813
B93liUl

REMOTE STORAGE

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

813
B93ℓiUℓ

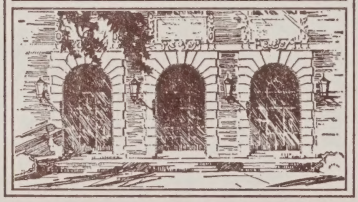

Франціска Геджсен Бернет

МАЛИЙ ЛЬОРД

Повість для молодіжи

Переклала: Варвара Літинська
Ілюстрації А. Жмуди

ЛЬВІВ
НАКЛАДОМ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА
1923

ПЕЧАТНЯ ОО. ВАСИЛІЯН У ЖОВКВІ

813
B93li Ue

REMOTE STORAGE

Вступ.

Повість »Малий льорд Фонтлєрой« написала славна анґлійська письменниця: Франціска Геджсен Бернет (Frances Hodgson Burnett).

Вона уродилася 24 падолиста 1849 у великому фабричному місті Менчестрі в Анґлії. Тут, у чудовій околиці північної Анґлії, прожила перших 15 літ своєї молодости. Та її чутливу вдачу манило, більше ніж краса природи, життє людий, а передовсім дітий. Так само, як і малий льорд Фонтлєрой, цікавилася вона всіми проявами людського життя.

Маєткові відносини приневолили її родичів переселитися до Америки і вони від року 1865 замешкали в Нокс-вілі, головному місті стану Теннесі. В р. 1873 віддалася Франціска Геджсен за лікаря, дра Бернета і відтоді проживає постійно у Вашінґтоні.

Франціска Геджсен Бернет ще пятнайцятьлітною дівчиною почала писати ріжні коротенькі оповідання, які тоді вже дуже радо друковано в періодичних видавництвах. Протягом десяти літ стала вона так популярна, що за видаванням її творів побивалися найповажнійші американські й анґлійські видавництва.

Найкрасші твори Франціски Геджсен Бернет се — діточі оповідання, а з них найбільш відоме й популярне: »Малий льорд Фонтлєрой« (Little Lord Fauntleroy), написане в році 1886, якого переклад подаємо саме для української молоді.

Героєм до сього оповідання послужив авторці її власний синок — Седрик. Опісля здраматизувала вона се оповіданнє п. з. »Справжній малий льорд Фонтлєрой«, а вистави сеї пєси принесли пані Бернет великі доходи і крім сього широкий розголос по обох боках Океану.

Инші твори сеї авторки такі:

»That Lass o' Lowrie's« (1877); »Surby Tim and Other Stories« (1877); »Haworth's« (1879); »Louisiana« (1880);

»A Fair Barbarian« (1881); »Thraugh One Administration« (1883) — се суспільно-політичний роман з життя вашінґтонських висших сфер; »Sarah Grewe« (1888). Се оповіданнє було вже перекладене на українську мову п. з. **„Сара Кру“** й друковано його в »Дзвінку«, а опісля вийшло також окремою книжечкою; »Editha's Burglar (1888); »Vagabondia« (1889); »Little Saint Elizabeth« (1889); є се прегарна історична повість з часів королевої Ганни; »The Pretty Sister of José« (1891). Пізнійше написала дві повісти: »A Lady of Quality« (1896 — Пані з високого роду) і »His Grace of Osmonde« (1897 — Їх Ласкавість Осмонд). Опісля слідували ще — повісти: »The Captain's Youngest« (1898); »The Macking of a Marchioness« (1901) і »The Little Unfairy Princess« (1902) та драматичні твори: »Phyllis«, — »The First Gentelman of Europe«, »Esmeralda« і »Nixie«.

Останній твір Франціски Геджсен Бернет появився в 1904 р. п. з. »I the Closed Room« (В замкненій кімнаті). Про сю повість розписувалася критика дуже широко, одначе ні один її твір не осягнув такої популярности, як саме повість »Малий льорд Фонтлєрой«, яку перекладено на всі майже мови культурного світа.

І в нашу невеличку літературу для молоді даємо переклад сеї прегарної повісти. Читайте її пильно та старайтеся так само, як сей малий льорд, пізнавати все, що гарне, любити красу життя, відчувати горе й кривду инших і робити всім добро.

I.

Седрик не знав нічого про свою родину, хоч уродився і виховався в Ню-Йорку. Чув одначе від матери, що отець його, капітан Ерель, був родом з Анґлії, і коли помер, хлопчина був іще дуже молодий, та затямив лише струнку стать капітана, його гарні сині очи і довгий вус; памятав також, як отець носив його на руках, пестив, саджав на коліна. Підчас недуги вітця віддали Седрика до знакомих, а коли повернув домів, уже було по всему. Мати, що тяжко перехорувала се нещастє, ледви зачинала вставати з ліжка і сідати на фотели при вікні. Мала чорну сукню, була незвичайно бліда, а з її чудового лиця зник зовсім давний рис веселости. Великі, темні очи гляділи довкола з виразом безмежного смутку.

„Любунцю“ — сказав Седрик, бо отець так називав її, а дитя ішло за його приміром. — „Любунцю, чи татусьо здоровий?“

Мати мовчки пригорнула його до себе, а хлопчина поглянув в її очи; нагло зібрала її охота до плачу. Спитав у друге:

„Любунцю, як татусеви?“

Коли й тепер мати не відповіла нічого, добре серденько хлопчика підшепнуло йому, що має зро-

бити: Видрапався на коліна матери, обняв її рученятами, притулив своє личко до її і цілував раз у раз то в чоло, то в очи, то в уста, але вже більше не питав нічого. Мати сердечно пригорнула хлопчика до себе і довго-довго заливалася горячими слезами, не випускаючи його зі своїх обнять.

„Татусьо вже перестав терпіти“ — сказала в кінці, — „там йому добре, він щасливий, але ми остали самі, двоє нас лише на широкім світі.“

Хоч Седрик мав ледви пять літ, зрозумів зараз, що отець його, сей високий, сильний, гарний мущина, відійшов від них на завсіди, що його більше не побачать, бо умер. Се слово чув уже нераз перше, а тепер пізнав його значіннє. Був він дуже второпний; спостеріг, що на згадку про вітця мати зараз плаче, тому постановив собі не говорити про нього в її присутности. Спостеріг також, що він один невпинним своїм щебетом оживляє її і відриває від тяжких дум; тому кілько лиш разів сіла задумана і сумна при коминку або при вікні, зараз прибігав і садовився на коліна матери.

В місті майже нікого не знали, вели життє тихе й самітне. Мати Седрика виходячи за муж, була сиротою і ніякої родини не мала. Отець капітана Ереля називався ґраф Дорінкорт; був се старий анґлійський маґнат, непомірно богатий, гордовитий, самолюб, при тім ненавидів Америку й Американців.

Мав він двох синів старших від капітана, але відповідно до анґлійського права, лише найстарший син дідичить по вітці назвиско, титул і великанські добра. Коли найстарший син умирає бездітно, другий входить в його права. Як третий з ряду, капітан Ерель, хоч був сином одного з найбільших маґнатів в Анґлії, був зовсім убогий і мусів

власною працею здобувати собі удержаннє. Звичайно віддають родичі таких молодших синів до війська, щоби при помочи протекції дослужилися висшої ранґи і більшої платні, або посвячуються вони духовному званню, де знов можуть дістати парохію, що приносить великі доходи. Такий устрій маєтковий зветься майоратом; звичайно привязаний він лише до мужеської лінії; доньки не дідичать, і коли такий маґнат має самі доньки, усуває їх від дідицтва, що переходить на дальшого свояка. Часами знов переходить лише титул на свояка, а майно лишається при дівчині, з чого повстають ріжні конфлікти.

Ґраф Дорінкорт мав отже трьох синів. Природа однак нераз заглузує з людий, що стісняють її своїми суспільними уладженнями. І з тих трьох молодців, мав один, се-б то найстарший, загарбати для себе все те, що загально на сім світі уважається за найбільше добро, а саме: титул і богацтво. Тимчасом наймолодший, найбільше видідичений, немов у нагороду за сю кривду, дістав із рук добросердної природи стілько щедрих дарів, що брати могли йому завидувати. Мав він найкрасші прикмети тіла й душі, яких тамті не мали; гарний, високий, сильно збудований, мав незвичайні здібности до науки, а при тім серце шляхотне; в школах любили його учителі і товариші, перший був він у клясі, перший при забаві, словом зовсім не нагадував своїх старших братів. Тамтих ніхто не любив, бо не вміли на се заслужити.

Але не лише в школах, і пізнійше, по скінченю наук, і в товариськім життю полишилася між братами ся замітна ріжниця. Старий ґраф глядів на се з неприхильністю; він не любив дітий, гор-

дість і родова зарозумілість давили в нім всі инші почування. Його найстарший син, спадкоємець усіх титулів і богацтв, не приносив йому ніякої чести перед світом, навпаки, мусів ґраф соромитися за нього, бо не відзначався ні розумом, ні шляхотністю, ані навіть уродою. Подібний був і другий син, тому отець знеохотився до них так дуже, що просто не хотів дивитися на рідних синів і тримав їх обох далеко від дому. Але гордий, самолюбний старець не любив і третього сина і то як раз за те, що він мав усі гарні прикмети, яких старші не мали. Якесь дивне, низьке почуваннє зависти виродилося в твердім серці маґната. Він привик до того, щоби все корилося перед його волею, а тут стрічав щось незрозуміле; родова гордість веліла йому ставити на першім місці найстаршого сина, а усувати наймолодшого, та гордість ся була тяжко упокорена, бо саме сей видідичений заслугував на відзначеннє, а тамтой навпаки негідний був свого високого становища.

Сі суперечні почування так сильно томили його душу, що виславши двох старших синів до Льондону, третьому казав виїхати до Америки, щоби зійшов йому з памяти й очий. Але по кількох місяцях огорнула його туга, тяжіла самота. Про старших синів доходили до нього як найсумнійші вісти; обидва зле велися в столиці, жили в найгіршім товаристві, приносили ганьбу свому родови. Старець написав отже до наймолодшого сина, взиваючи його до повороту. Але майже рівночасно дістав від нього лист з Америки; капітан Ерель доносив вітцеви, що хоче женитися і просив благословення. Страшний гнів огорнув гордого ґрафа. Зараз написав до сина і не лише відмовив йому благословення, але рішучо заборонив, щоби не ва-

жився вертати коли до краю з жінкою, або писати до вітця, чи братів. Додав іще, що вирікається його, не хоче про нього чути і що від тепер він не належить до родини.

Капітан Ерель зажурився тяжко, коли дістав сей лист. Він серцем линув до вітчини, до старого дому, де прийшов на світ, сердечно любив вітця, хоч не зазнав від нього любови. Але з другої сторони знав добре сього гордого старця, знав, що без надуми посвятить щастє сина для своїх забаганок, не пробував переблагати його і нареченої не хотів покинути. Небавком найшов у Ню-Йорку користне заняттє, оженився і замешкав у скромнім дімку в тихій части міста. Там уродився Седрик, а мамуся його була така мила, лагідна, весела, що молодий Анґлієць при всіх тих сумних обставинах, не почувався нещасливим.

До сього щастя причинявся богато й малий Седрик, бо годі було уявити собі милійшого хлопчика. Подібний разом і до вітця і до матери, мав великі темні очи, ясне волосє, що в буйних кучерах спливало на рамена. Хлопчик відзначався при тім такою вродженою принадою, так уймав усіх поглядом і усміхом, що годі було не любити його. Тому всі, що стрічали малого Седрика, витали його приязно і розмовляли з ним радо, навіть пан Гобз, властитель корінного склепу на розі улиці, знаний нудяр і сварун. Принада сього хлопчика полягала головно на щирости й довірю, яке мав до кождого. Його добре серденько повне було прихильности до всіх і взаїмно всіх до себе притягало. Щаслива ся вроджена вдача розвинулася ще більше під впливом окруження. Хлопчик мав усе перед очима милий образ згоди і любови родичів, дізнавав від них найсолодшої опіки, ніколи

не чув прикрих, простацьких слів. Отець промовляв до матери з найбільшою добротою і насолодою, окружав її сердечним стараннєм, а синок силкувався у всім наслідувати вітця.

Коли отже зрозумів, що укоханий отець уже не верне, коли спостеріг глубоку журу матери, постановив собі в душі, що доложить усяких заходів, щоби лише її потішити. Він тепер повинен був про неї думати, коли вона не мала нікого иншого на світі. Ведений сею думкою, сідав на колінах матери, обіймав її, цілував, тулився до неї; ся гадка не опускала його ані на хвилю, коли збирав забавки, книжки з образками, зносив те все на софку, де мати сиділа і задавав їй ріжні запити. Був іще дитиною і нічого иншого не вмів придумати, а одначе те, що робив, приносило велику потіху бідній матері.

„О, Катерино,“ — говорила п. Ерель до старої, вірної слуги — „я відчуваю, що се дитя розуміє мене, поділяє моє горе і раде би принести мені пільгу. Що то за неоцінене серденько, що за второпність у сім хлопчику.“

І справді, Седрик став правдивим товаришем своєї мамусі, не відступав її ані на крок, займався нею і все про неї памятав. Коли навчився плавно читати, найбільшою його приємністю було читати їй голосно на перед книжечки зі своєї діточої бібліотечки, а потім й инші поважнійші, а навіть часописи. Згодом повернула живійша краска на бліде лице молодої вдовиці і нераз зачувала Катерина до кухні її веселий сміх, коли Седрик сказав щось забавне.

„Бож то дійсно незвичайна дитина,“ — говорила Катерина до властителя корінного склепу — „так зовсім виглядає, немов би мало розум зрі-

лого чоловіка. Приходить до мене до кухні як раз того дня, коли вибрали нового президента і далій же говорити зі мною про політику. Станув собі перед огнем, повкладав рученята до кишені, прибрав такий вид мов суддя або адвокат і каже:

„Дуже тіш[illegible] вибори випали так добре. Добро републ[illegible]ич[illegible]дов сім; тому був я трохи неспокійний [illegible]ом ця[illegible] також. А Катерина, чи задоволена з [illegible]відно[illegible]вого президента?“

„Ба“ — [illegible] пре[illegible]ан Гобз, чи то раз розмовляв я з ним [illegible] справи краю. Сей хлопець має розум над вік“.

Стара служниця незвичайно була привязана до дитини, котру виплекала. Гордилася її красою і принадністю, гарним личком, окруженим ясними кучерями і була переконана, що подібної досконалости нема на світі.

„Такого хлопчика, як наш Седрик“ — повторяла нераз — „надармо шукав би і на Пятій Алеї. (На Пятій Алеї жиють самі аристократи в Ню-Йорку). Всі оглядаються за ним, коли йде улицею, вистроєний в чорний оксамітний одяг, перероблений з матірної сукні. Виглядає зовсім на малого льорда“.

Седрикови ніколи й на гадку не прийшло, щоби мав виглядати на малого льорда. Бо властиво й не знав навіть, що то значить „льорд“. Його найсердечнійшим приятелем був сей купець із нарожного склепу корінного, старий марудник, що одначе забував при нім марудити. Седрик мав велику пошану для нього, уважав його за чоловіка великого значіння і за правдивого маґната. Кілько ріжних річий було в сім склепі! Кава, бакалії, помаранчі, бішкопти і сухі конфітури. А крім сього мав купець візочок і власного коня, що привозив ті

Пан Гобз пильно читав політичні часописи...

всі товари. Хлопчик любив також молочарку, пекаря й инших торговців, але пан Гобз був у нього на першім місці. Були з собою в такій приязни, що Седрик щоденно заглядав до склепу бодай на хвильку, а часом і довше забавив, як зачали розмовляти про важні краєві справи. Пан Гобз пильно читав політичні часописи і не забував ділитися з хлопчиком усіми важними вістями, які ще поясняв відповідно. Звичайно найбільше займали його справи президента і все висловляв отверто свій погляд, коли президент не виповняв як слід своїх обовязків.

Небавом по тих виборах нового президента, що таким неспокоєм переймали Седрика і його старого приятеля, дивний, зовсім несподіваний, важний випадок змінив зовсім тихе й одностайне теперішне життє хлопчика, що мав ледви девять літ. А сталося се як раз того дня, коли п. Гобз розмовляючи з Седриком про Анґлію, висловлював свої, незвичайно острі погляди на аристократію взагалі, а особливо на ґрафів і марґрафів анґлійських.

Була спека і Седрик набігавшися доволі з товаришами, ввійшов до склепу, щоби трохи відпочити, коли як раз вбігла туди також Катерина. Седрик думав зразу, що вона прийшла купити цукру або кави, але помилився. Стара служниця була дивно зворушена.

„Ходи, голубчику, домів“ — сказала — „мама тебе потрібує, ходи скорше“.

Хлопчик миттю зіскочив зі свого сидження:

„Чи Любунця виходить куди і хоче мене взяти з собою?“ — спитав, а коли стара служниця нічого не відповідала, поглянув на неї і тоді побачив її дивне зворушеннє.

„Що сталося, Катерино?“ — закликав тривожно.

„Дивні річи зайшли в нас“ — сказала Катерина дрожачим голосом.

„О, мій Боже! що сталося?“ — питав Седрик біжучи за нею — „чи Любунця не хора? Може перестудилася“...

„Ні, ні, нічого злого нема, навпаки, але се такі дивні, дивні річи!“

Так розмовляючи дійшли до дому. Перед домом, на улиці стояв повозик, через партерове вікно Седрик побачив матір, що розмовляла в сальонику з якимось чужим, старим паном. Катерина не позволила хлопчикови ввійти до гостинної кімнати, але наперід повела його на гору до його кімнатки і мигом убрала в найгарнійший одяг кремової краски, з гарною амарантовою шарфою. Було се вже чотири роки по смерти капітана; хлопчик не носив уже жалоби, лише мати не здіймала доси чорної сукні. Катерина причесала гарне, довге волосєчко хлопчика, а беручи поспішно то одяг, то гребінь, повторяла невпинно:

„Великий Боже! Чи то кому снилося? Такий маґнат! Такий пан із панів, такий льорд! Такий ґраф!“

„Що се за пан, Катерино? Що за льорд, що за ґраф?“ — питав Седрик, але не змігши нічого допитатися, дав спокій і подумав, що від матери довідається про все.

Коли вже був вистроєний, Катерина відчинила двері і Седрик прожогом вбіг до гостинної. На фотелю побіч матери сидів сей старий пан, котрого через вікно заздрів. Пані Ерель була незвичайно зворушена, слези блестіли в її очах.

„Седрику“ — закликала біжучи насупротив нього і обіймаючи його — Седрику, моя дорога дитино!“

А старий пан, високий, худий, встав також і вдивляючись уважно в хлопчика, сказав поволи, гладячи свою бороду:

„Аа! Отже се є льорд Фонтлєрой?

II.

Зачудованнє Седрика зростало з кождим днем. Довідувався про стілько новин, просто незрозумілих річий. Мамуся розповіла йому події, про які доси й у сні не мріяв. Мусіла повторяти йому кілька разів ту саму історію, заки все зрозумів, а тоді перша гадка його була, що скаже на те п. Гобз? Мамуся розповідала про самих маґнатів і ґрафів. Хтож би був сього надіявся? Рідний дідуньо Седрика, про якого доси нічого не чув, був як раз анґлійським ґрафом, а його стрий (бо рівночасно довідався, що мав двох стриїв) був би також графом, коли би не стрінула його страшна пригода. Ось підчас ловів упав із коня і забився на місці. Його місце мав обняти другий стрий, що перебував у Римі; але він захорував там на гнилу горячку і помер. Таким робом, по смерти обох старших братів, переходив титул ґрафа і величезне майно на третього з черги брата, се б то на вітця Седрика. Але й його вже не стало в живих, тому по закону Седрик мав тепер дідичити все по дідови, мав стати паном великих дібр і носити титул ґрафа по смерти діда. Тимчасом, як дідич і спадко-

ємець називався льордом Фонтлерой. Перед тим носив се назвиско найстарший з трьох братів.

Пристаркуватий пан, що прибув із сими вістями до його матери, був то пан Гевішем, правник, що з поручення старого ґрафа приїхав умисно для того з Анґлії, щоби молодого дідича привезти до діда, до старого замку. Мати не оповідала ніколи Седрикови про родину вітця, бо була певна, що він ніколи в життю не стрінеться з нею, особливо по смерти капітана. Хлопчик був переконаний, що є і все зістане американським горожанином, а ті всі вісти видавались йому сном або казкою з „Тисячі й одної ночи". Не дивно отже, що потрібував цілого тижня на се, щоби добре зрозуміти своє нове положеннє і щоби в нього увірити.

Пан Гевішем не дуже охотно підіймався сеї подорожи і сього посольства до Америки, але не міг відмовити ґрафови; від давна вів його справи, був йому прихильний, тому тепер, коли стілько тяжких ударів упало на нещасливого старця, щиро співчував йому. Ґраф не укривав перед правником своїх родинних прикростий. Пан Гевішем знав добре, що старші сини не приносили йому потіхи, не похваляв також женитьби наймолодшого з Американкою; він поділяв у повні упередження старого ґрафа до Америки й її мешканців і так сердечно ненавидів американських републиканців, як пан Гобз, купець корінний, ґрафів і маґнатів анґлійських. А однак і один і другий не знали зовсім предмету своєї ненависти.

Їхав отже наш правник повний неспокою, певний, що молода вдовиця, се особа ласа на гріш, нахабна, що не задоволиться світлою будуччиною сина, але сама схоче уживати богацтва, щоби винагородити собі дотеперішну нужду; бо в уяві

правника, якому в ухах звеніли ще слова старого ґрафа, ся жінка мусіла бути якоюсь нуждаркою. Був отже приготований на ріжні немилі торги і вимоги з її сторони, а тимчасом зовсім не мав наміру богато обдаровувати синову, хоч з огляду на дитину мусів і сей тягар узяти на себе.

Коли повіз пристанув перед скромним домом тихого передмістя, пан Гевішем зітхнув тяжко і з неохотою почав висідати. То в отсій дірі ховався наслідник такого маґнатського майна, будучий власник палат і замків, сей, що у своїх руках мав держати добра стільки знаменитих родів: Дорінкортів, Віндгемів, Хольвортів і стільки, стільки инших? Пан Гевішем, як повновласник голови так великого роду, почувався просто упокорений; такого нуждаря має впровадити в горді пороги старого замку?

Катерина попросила гостя до гостинної на долині. Правник, із гори приготований на се, що тут ніщо не може йому подобатися, змінив по хвилі свою думку. Вся обстанова хатня, хоч скромна і дешева, зраджувала добрий смак. Не було тут нічого разячого, невмісного, а деякі прикраси, робота справних жіночих рук, могли би мати приміщеннє в найперших сальонах.

„Но, но, не зле воно тут виглядає. То певно капітан упаджував се мешканнє“.

В тім увійшла пані Ерель, а поява її просто поразила старого правника, що сподівався зовсім чого иншого. Наколи не був би родовитим Анґлійцем, що так уміє панувати над кождим внутрішним зворушеннєм, був би зараз при привіті зрадив своє зачудованнє. Але пан Гевішем умів панувати над собою і лише в глубині своєї душі, зараз, на перший погляд, змінив своє переконаннє що до си-

нової ґрафа. В чорній, гладкій сукні, без ніякої прикраси, виглядала на молоду дівчину і годі було увірити, що була матірю девятьлітного хлопчика. Незвичайно гарне і миле її лице покривав лагідний смуток, що не покидав її від смерти мужа. Старий правник умів читати в людських фізіономіях, знав добре, що таке лице ніколи не заводить, тому вистало йому поглянути на матір Седрика, щоби позбутися всіх попередних побоювань. Ся жінка не могла бути нахабною, ані самолюбною; в тих невинних рисах, в яснім погляді малювалося стілько благородности, що правник був уже і що до дитини успокоєний. Капітан Ерель був правим, благородним молодцем, сам отець се признавав, його жінка показалася подібною до нього, тому й син не міг відродитися від таких родичів; п. Ґевішем зачав вірити, що сей наслідник принесе честь свому родови.

Приступив отже до молодої жінки і в ядерних, звязких словах представив їй цілу справу, а щоб від разу річ ясно поставити, з гори зазначив сильно, що старий ґраф хоче забрати внука до себе і під своїм оком виховувати його на будучого дідича.

„О мій Боже!“ — закликала пані Ерель — „хотять розлучити мене з моєю дитиною? Седрик так привязаний до мене, любчик мій! А я?... Щож пічну без нього? На цілім широкім світі не маю нікого крім нього, а здається мені, що я була для нього завсіди доброю матірю“.

Такий біль звучав в її голосі, такі ревні слези облили нараз її лице, що правник зачав покашлювати, мовби щось у горлі йому стануло. Аж по хвилі сказав:

„Хочу бути щирим і сказати вам усю правду. Ґраф Дорінкорт не може мати прихильности для

вас. Він уже старий літами, має свої упередження, не терпить Америки й Американців. Був обурений на сина з причини сеї женитьби і... не хоче ніколи видітися з вами. Дуже мені прикро, що мушу вам се звістити. Ґраф бажає, щоби льорд Фонтлєрой мешкав у нього і виховувався виключно під його опікою. Він сам перебуває постійно на замку Дорінкорт. Вже тепер не їздить до Льондону, гостець дуже дошкулює йому і він потрібує спокою та тиші. Але ґраф призначив на мешканнє для вас гарну вілю недалеко замку з цілим удержаннєм. Там буде вам мило і приємно, бо віля лежить у живописній околиці і має гарний город. Льорд Фонтлєрой буде навідуватися до вас часто, навіть щоденно, аби тілько ви не переступали ніколи границь замкового парку. Як бачите, се не цілковита розлука, а вимоги сеї умови в дійсности не так.... гм.... прикрі, як на перший погляд видаються. На конець прошу не забувати, що се все для добра льорда Фонтлєрой, а тоді лекше буде вам погодитися зі своєю долею".

Пан Гевішем був певний, що молода жінка зачне плакати, нарікати, бо неодна на її місці зробила би так і з гори був приготований на прикрі сцени; однак і в тім помилився. Пані Ерель підійшла до вікна, стояла так хвилину в глубокій задумі, по чім удалося їй запанувати над собою. Вернула на давне місце і говорила спокійно:

„Мій б. п. муж був незмірно привязаний до старої оселі своїх предків, до сього замку Дорінкорт. Часто згадував про нього, любив сердечно рідну землю, свою Анґлію, і спомини з діточих літ були йому дорогі. Незвичайно болів над тим, що з волі вітця не можна йому було вернути до вітчини і був би певно радів цілою душею, наколиб

міг предвидіти будучу долю свого сина. І я думаю, що так повинно бути, що мій хлопчик гідний буде свого становища й буде щасливий у вітцівськім краю. Я надіюся,... не припускаю навіть, щоби ґраф схотів відвернути від мене серце мого дитяти. Наколиб навіть хотів, не міг би сього зробити. Седрик має добре серденько, до мене привязаний горячо, не забуде про матір, хочби й розлучили нас. Дуже лякалася я сього, але коли позволяють мені бачитися з моїм хлопчиком, не буду чутися нещасливою. Адже тут іде про його добро.

„Я відгадав“ — сказав собі правник у душі — „вона думає лише про дитину, а не про себе; не самолюбна, як се думав ґраф. „Ваш син“ — сказав голосно — зуміє колись оцінити сю посвяту матери, через яку зискує так богато. Можу вам заручити, що вихованнє льорда Фонтлєрой буде незвичайно старанне. Ґраф буде піклуватися ним правдиво по вітцівськи так, що не відчує браку матірної опіки“.

„Хотілаб я ще знати“, — сказала бідна мати дрожачим голосом — „чи сей дідо полюбить Седруся? Хлопчина чутливий з природи і завсіди всі любили його“.

Пан Гевішем закашляв знов, не легко прийшлося йому на се відповісти. Він не уявляв собі, щоби сей старий подаґрик, вічно нахмарений, міг когонебудь полюбити. Не сумнівався однак, що коли признав уже Седрика за свого наслідника, схоче зискати собі його прихильність, а коли Седрик покажеться гідним свого становища, старець буде тим гордитися. Чи одначе полюбить його?... Тому правник відповів дипльоматично:

„Ґраф Дорінкорт очевидячки дбає про щастє внука, коли дозволяє матери його мешкати недалеко замку; адже робить се тільки задля нього“.

Старий правник не уважав за відповідне повторяти слова ґрафа, що висловлявся про матір унука непривітливо, ба навіть простацько і волів представити річ по свойому. В сій хвилі пані Ерель закликала Катерину і веліла їй пошукати Седрика, питаючи заразом, де міг би він бути. Пан Гевішем не дуже милого дізнав враження, коли стара служниця відповіла:

„А деж міг би бути? Певно по звичаю сидить у нарожнім склепі на якій пачці або бочівці і розмовляє з купцем про політику“.

Нова трівога огорнула шановного правника. Аристократична молодіж в Анґлії не пристає з купчиками. Через лихе товариство змарнувалися оба старші сини ґрафа, чиж би й се мале мало вроджений наклін до лихого товариства?

Але його побоювання розвіялися в одну мить, коли відчинилися двері і він побачив у вході Седрика. Хлопчик був незвичайно гарний, а при тім добре уложений, головку носив сміло та глядів кождому просто в очи. Подібний до вітця, мав однак темні очи матери.

„Тут не можна мати ніякого сумніву“ — думав собі в души пан Гевішем, уважно приглядаючися хлопчикови, котрого мати тримала в обіймах — „такий наслідник не принесе ганьби старому родови; в своїм життю я не бачив милійшої дитини“.

А голосно сказав повагом:

„Отже се льорд Фонтлєрой?“

Седрик не надіявся, щоби хто небудь звертав на нього більшу увагу, тому привитавшися з ма-

тірю, звернувся до гостя і подав йому руку, як то звичайно робив з особами, що деколи, відвідували його матір. Відтак відповідав свобідно на його запити, неначеб розмовляв зі старим купцем корінним. По хвилині відійшов пан Гевішем, а Седрик лишився з матірю.

„Любунцю,“ — сказав до неї — „чому я мушу бути льордом і ґрафом? Я знаю стілько хлопчиків, а нема між ними ні одного льорда або ґрафа. Чи то конечне? Бо щось мені воно не дуже подобається“.

Було се однак конечне, а довідався про те хлопчик підчас довшої розмови з матірю. Сиділи як звичайно, при коминку, пані Ерель на низкім фотелі, а Седрик у її ніг на килимі в товаристві улюбленої кіточки. Від часу до часу бавився з нею так весело, немов би нічого незвичайного не зайшло нині в його життю, то знов підносив на матір очи з виразом неспокою і заклопотання. Не легка то була справа для його головки зрозуміти стілько нових річий.

„Коли би ще жив твій отець“ — говорила пані Ерель, — „був би з охотою приймив законно приналежний йому титул. Тепер ти повинен заступити його, а я була би самолюбна мати, колиб тебе від сього відмовляла. Такий малий хлопчик не може ще всього розуміти. Як виростеш, зрозумієш, що так належить поступити“.

Седрик похитав головкою.

„Шкода, що пан Гобз не поїде з нами. Тужно мені буде за ним, ой тужно, і за хлопцями і за всім“.

III.

На другий день, зараз по сніданню, пішов Седрик до корінного склепу, був дуже збентежений. Застав купця, як читав ґазету і ввійшов до склепу дуже поважним кроком; був певний, що старий його приятель дуже зажуриться, коли почує ті всі новини. Тому цілу дорогу думав над тим, як би йому се оглядно звістити.

„Добрий день“ — промовив весело пан Гобз.

„Добрий день“ — відповів хлопчик. Не скочив на ніяку бочівку, ані на жадну більшу паку, як се звичайно робив, лише сів супокійно на низкім пуделку, обняв обома руками праве коліно, що було в нього ознакою збентеження і так сидів мовчазно довшу хвилю. Ціле се поведеннє було так незвичайне, що пан Гобз сильно зачудований, спитав трівожно:

„Що тобі? Що сталося?“

Хлопчик зібрався на відвагу.

„Чи памятаєте, пане,“ — спитав — „про що ми говорили вчера?“

„А но, мабуть про Анґлію“.

„Так, справді. А чи пригадуєте собі, пане, про що була мова в сю хвилю, як Катерина прийшла по мене?“

Пан Гобз потер чоло рукою.

„Мені здається, що ми говорили як раз про аристократію“.

„Так воно було“ — тут Седрик завагався трохи; — ви, пане, говорили про анґлійських ґрафів“.

„Про ґрафів?“

Седрик чув, як горячий румянець виступає йому на лице; ніколи в життю не був так закло-

потаний і з прикрістю думав, що свого старого приятеля набавить також подібного клопоту.

„Пане Гобз,“ — сказав Седрик покірно — „вже найшовся ґраф і є в сій хвилі тут у склепі“.

Купець підскочив на кріслі, як мяч.

„Що, що се значить?“

„Се значить,“ — говорив хлопчик, спускаючи очи — що я є графом, чи властиво льордом на тепер, але в будуччині маю стати ґрафом. Не хочу вас, пане, ошукувати“.

„Збожеволів хлопець!“ — закликав пан Гобз, узяв його за руку і шукав живчика. — „Моя дитино, що тобі сталося? Мусиш бути хорий, може в тебе горячка, чи що? Вчера ти був зовсім здоров“.

І повний співчуття положив руку на голові хлопчика.

„Алеж я зовсім здоров“ — відповів зачудований Седрик — „не маю ніякої горячки. Саме тому Катерина приходила вчера по мене. У мами я застав пана Гевішема, правника з Анґлії, що розповів нам сю всю історію“.

Пан Гобз сів на крісло, ноги дрожали під ним, витягнув із кишені велику хустку і обтер піт із чола.

„Ні, ні, се неможливе“ — повторяв, — „або ти збожеволів, або я“.

„А я кажу вам, що воно так є і нема на се ради. Пан Гевішем приїхав умисно з Анґлії, щоби нам се звістити. Дідуньо прислав його“.

„Якже зветься сей твій дідуньо?“

Седрик виймив із кишені старанно зложений паперець, на якім було написаних кілька слів його власним почерком.

„Пождіть, прошу, бо се таке довге назвиско, що я не міг би його затямити, отже записав собі.

Дідуньо мій зветься: Іван Артур Едвард Ерель, ґраф Дорінкорт. Жиє на замку Дорінкорт, але має крім нього кілька инших замків і дібр без числа. Мій татусьо був його наймолодшим сином і колиб татусьо мій жив, я не був би ані льордом, ані ґрафом. А татусьо також не був би льордом, ані ґрафом, колиб жили його старші брати. Але сталося так, що всі померли, і дідуньо прислав по мене, щоби я приїхав до Анґлії та там жив на замку з ним".

Пан Гобз слухав уважно і йому робилося чим раз горячійше, раз у раз витягав хустку з кишені і обтирав спочене чоло. Пізнав уже, що ті незвичайні річи були дійсно чистою правдою. Глядів на хлопчика, що, як звичайно, сидів на пачці і не достеріг у нім найменшої зміни. Було се й нині те саме невинне, миле дитя, в тім самім одязі з чорного корту, в амарантовій краватці. Дивний заколот повстав у голові чесного купця. Не міг погодити своїх поглядів на аристократію з постатю сього хлопчика, що був тепер її представником. А з якою простотою говорив він про все те, ані йому в гадці не було гордитися сим своїм вивисшеннєм, навпаки, здавався бути ним немов упокорений.

„Як же тепер ти звешся?"

„До сеї пори я звався по просту Седрик Ерель. Тепер каже пан Гевішем, що я є льордом Фонтлєрой. Коли я ввійшов до кімнати, він сказав до мами: „Отже се льорд Фонтлєрой?" Мама пояснила мені пізнійше, що титул сей належиться наслідникови, будучому ґрафови Дорінкорт.

„Се дійсно дива" — закликав купець, — „дивні дива, дивні дива!" — повторяв, не уміючи інакше висловити свого зачудовання і зворушення.

Седрик потвердив се відповідним порушеннєм голови; сей вислів „дивні дива“ здавався йому якраз відповідний до обставин. Він мав велику пошану для старого купця, любив його, вірив у його розум, уважав його за звершенність у своїм роді. Хлопчина не знав світа й людий, тому не міг робити порівнань, що могли би може деколи й некорисно випасти для його приятеля. Вправді завважав нераз, що купець у мові, в поведенню значно ріжнився від його мамусі, але се не дуже чудувало його. Мамуся була панею, а пані не можуть бути подібні до панів. Вітця не памятав добре.

По довшій мовчанці відізвався Седрик:

„Анґлія мусить бути дуже далеко“.

„По другій стороні Атлянтику“ — відповів поважно пан Гобз.

„Ох, як то прикро! Хто знає, коли ми побачимося, як я виїду“.

„Щож робити, і найліпші приятелі мусять нераз розставатися“.

„А я від давна з вами в приязни, правда?“

„Но так, майже від дня твого уродження. Ти мав, здається, шість тижнів, коли я побачив тебе перший раз на руках твоєї няні“.

„І певно не прийшло тоді вам на гадку, що я буду ґрафом. То клопіт, але на се нема вже ніякої ради“.

„Чи дійсно нема?“

„Нема! Мамуся каже, що отець дуже був би сьому рад, коли б жив іще. То все властиво йому належалося, отже я повинен заняти його місце. Але видите, пане, коли я вже конечно мушу стати ґрафом, то бодай можу постаратися, щоби бути чесним і добрим ґрафом.

І оба приятелі довго ще гуторили. По першім збентеженню не показував пан Гобз до нового титулу Седрика такої неохоти, як се можна було по нім ожидати. Старався погодитися з долею, що і вдалося йому легко. Під конець розмови був уже зовсім зрезиґнований. Зачав отже випитувати хлопчика про ріжні подробиці, котрі відносились до його теперішнього високого становища. Але хлопчина не богато міг пояснити. Отже купець зійшовши вже на сей предмет, балакав про обовязки і привилеї ґрафів і марґрафів, а уявляв се собі особливим способом і був би напевно впровадив пана Гевішема в велике зачудованнє, колиб той міг чути розмову корінного купця з наслідником роду Дорінкортів.

IV.

В кілька днів опісля мав з черги старий правник із Седриком довшу розмову, що неоднократно викликала усміх на його лице, а в серці збудила ревне зворушеннє. Пан Гевішем був якраз у пані Ерель, коли викликали її з сальонику, тому вона лишила гостя зі синком, що у товаристві старших не почувався зовсім онесмілений. Спершу не знав правник, про що буде розмовляти з таким невеличким розмовником. Відтак подумав собі, що може треба приготовити його до стрічи з дідом і до сеї великої зміни, яка зайшла в його життю. Хлопчина доси не знав про те все нічого, не знав навіть, що мати буде мешкати осібно, бо пані Ерель хотіла поволи й оглядно приготовити його до сього.

Пан Гевішем сидів у великім фотели при столику, по другій стороні якого стояв іще більший фотель. У тім якраз фотелі усадовився Седрик, руки вложив до кишеньок, деколи похитував головою, то знов засувався в глубину фотеля, як се робив пан Гобз. Як довго мати була в кімнаті, споглядав уважно на правника, але не мішався до розмови. Рівнож правник іще уважнійше вдивлявся в малого, мовби хотів вичитати що з його лиця і раз у раз надумувався, від чого би зачати розмову з тим малим добродієм, котрого ніжки не сягали з фотеля до землі. Седрик промовив перший: Я дійсно нічого не розумію, що то є ґраф?"

„Чи так?" — спитав пан Гевішем.

„А вжеж! Мені здається, що коли я сам маю з часом стати ґрафом, повинен знати, що се значить".

„Се правда" — завважав правник.

Може би ви, пане, були ласкаві мені се пояснити" — говорив дальше хлопчик у формі ввічливої просьби; — „я буду вам дуже вдячний. Хто іменує людий ґрафами?"

„Король або королева. Титул ґрафа дають звичайно такому, що положив великі заслуги для держави".

А, то щось подібного, як президент Злучених Держав?

„Президента вибирають голосованнєм, на скілько мені здається" — сказав пан Гевішем.

„О так!" — закликав Седрик живо — і треба бути добрим і богато гарних діл зробити, щоби стати президентом. А тоді є такий величавий похід із музикою, хоругвами, лямпіонами — я се бачив. Інколи я думав собі, що хотів би стати президентом, однак ані разу не прийшло мені на гад-

ку, що міг би стати ґрафом“. — Хлопчик задумався трохи, відтак підняв живо знов розмову: „То певно тому, що про ґрафів я нічого не знав, а про президента з часта говорив“. — Доброму хлопчикови здавалося, що не ввічливо було би з його сторони, коли дав би пізнати пану Гевішемови, як мало ліпше се достоїнство, що спало на нього за його посередництвом. — „Коли б я був знав, що то є ґраф, то може був би і про се подумав“.

„Ґраф“ — сказав поважно правник, — „то зовсім що инше, як президент“.

„То нема походу зі смолоскипами?“

Пан Гевішем заложив ліву ногу на праву, та зблизив до себе пальці обох рук; таку поставу прибирав звичайно, коли мав говорити про важні справи. І сказав собі, що якраз тепер найвідповіднійша пора, дати хлопчикови пояснення, про які сам просив, та приготовити його до заняття великого становища.

„Ґраф має в краю велике значіннє“ — говорив поважно.

„О, і президент також“ — закликав Седрик — „похід зі смоскипами є довгий нераз і на пять миль, а ракети, а штучні огні“. Пан Гобз все те мені показував“.

„Ґраф“ — говорив правник дальше, заховуючи свій поважний настрій — ґраф має звичайно походженнє дуже старинне“.

„Походженнє? Що се значить?“

„То значить, що його рід дуже давний, дуже старий“.

„Ага, здається мені, що вже розумію“ — сказав Седрик, всуваючи глибше руки до кишеньки.

„Стара перекупка, що продає яблока при брамі парку, мусить мати також таке старинне, як се то ви назвали, по...походженнє. Вона така стара, що ледви ходить. Має певно зі сто літ. А однак бідачка мусить навіть і в дощ сидіти при брамі парку і продавати яблока, бо інакше не мала би з чого жити. Мені її дуже жаль і иншим хлопчикам також. Одної неділі мій товариш Біллі дістав від бабуні цілого доляра. Я став його просити, щоби кождого дня купив за кілька центів яблок у сеї старушки. І він дав себе намовити, бо то дуже чесний хлопець, сей Біллі. Але щож? Щоденно їв яблока і до четверга так йому вже обридли, що й дивитися на них не міг. Бо хто не дуже любить яблока, то вони мусять йому скоро сприкритися. На щастє моя мама мала тоді стілько гроший, що могла мені дати також цілого доляра. Одже тепер я купував кождого дня по кілька яблок, як довго гроший стало, хоч і мені вже були сприкрилися. Бідна старушка. І ви, пане, жалувалиб її також, колиб її побачили. Вона каже, що її страшно ломить у костях, особливо, коли на дворі вогко; але бо вона також має таке старинне похо...походженнє“.

Пан Гевішем зачав гладити бороду рукою, не знав, як би се хлопчикови вияснити.

„Я зовсім що инше мав на думні, коли говорив про старинне походженнє“ — сказав у кінці — се не означає віку особи, лише довге істнованнє роду. Коли приміром назвиско яке від кількох сот літ носять люди славні, знамениті, заслужені для краю, тоді кажемо про їх нинішних потомків, що мають старинне походженнє“.

„О, то певно так, як Юрій Вашінґтон“ — закликав Седрик із жаром; — „чую про нього,

від коли жию на світі, а він славний від давних літ. Пан Гобз каже, що його назвиско вічно жити буде".

„Перший ґраф Дорінкорт дістав свій титул перед чотириста роками" — сказав пан Гевішем поважним голосом.

„Чи дійсно так?" — закликав Седрик — то гарний протяг часу. Чи згадували ви про се Любунці? Їй би се певно було мило чути. Скажемо їй се, як верне, вона дуже любить слухати такі цікаві річи. А що він такого великого зробив, що ґрафом зістав?"

„Кілька ґрафів" — говорив дальше правник, — „помагало королям правити краєм. Инші знов вславилися хоробрістю і геройськими подвигами на боєвищах".

„І я рад би піти їх слідами!" — скрикнув Седрик — „татусьо був також жовніром і певно хоробрим. Татусьо мусів бути похожий на Юрія Вашінґтона; може се й тому так Господь Бог справив, що сей титул ґрафа перейшов на нього; він носив би його достойно, коли б жив. Дуже се мене тішить, що ґрафи славляться хоробрістю, бо хоробрість се гарна річ! Перше, коли я був іще малий, боявся лишитися сам у кімнаті без світла; але як я почув про Юрія Вашінґтона, про його хоробрість, про хоробре військо американське, що служило під його розказами, то позбувся сеї поганої привички".

„Є ще одна велика користь, яку дає становище ґрафа" — говорив пан Гевішем поволи, з притиском, бистро глядячи, яке вражіннє зроблять на хлопця його слова — „ото ґрафи звичайно непомірно богаті".

„То гарно" — сказав Седрик із простотою — „я хотів би бути богатим"

„А...а.. то чому?“ — спитав правник.

„О, се тому, що за гроші можна купити стілько гарних річий“ — говорив хлопчик без загикнення — приміром, ся перекупка, що то продає яблока... Коли б я був дуже богатий, то купив би їй зараз закриту крамницю з зелізною печею на зиму, а в дощеві, зимні дні давав би їй по долярі, щоби могла лишитися дома і не виходити з тими яблоками. Я купив би їй також грубу, теплу хустку, а може би не ломило її так у костях. Бо то мусить бути страшне таке ломаннє. Вона каже, що то від зимна. Коли б окрутилася теплою хусткою, може б устало се ломаннє“.

„Певно, певно,“ — сказав усміхаючись правник — „але чиж лише се можна за гроші купити?“

„О, я знаю, що за гроші всього дістане. І коли б я мав богато, богато гроший, то накупив би безліч гарних річий для Любунці: золотий наперсток, перстень із брилянтом, віяльце зі слоневи кости, ще купив би їй повіз і коні, щоби не ходила пішки і не чекала на трамваї. Коли би Любунця хотіла, то накупив би їй чудових, шовкових суконь: рожевих, синіх з дорогими кружевами. Щож, коли вона любить лише чорні, гладкі... Але вже знаю! Я завів би її до склепів, нехай би сама вибирала, що хотіла би. А також і для Діка купив би що“.

„Дік? Щож то за Дік?“ — питав правник чимраз більше зачудований.

„То хлопець, що чистить чоботи прохожим. Він се пишно робить, бо має велику вправу. Сидить уже он там на розі площі. Я знаю його від непамятних часів. Одного разу, а був я тоді ще малий, вийшов я з Любунцею на прохід. А як раз сього дня дістав я чудовий, гарний мяч: так високо

підскакував до гори! Аж тут, коли ми переходили улицею в поперек, мяч випав мені з руки і покотився далеко між повози. Я розплакався; бо то було вже дуже давно тому і я був ще дітваком. Дік чистив тоді чоботи якомусь панови, побачив мою пригоду і закликав: „Прошу почекати“, а як лише скінчив свою роботу, скочив жваво, не зважав на повози, миттю підніс мяч, обтер своєю курткою і подав мені, кажучи: „Маєш, добродію“. Мама подякувала йому красненько, я також. І від сеї пори, кілько разів переходимо через площу, стаємо коло Діка, розмовляємо з ним, питаємо, як йому ведеться. Перед кількома днями сказав, що інтерес не йде“.

„І щож би ти хотів зробити для нього, мільорде?“ — спитав пан Гевішем усміхаючись знов.

„Я купив би йому столик, кілька стільчиків, ціле уладженнє таке, як має сей старий чоловік, що чистить чоботи прохожим по другій стороні площі. Може ви не завважали його? Він має навіть великий, червоний парасоль, що ним закриває цілий столик і себе, як дощ падає, або підчас великої спеки. Се дуже вигідно. І ще купив би йому нові щітки й нове убраннє, як би він тим тішився! Дік добряга, вчера як раз говорив до мене: Коби то мені хто позичив кілька долярів, урядив би ся я інакше і зараз інтерес пішов би ліпше“.

Седрик довго ще оповідав про свого приятеля Діка, певний, що се дуже займає старого правника. І дійсно, пан Гевішем слухав із великим заняттєм, хоч по правді мало обходила його історія хлопця, що чистить чоботи, або старої перекупки, що продає яблока. Однак солодко було йому слухати милого щебету хлопчика, що думав лише про инших, забуваючи зовсім на себе.

„Але ти не сказав мені ще нічого про себе, мільорде, що купив би ти для себе, наколиб мав богато гроший?“ — спитав на конець пан Гевішем.

„Для себе? О, богато, богато річий! Наперід давби ще гроші Катерині, щоби занесла Бриґіді. Се її сестра; вона має шестеро дітий, а муж часто не може дістати роботи. Нераз так бідна плаче, як до нас прийде. Любунця дає їй ріжні старі річи і хліб і муку і кашу, а вона тішиться вельми і дякує, а відтак знову плаче. Я рад би також купити гарний годинник із ланцушком і люльку з морської пінки. Пан Гобз дуже тішив би ся таким дарунком. Я знаю, що йому подобається“.

В сій хвилі вернула пані Ерель до сальонику.

„Дуже вас, пане, перепрошую“, — сказала — „так довго задержали мене в кухні; прийшла там бідна жінка, сестра моєї служниці“.

„Льорд Фонтлєрой як раз розповідав про неї; говорив, що рад би їй помогти“.

„Бо вона дійсно заслугує на милосердє“, — говорила мати Седрика, — „муж її захорів, не може працювати і грозить їм страшна нужда“.

Седрик зіскочив із фотелю, підійшов до матери і сказав півголосом:

„Піду на хвильку до Бриґіди. Якеж то нещастє, що Михайло захорів!“ — а відтак, звертаючися до гостя, сказав голоснійше: — „То такий добрий чоловік і такий чемний. Раз зробив мені чудову деревляну шаблю. Він дуже зручний ремісник“.

І вибіг із кімнати. Пан Гевішем мовчав хвилину, здавалося, що над чимось думає, хитається ще, в кінці сказав:

„Ґраф, достойний мій клієнт, виправляючи мене по внука, дав мені ріжні поручення. Щиро

бажає, щоби льорд Фонтлєрой їхав до Анґлії охотно і був добре успособленний для свого діда... на скілько се може бути. Тому поручив мені, не жалувати гроша, догоджувати у всім молодому льордови, заспокоювати всі його забаганки, звертаючи при тім його увагу, що сі дари походять від діда. Ґраф не догадувався певно, які будуть бажання його внука. Я однако мушу виповнити дане мені порученнє і коли льорд Фонтлєрой хоче обдарувати сю жінку...“

Тут треба дещо пояснити. Пан Гевішем виповняючи порученнє ґрафа, не вважав однак за відповідне повторити дослівно сього, що його достойний клієнт говорив при тім. — Ґраф не кермувався надто благородними думками, коли уповажнив правника, щоби в його імени обсипав дарами його внука.

„Нехай пізнає відразу“ — говорив — „що в мене буде опливати в достатки, що дотеперішне його життє при матери було нуждою в порівнанню до того, яке жде його на замку Дорінкорт. Нехай знає, що коли стане маґнатом і зможе пригорщами розсипувати золото, то з ласки діда“.

Старий правник не повторив сих слів, а мати Седрика була надто благородна і щира, щоби могла догадатися, які то самолюбні спонуки кермували поступованнєм ґрафа. Для неї було се зовсім природне, що сей старець, який утратив усіх своїх синів, тепер самітний, над гробом, старається позискати привязаннє внука. При тім незвичайно втішило її, що перший ужиток, який зробить її син із сього величезного майна, буде ділом милосердя. Вона також хотіла прийти в поміч бідній жінці, що так заслугувала на співчуттє.

„О, якже се гарно зі сторони ґрафа!“ — закликала пані Ерель, паленіючи з радости. — „О, як щасливий буде Седрик! Він так любить Бриґіду та її мужа, бо се такі чесні люди! Я не була в спромозі помогти їм, хоч робила, що могла. Михайло дійсно справний ремісник, на скілько здоровлє служить. На нещастє хорує від давна, та потрібує ліків, скріпляючого корму, теплої одежі. Бідні люди, вони вже видали всі свої ощадности і тепер грозить їм нужда. О, вони не змарнують гроша“.

Пан Гевішем устромив худощаву руку в бічну кишеню сурдута і виймив грубий портфель, набитий банкнотами. Дивний усміх маяв по його лици. Думав над тим, що то скаже старий ґраф, сей самолюб, жмикрут, якого тверде серце не знало ніколи милосердя, коли довідається про перше бажаннє свого внука і про незвичайний ужиток з його гроший?

„Певно звісно вам, пані“, — сказав правник — „що ґраф Дорінкорт се один із найбогатших людий в Анґлії. Думаю отже що не буде за багато, наколи передам вашому синови в імени ґрафа пять фунтів штерлінґів для сеї бідної жінки“.

„Пять фунтів!“ — закликала пані Ерель — „алеж се для них буде правдиве богацтво! О, мій Боже, просто годі увірити!“

„В тім нема нічого незвичайного“ — говорив правник із тим самим усміхом. — „Ви, пані, повинні освоїтися з думкою, що зайшла велика зміна в положенню вашого сина. Буде він розпоряджувати колись величезним майном та мати велику власть у своїх руках“.

„Велику власть!“ — повторила мати глубоко зворушена. — „Мій солодкий хлопчина! Коби лише показався достойним так високого становища! Чи

я зумію відповідно його до сього приготувати? Се така велика відповідальність! Мій дорогий Седрусь!“

Пан Гевішем закашляв знов. Не був він надто чутливої вдачі, а одначе старе його серце зворушилося, коли зустрів зір молодої жінки, повний певного неспокою.

„Коли судити з розмови, якою вшанував мене перед хвилиною льорд Фонтлєрой“ — сказав у кінці правник — „можете, пані, бути зовсім спокійні під тим оглядом. Се ще дитина, то певне, але здається, що подібно, як тепер, так і пізнійше, більше буде думати про инших, ніж про себе“.

В сій хвилі Седрик увійшов до сальонику.

„Бідний Михайло хорий на артеретизм, як каже Бриґіда“ — промовив хлопчик входячи. — „Се мусять бути великі болі. Нічого не може заробити і не зможуть заплатити комірного; він дуже тим журиться, а се певно побільшає його терпіння. Наколиб іще Варка, найстарша його донька, мала порядннійше убраннє, могла би піти куди шукати зарібку; щож, коли вона бідненька така обдерта, що не може людям показатися“.

Лице хлопчика посумніло, коли се говорив.

„Седрику“, — відізвалася мати — „пан Гевішем має тобі щось сказати“.

„Ґраф Дорінкорт поручив мені“... зачав правник і нараз станув збентежений. Сам не знав, як представити дитині се порученнє; поглянув отже на матір, немов взиваючи її помочи.

Пані Ерель приклякнула живо на килимі, пригорнула хлопчика до себе й почала:

„Ти вже знаєш, Седруню, що ґраф є твоїм дідунем, рідним вітцем твого татуся. Сей добрий дідуньо дуже тебе любить, бо втратив усі свої діти і лише тебе одного має на світі. Він бажає твого

щастя, а що непомірно богатий, може дати тобі все, чого забажаєш. І подумай собі, він дав пану Гевішемови багато гроший для тебе. Коли отже хочеш, можеш узяти зараз яку пайку і дати Бриґіді на заплату комірного й закупно найпотрібнійших річий для мужа й дітий. Правда, ти не сподівався такої великої радости?“ — і на закінченнє сердечно уцілувала хлопчика, що спаленів нараз на вістку про ті богацтва, що зявилися так у пору. Через хвилину глядів Седрик радісними очима то на матір, то на старого правника.

„Чи я дійсно можу дістати зараз сі гроші“ — спитав — „і дати їх Бриґіді? Бо вона вже відходить“...

Пан Гевішем подав йому пять штук золота. Седрик пірвав їх і миттю вибіг із кімнати. За хвильку було чути його радісний голос:

„Бриґідо, Бриґідо, почекай! Ось маєш гроші, заплатиш комірне і будеш мати ще на инші видатки. Яке то щастє! То дідуньо, мій правдивий дідуньо прислав мені так богато гроший. Глянь, Бриґідо, то для тебе і для Михайла“.

„О, пане Седрику!“ — скрикнула бідна жінка, не можучи увірити в так велике щастє — „пять фунтів у золоті, се значить двайцять пять долярів? Але я не можу приняти такої суми без позволення мами“...

„Перепрошую вас, пане,“ — сказала усміхаючись пані Ерель — „мушу туди піти на хвильку“.

І вийшла, полишаючи пана Гевішема самого. Але вже вбіг Седрик промінний, щасливий:

„Розплакалася! Але казала, що то з радости. Я ще не бачив, щоби хто плакав із радости. О, як добрий сей мій дідуньо! Виджу, що то дуже приємно бути ґрафом, дуже, дуже приємно; вже тепер і я охотно буду льордом і ґрафом“.

V.

Другого дня мав пан Гевішем нагоду переконатися, що малий льорд Фонтлєрой, на скілько в деяких річах зраджував над вік поважну вдачу, був одначе не менше меткий до забави, як і инші діти в його віці. Правник їхав, як звичайно, нанятим повозом і скручував на простору площу, коли зачув гамір і побачив громадку хлопців. Два з поміж них із великим запалом визивали один другого до перегонів. В однім з тих добровольців пан Гевішем пізнав його достойність, льорда Фонтлєрой, що галасував і кричав найголоснійше. Оба суперники станули в кінци побіч себе в одній лінії, з витягненою вперід правою ногою, чекаючи знаку:

„Раз! два! три!“ — гукнув хлопець, що стояв за ними.

Пан Гевішем казав візникови станути і висунув голову з повоза, з цікавістю і заняттєм очікуючи висліду перегонів. Іще ніколи чесний правник не брав так до серця діточої забави. Усміх задоволення замаяв на його лици, коли достойний льорд Фонтлєрой пімчав з місця стрілою. Червоні панчішки маяли перед очима правника з блискавичною скорістю, великий капелюх злетів із голови хлопчика, але він, ні на що не зважаючи, біг дальше й дальше, випереджаючи свого суперника.

„Славно! славно Седрик!“ — кликали хлопці, скачучи й танцюючи. — „Славно Біллі!“ — „кликали з черги, коли другий хлопець майже зрівнався з Седриком. Був се той сам Біллі, про якого згадував малий льорд, коли оповідав історію старої перекупки яблок.

„Я певний, що він перший добігне до мети!“ — говорив до себе пан Гевішем, не спускаючи

... станув дві мінути скорше при стовп іхтарні...

з очий червоних панчішок, що знов на переді маяли, хоч і Біллі добре збирав ногами. — „Я радо дав би що за те, щоби він перший добіг“.

І як раз проразливі крики, оплески, скоки звістили тріумф побідника. Будучий ґраф Дорінкорт станув дві мінути скорше при стовпі ліхтарні, що була їм метою.

„Славно, Седрик Ерель!“ — кричав що сили, гамірний гурток — іще раз і ще раз славно“.

А пан Гевішем усміхнувся з повоза і закликав також:

„Славно, льорд Фонтлерой!“ — і сказав візникови їхати дальше. Коли станув перед мешканнєм пані Ерель, побачив обох суперників, як поступали спокійно разом. Трималися за руки, живо розмовляючи, за ними йшла решта громадки. Седрик був задиханий, румяний, і спочений.

„Я певно тому виграв,“ — говорив до товариша, — „бо маю від тебе довші ноги. Тиж не гірше від мене бігаєш. А також я старший від тебе, не багато, бо лише три тижні, але се також щось значить“.

Так бажав Седрик осолодити товаришеви понесену поразку, бо хлопчик мав уже в своїй природі, що більше думав про приємности инших, ніж про свої. Навіть у сій хвилі тріумфу, серед радости побіди, памятав на се, що побіджений мусить дізнавати инших почувань, тому старався потішити і звеселити його. І се вдалося йому. Біллі, хлопець трохи зарозумілий, спершу спустив ніс і був маркітний, але удобруханий Седриком, зачав знов хвалитися, як буцім би то він був побідником, а не побідженим.

VI.

Чим більше пан Гевішем пізнавав молодого льорда, тим більший потяг чув до нього. В своїй уяві бачив нераз величаву кімнату на замку Дорінкорт, що звалася бібліотекою, а в ній старця самітного, схорованого і згризливого. Окружений роскішною величністю, численною службою, старець не мав однак при собі нікого, хто його любив би, бож і він протягом цілого свого довгого життя не любив нікого. Завсігди думав лише про себе, про свої приємности, за инших зовсім не дбав. Величезне богацтво і привілеї, що звязані були з його високим становищем, видавалися йому як річ, яка правно припадала для ґрафа Дорінкорт, лише для його особистого задоволення дані йому ласкавим Провидіннєм. Але щоби з тим достоїнством вязалися й обовязки, про се не подумав ніколи.

Тепер був уже старий, а з цілого довгого життя лишився йому лише гостець, та незвичайна дразливість і знеохота до цілого світа, що відплачувався йому так само, бо ґрафа не любили. Коли хотів би, міг би спрошувати гостий, давати приняття, уладжувати лови. Але не мав до сього ніякої охоти, бо знав, що хоч через ввічливість сусіди приняли би запрошеннє, то ні один із них не прибув би з правдивою приємністю. Він не заслужив собі на людську прихильність: був злобний, кождому любив дошкулити своєю невиносимою гордістю, дотинками та зневажливістю.

І старий правник порівнував у думці гордого ґрафа з тим малим хлопчиком, щирим, невинним, добродушним. Пригадував собі його принадну постать, коли то перед двома днями сидів напротив нього в великім фотелі, та оповідав по свойому

про Бриґіду, Діка, стару перекупку й инших своїх приятелів. Думав і над тим пан Гевішем, що з часом усі непомірні богацтва ґрафа зі всіми привілеями і спроможністю ділати багато доброго або злого перейдуть до сих маленьких рук і повторяв собі:

„Отсе то буде ріжниця! О, ще яка ріжниця!“

Тимчасом нове становище льорда й наслідника можного ґрафа чимраз більше припадало до смаку Седрикови. Ледви висловив яке бажаннє, в мить сповняв його старий правник, а хлопчик користав із сього з такою простотою і радістю, що нераз незмірно убавив пана Гевішема. Не надіявся певно повновласник ґрафа, які то справи доведеться йому полагоджувати в Ню-Йорку. Через довший час згадував відтак прогульку, в якій супровожав його достойність на кілька день перед виїздом до Анґлії. Наперід пішли відвідати Діка, опісля задержалися коло перекупки, що продавала яблока, а яку ввів Седрик у незмірне зачудованнє, заповідаючи їй коротко і звязко, що дістане теплу хустку, будку з дашком, зелізну піч, а крім того ще малу грошеву підмогу, що бідній жінці видалося необчислимим богацтвом.

„Бо мушу вам сказати“ — говорив хлопчик — „що виїзджу до Анґлії, де буду льордом і наслідником ґрафа. Але перед виїздом хотів би я порадити що на те ваше ломаннє в костях. Я сам ніколи не мав такого ломання і не розумію добре, що то значить, але догадуюся, що то мусить бути дуже прикрий біль; може ся тепла хустка принесе вам пані, полекшу“.

„То така добра жінка“ — говорив Седрик до правника, коли відійшли, полишаючи старушку майже непритомну з зачудовання й радости. —

„Я раз упав і стовк собі коліно, вона се бачила й дала мені яблочко без гроший. Ніколи сього не забуду; коли хто був добрим для нас, годі се забути“.

Хлопчик мав золоте серце, навіть не розумів невдячности. Стріча з Діком була незвичайно зворушлива. Інтерес зовсім не йшов, щітки попсувалися, а не мав за що купити нових. Коли Седрик зі звичайною простотою звістив йому про своє нове становище, без найменшої гордости або самохвальби, лише просто для пояснення, що буде тепер мати багато гроший — Дік, у першій хвилі онімів з зачудовання. Коли учув, що хлопчик став льордом, а колись має бути ґрафом, глядів на нього довший час із витріщеними очима, отвертими устами, при чім так перехилив голову, що шапочка впала йому на землю. Підніс її й замурмотів щось під носом, чого пан Гевішем не розумів, але мусів се дочути Седрик, бо сказав усміхаючись:

„Ні, ні, Діку, я не збожеволів. Пан Гобз також з початку думав, що я не при собі, але то все правда. Навіть спершу я не мав охоти до того льордівства і ґрафства, але тепер, коли пізнав се близше, бачу, що не зла то річ і я задоволений. Тепер то мій дідуньо носить титул ґрафа і знаєш, він хоче у всім мені догоджувати. Дідуньо є дуже-дуже добрий, хоч є ґрафом і прислав мені через пана Гевішема багато гроший, які можу уживати після моєї вподоби“.

По сій розмові Седрик дав Дікови стілько гроший, кілько він потрібував на закупно всіх потрібних предметів, що так горячо бажав: стола, стільчика, парасоля, добрих щіток і пасти. Дік сам обчислив, кілько те все буде коштувати, але Седрик приневолив його ще приймити кілька долярів, за

які міг купити собі нове убраннє, чоботи й порядну шапку. Бідний хлопець, подібно як стара перекупка, не довіряв з початку свому щастю; ноги угиналися під ним, глядів на Седрика остовпілими очима, то знову протирав собі очи, немов лякався, що се гарний сон лише, з якого небавком розбудиться. Мусів у кінці увірити, коли обома руками діткнув правдивих банкнотів, якими малий льорд потвердив своє оповіданнє.

„Будь здоров, Діку“ -- сказав у кінци Седрик, а хоч старався говорити спокійнс, голос його дрожав, в очах блестіли слези. — „Будь здоров! Дуже мені прикро, що мусимо розстатися, але може я сюди ще коли з Анґлії приїду. Напиши до мене, прошу, а я тобі відпишу. Але не забудь адресувати до льорда Фонтлєрой, бо я тепер уже так називаюся“.

Дік прижмурив очи, бо й він не міг стриматися від сліз. Бідний хлопець не розумів просто, що з ним діється. І біль і радість були в нім. Так у горлі щось стискало його, що не міг ні словечка промовити; ледви-ледви по якімось часі прошептав:

„Ой і мені так жаль, так страшенно жаль!“ — а звернувшися до правника, вклонився йому з пошаною і сказав: — „І вам, пане, нехай Бог заплатить. Але ся дитина!... О, таких дітий не багато на світі“.

Пан Гевішем відійшов із малим льордом. Дік глядів за ними слізними очима, аж поки принадна постать Седрика не зникла на закруті улиці. Аж тоді відвернувся і пішов в иншу сторону.

Через цілий тиждень перед своїм виїздом переводив Седрик кождого дня по кілька годин у склепі корінного купця. Пан Гобз увесь час був сумний і пригноблений. Ся несподівана розлука з малим

приятелем була для нього тяжким ударом. А коли Седрик приніс йому гарний годинник із ланцушком і просив, щоби приняв від нього сей дар на памятку, старий купець був так зворушений, що замість дякувати, зачав голосно втирати ніс хусткою, поклавши гарний подарунок на колінах.

„Прошу заглянути до середини“ — сказав Седрик — „там на коверті є напись, що я сам золотареви подиктував, а він майстерно вирізав маленькими буквами. Там стоїть ось що: „Льорд Фонтлерой жертвує сю памятку свому найдавнійшому приятелеви і просить, щоби пан Гобз не забув його“. Кілько разів отворите сей годинник і побачите напись, згадаєте про мене. О, бо дуже було би мені прикро, коли би ви про мене забули“.

Пан Гобз обтер ніс іще голоснійше.

„О, про се не бійся“ — сказав дрожачим голосом — „коби лише ти не забув про мене, як там найдешся поміж тими льордами і ґрафами...

„О, будьте спокійні, ніколи вас не забуду, пане Гобз. Яж стільки милих, щасливих хвиль прожив тут у сім склепі! Але я надіюся, що побачимося в Анґлії, що ви до нас колись приїдете. Дідуньо напевно запросить вас, як довідається про нашу приязнь; він напише до вас лист, а ви не будете хиба про дідуня так зле думати, як про тих инших негідних ґрафів. Правда, ви приїдете, коханий пане Гобз?“

„Приїду до тебе“ — рішучим голосом відповів пан Гобз.

Стануло отже на тім, що наколи старий ґраф власноручно напише запрошеннє, купець забуде свої републиканські упередження до аристократії і при-

буде до замку Дорінкорт, щоби провести кілька тижнів зі своїм приятелем, молодим льордом наслідником.

VII.

Наконець усе до подорожі було готове, а повіз, що мав відвезти Седрика з матірю до пристані, станув перед домом. Дивне почуттє неспокою і смутку огорнуло хлопчика. Пані Ерель відійшла до своєї кімнати і зачинила двері за собою, полишаючи його самого. Коли вийшла, в її очах блестіли слези, уста дрожали. Седрик підбіг до неї, вона схилилася, пригорнула його до себе і довго-довго тримала так в обіймах. Хлопчик не здавав собі справи з сього смутку, поділяв його з матірю і шептав до неї:

„Добре нам тут було разом у сій хаті, правда Любунцю?“

„О так, моє ти дороге диття“ — відказала мати ревно плачучи — „і ми ніколи не забудемо днів тут прожитих“,

„Ніколи, ніколи!“

Мовчки всіли до повоза і мовчки проїхали недалеку дорогу до пристані. Седрик притулився до матери і не відзивався ні словом. Небавком станули на помості гарного пароплава серед гамору та метушні. Що хвилі прибували повози, омнібуси, що звозили нових подорожних та їх клунки. Двигарі переносили на корабель куфри, та инші тягарі. Подорожні спішилися, потручували других, боячи спізнитися. Моряки відвивали линви, офіцири давали прикази. Пані й панове приходили на поміст про-

щати знакомих, що відїздили. Розмовляли, прохожалися, декотрі були веселі, але більша часть осіб була сумна, а неодна жінка втирала заплакані очи. Седрик приглядався всему, бо все те займало його. Глядів уважно то на величезні звитки линв, то на дивні прилади, що їх ужитку не знав іще, то знов підносив очи в гору і глядів за клубами диму, що бухали з комина пароплава. Укладав собі, як то він познакомиться з моряками, та довідається від них багато цікавих річий про кораблі, море, про краї далекі, та про морських розбійників.

А коли так приглядався всему на право й ліво, запримітив на кілька кроків від себе ненадійний рух. Видно було, що хтось перетискається крізь сю юрбу подорожних і промощує собі дорогу деколи й ліктями. Був се молодий хлопець, в якім Седрик пізнав зараз Діка, прибраного святочно від стіп до голови, що в руці тримав щось червоне.

„Я біг що сили, щоби вас попрощати, пане Седрику, чи як тепер говориться, мільорде. Я все забуваю на сей титул. Я хотів конечно принести мільордови памятку, та купив се за гроші, зароблені вчера новими щітками“. — Тут виняв невелику, шовкову хустину. — „На морю буває нераз вітряно, а се можна й на шию взяти. Така хустина завсігди може придатися. Мільорд вложить її до кишені, а кілько разів вийме її, пригадає собі Діка. Я собі то так обдумав“.

Духом виповів те все Дік, дав хустину Седрикови, та обняв його дрібну, малу руку своїми широкими, сильними долонями. В тім відізвався дзвінок. Рух збільшився на помості. Дік відскочив і зник з очий малого льорда, заки сей міг йому подякувати. На помості заворушилося. Особи, що

відпроваджували подорожних, вертали на сушу. У воздусі гомоніли оклики:

„Прощайте! До побачення! Напишіть, як лише прибудете! Напишемо з Ліверпулю!“

Седрик розвинув червону хусточку, станув коло барієри, маяв нею у воздусі і кликав з иншими:

„Будь здоровий, Діку! Ні, до побачення! Дякую тобі, сердечно дякую!“

Тяжкий пароплав порушився і серед тих окликів почав звільна відчалювати від берегів. Мати Седрика закрила лице густим, чорним воалем. Безмежний сум огорнув її на згадку, що покидає родинну землю і пливе до чужого краю. Але один погляд на сина додав їй відваги; щоби лише бути з ним, щоби лише завсіди мати побіч себе се дитя любиме, сей скарб найдорожший, се одиноке укоханнє своє, то всюди буде їй добре, ніде не може чутися нещасливою. А корабель пливе, жваво прорізує филі океану, несучи малого льорда до нової вітчини, на нову судьбу і незнану будучність.

VIII.

Підчас подорожі на морі, сказала мати Седрикови, що не будуть мешкати спільно, в однім домі. Хлопчина не хотів спершу вірити сьому, але коли в кінці переконався, що дійсно так буде, засумувався глибоко. Тоді пізнав Гевішем, як розсудно поступив ґраф, не вимагаючи цілковитої розлуки хлопчика від матери; дитина була би сього не знесла. Але мати з такою любовю і лагідністю вміла промовляти до нього, що звільна злагодила се

перше, страшне вражіннє і вляла потіху в зажурене серце хлопяти.

„Я буду жити зараз таки коло замку, зовсім близенько, а ти кождого дня навідаєшся до мене“ — повторяла пані Ерель, як лише розмова зійшла на сю справу. — „Подумай лише, яке се щастє! Хлопці в твоїм віці мусять нераз на добре розставатися з матірю й їхати до далеких наукових заведень, а ти будеш мене в кождий день бачити, розповіш мені все, що ти видів, що тобі приключилося; а будеш мати богато цікавих річий оповідати. Замок Дорінкорт є величавий, твій татусьо любив се мешканнє своїх предків, тай ти полюбиш його“.

„Певно, що й я полюбив би його, наколи б ти була зі мною“ — сказав малий льорд, тяжко зітхаючи. Не міг зрозуміти, чому то його „Любунця“ мала жити осібно, чому для неї не стало мешкання на замку дідуся. Пані Ерель старалася всіми способами закрити перед ним правдивий стан річи.

„Хочу, щоби не знав, що ґраф так ненавидить мене“ — говорила до пана Гевішема. — „Не розумів би сього й міг би знеохотитися до діда. Мій хлопчина зростав у любови, ніколи не стрічався з ненавистю, серце має вразливе і чутливе, а до мене незмірно привязаний. Було б се для нього тяжким ударом, коли би колись довідався, що ґраф ненавидить мене і не може знести моєї особи. Седрик є ще дитиною, але вірте мені, що се могло би його на завсігди зразити до діда.

Вмовила отже в Седрика, що сю розлуку наказують важні і тайні причини, яких він іще тепер не може зрозуміти, що в кінці ся розлука не буде така тяжка, як на перший вид здається. Хлопчик не питав про сі причини; його боліла сама річ

і треба було матірної сердечної вимови, щоби його успокоїти й потішити. Часто однак задумувався, зітхав глибоко, а коли пан Гевішем запитав його про причину, сказав з сею дивною повагою, якою ріжнився від инших дітий: — „Не подобається мені се окреме мешканнє, зовсім не подобається мені. Але на сім світі кождий має свої терпіння і клопоти. Говорила се нераз Катерина і пан Гобз також. Треба вчитися зносити прикрости. Любунця каже, що моїм обовязком є мешкати з дідунем, бо він стратив усі свої діти й дуже йому самому сумно. Се велике нещастє утратити так усі свої діти. Мушу отже замешкати з ним, може вдасться мені його хоч трохи потішити.“

Дивної принади надавала хлопчикови ся повага, з якою звичайно висловлював погляди над свій вік глибокі; його чудово гарне лице ясніло тоді солодкою невинністю, діточою простотою, сполученою з второпністю і повагою зрілого віку. Тим чаром потягав він кождого, хто лише зблизився до нього і той чар оволодів зовсім старим правником, що з найбільшою приємністю проводив цілі години в товаристві малого льорда.

„Як бачу, майльорде“ — сказав пан Гевішем відповідаючи на повисші слова Седрика — „то ти рад би з цілого серця полюбити ґрафа.“

„Розуміється“ — відповів хлопчик — „адже то мій дідуньо; а чиж можна би не любити дідуня? Він такий добрий для мене, ще мене не знає, а вже думав про се, щоби мені зробити приємність і хотів сповнити всі мої бажання. Коли би навіть не був моїм свояком, то вже за те саме мусів би я його полюбити, а тож мій рідний дідуньо!“

„Чи сподієшся, майльорде, що й він тебе полюбить?“ — спитав пан Гевішем.

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN

З захопленнєм слухав їх розказів...

„А чомуж би не мав мене полюбити? Дідуньо все любить унука. Наколи б мене не любив, то не дав би вам стілько гроший для мене і не посилав би вас так далеко, щоби нас привезти до нього, до Анґлії.“

Майже всі подорожні похорувалися в перших днях подорожи на морську хоробу і не виходили з кают, але звільна зачали показуватися на помості, а малий льорд, котрого незвичайна історія переходила з уст до уст, будив загальне зацікавленнє. Всі гляділи на нього, коли проходжувався по помості в товаристві матери або старого правника. Кождий старався познайомитися з ним і небавом наш Седрик заприязнився з подорожними і моряками. Панове, що проходжувалися з циґаром у руках, запрошували його на розмову. Седрик ішов весело, з руками в кишеньках, притомно і второпно відповідав на кожде питаннє і неодного зачудував влучністю своїх намічень. Пані також дуже радо втягали його до розмови, угощували ласощами і сміялися сердечно з його дотепних жартів, бо Седрик любив веселість і жарти; де лише зявився, там роздавався веселий сміх. На кораблі було також багато дітий, в забавах із ними все проводив час наш малий льорд.

Але вже найбільшими його приятелями були моряки. З захопленнєм слухав їх розказів про морських розбійників, про безлюдні острови, небавом вивчився навіть деяких їх висловів. Найбільше захоплював Седрика своїми оповіданнями старий моряк Еррі. Як виходило з сих оповідань, сей досвідний моряк відбував безчисленні подорожі по всіх морях цілого світа, а за кождим разом корабель його розбився, він діставався на безлюдний остров або, що ще страшнійше, на остров, замеш-

калий дикими людоїдами. Кілька разів навіть пекли його і пожирали, в части лише, розуміється, а американські Індіяни скальпували його кільканайцять разів. Оскальпувати кого, то значить обтяти йому шкіру довкола чашки і здіймити разом із волосєм. Червоношкірі дикуни поступають так зі своїми полоненими, тому легко представити собі, що мало хто пережиє таку операцію.

„Се певно він такий лисий“ — говорив Седрик, розказуючи матери незвичайні пригоди свого приятеля Еррія — „трудно, щоби волосє відросло по скальпованню. Тому то він бідняка має тепер лише залички від часу, як сей страшливий Вуж Огнистий, король Або... Абомантів оскальпував його ножем, зробленим із чашки Чорного Вовка, иншого вожда сього племени. Бідний Еррі каже, що се була найтяжша хвиля в його життю і дуже сьому вірю. Він так злякався, коли король змірився до нього сим страшним ножем, що волосє зїжилося йому на голові як щітина в шітці. Ах, кілько то пригод мав у життю сей Еррі! А всі такі дивовижні! Шкода, що не можу оповісти сього панови Гобзови. Се дуже убавило би його. Не годиться посуджувати, щоби такий чесний чоловік, як Еррі, міг говорити неправду, а однак деколи трудно повірити сьому, що оповідає. Але якже не вірити, коли він бачив усе те власними очима? Брехати, не бреше, але деколи мусить помилятися й забувати. Не було би в тім нічого дивного. Скальпованнє певно впливає на память, а він, бідняка стілько разів був оскальпований!“

IX.

По одинайцяти днях подорожі, корабель прибув до Ліверпулю, де наші подорожні переночували; другого дня всіли до поїзду, а вечером пересіли до повоза, що привіз їх до віллі, призначеної на мешканнє для матери Седрика. Вже було темно, як поїзд віхав в алєю, висаджену величезними деревами і по хвилині задержався перед рясно освітленим домом.

Малий льорд перший вискочив із повоза і вбіг на ґанок. Стояло там кілька слуг, а поміж ними вірна Катерина, що не опустила своєї молодої пані, лише прибула перед нею з клунками. Седрик кинувся стискати її, обіймати, кличучи радісно:

„Катерина! Гляди, Любунцю, Катерина вже тут і жде нас.“

„Дякую тобі, моя добра Катерино“ — сказала пані Ерель, — „велика се для мене потіха, що не буду тут сама одинока посеред чужих.“ І простягнула руку до вірної служниці, а ся мовчки устиснула її, мовчки хотіла додати відваги своїй молодій пані, бо добре розуміла, як сумне буде її положеннє в тім чужім домі, поміж чужими людьми, що мали забрати її одиноке дитя.

Инші слуги з великою цікавістю гляділи на матір і сина. На замку про ніщо инше не говорили, як лише про них від часу, коли довідалися про наміри ґрафа і виїзд пана Гевішема. Слуги знали докладно родинні справи свого пана. Для нікого не було тайною, як страшно розлютився ґраф на наймолодшого сина за те, що одружився в Америці; та кілько журби спричинили йому два старші сини. Цікаво приглядалися гарній, молодій жінці і милій дитині, а що добре знали невиноси-

мий характер старого ґрафа, з гори вже жалували молодого наслідника і шепотіли поміж собою:

„Біднятко! Не знає, що його жде!“ — Вони не могли ані догадатися, якого рода дитиною був льорд Фонтлєрой, будучий ґраф Дорінкорт. Коли ввійшов до першої кімнати, хлопчик сам здіймив зі себе плащик, бо не був призвичаєний, щоби йому хто послугував, відтак зачав оглядати все довкруги, приглядатися гарно мальованим стінам і оленячим рогам, що їх украшали. Незвичайно подобалося йому все, бо доси мало де видів такі величаві сальони.

„Любунцю“ — сказав у кінці — „то чудове мешканнє. Дуже тішуся, що будеш мати такий гарний дім і великий!“ — Бо в самій річи, в порівнанню з їх попереднім мешканнєм, був се гарний і великий дім. Катерина завела їх до спальні. І тут було величаво й гарно, стіни були покриті ясним кретоном у цвіти, на коминку горів ясний огонь, а перед коминком на килимі спала чудова анґорська кітка, зовсім подібна до сеї, яку Седрик на превеликий свій жаль мусів лишити в Ню-Йорку.

„То господиня замкова, дуже добра пані, приладила все на принятте панства“ — говорила Катерина — і вона то принесла сього кота для його достойности; так тут усі звуть нашого пана Седрика. Ся господиня оповідала мені про ріжні річи. Вона тут уже з давна і знала пана капітана дитиною; каже, що був се чудовий, милий хлопчик, а відтак гарний молодець, якого всі любили, бо для кождого мав добре слово і ніким не погорджував. А я їй на се відповіла, що капітан лишив хлопчика, що також добрий, милий і гарний, подібний до вітця, як дві краплі води.“

Пані Ерель перебралася і ввійшла з Седриком до сальону, ще богатше прибраного, як инші кімнати; меблі були гарно різблені, покриті аксамітом. Перед коминком лежала тиґрова шкіра; кіт, що доси ходив крок у крок за Седриком, мов би відчув у нім свого приятеля, ляг на неї. Коло нього уложився Седрик, щоби близше познакомитися з ним. Тимчасом пані Ерель розмовляла півголосом із Гевішемом, була бліда і зворушена.

„Адже то ще не нині, правда?“ — говорила — „ще нинішну ніч зможе переспати в мене.“

„Так, так“ — відповів правник — „по вечері я сам піду звістити ґрафа про наш приїзд.

Пані Ерель звернула очи на Седрика. Лежав собі на тиґровій шкірі, побіч кота, полумінь комина кидала яркий блеск на милу стать хлопчика, його ясне волосє, румяне личко й очи повні виразу. Кіт муркотів зтиха, коли діточа рука гладила його. Мати всміхнулася жалісно.

„Ґраф ані догадується, яку кривду мені задіває“ — промовила. Відтак додала:

„Прошу ласкаво сказати його достойности, що я ніяких гроший не прийму.“

„Яких гроший?“ — спитав пан Гевішем зачудований — „хиба ви не розумієте під тим річної пенсії, призначеної на ваше удержаннє.

„Саме як раз про се говорю. Мешканнє мушу приймити, щоби бути близько дитини і дякую за се дуже, але нічого більше не потрібую. Маю власні доходи, що вистануть мені на скромне життє, до якого я привикла. Коли би я приймила гроші з його руки, здавалося б мені, що продала йому своє дитя. Тимчасом коли віддаю його, то лише для його власного добра, бо люблю його над усе і тому, що покійний отець певно був би з того рад.“

Пан Гевішем мовчав хвильку, в кінці сказав:

„Боюся, щоби се не обидило ґрафа.“

„А я думаю, що він сам се зрозуміє і ввійде в моє положеннє“ — сказала молода жінка лагідно. — „Я дійсно сих гроший не потрібую, а в тім чи можу приймити що від чоловіка, що ненавидить мене так дуже, що видирає мені мою дитину, мого сина?“

Пан Гевішем задумався:

„Повторю ґрафови ваші слова“ — сказав на конець.

X.

Коли в кілька годин по сій розмові пан Гевішем прибув до замку, застав ґрафа, що сидів у великім фотелі при огні, а одна нога спочивала на подушці, бо він дуже терпів на гостець. Глянув на правника з під стягнених бров, а зір його був пронизливий, бистрий і хоч достойний ґраф умів панувати над собою, видко було, що мучить його якийсь неспокій.

„Но і щож, Гевішеме?“ — сказав — „ти вже вернув? І щож мені скажеш?“

„Льорд Фонтлєрой з матірю є вже в віллі“ — відповів правник. — „Подорож відбулася щасливо, обоє прибули здорові.“

Ґраф порушився нетерпеливо і забурмотів щось незрозуміло.

„Дуже мене се тішить“ — сказав по хвилині — „але сідай но, Гевішеме, випий чарку вина. Но, говориж раз!“

„Його достойність переночує у матери, завтра прибуде зі мною до замку.“

Ґраф опер лікоть о поруче фотелю і рукою заслонив очи; не хотів, щоби хто читав в його лиці, а не був певний, чи зможе запанувати над вражіннєм, яке могли викликати дальші вісти.

„Но говори ж“ — повторив. — „Я не хотів, щоби ти писав та перед часом доносив, чого маю сподіватися. Я волів ждати. Не знаю отже нічого про сю дитину. Що се за хлопець? Про матір не питаю, вона мало мене обходить, але він, він, що се за хлопець?

Пан Гевішем підніс до уст чарку з вином, поставив її опісля на столі і промовив:

„Трудно висказати рішучий погляд про девятилітну дитину. Ваша достойність побачить унука завтра й осудить.“

„Певно мусить бути дурний, ні дочого. Американська кров у нім плине.“

„Не здається мені, щоби йому американська кров зашкодила“ — відізвався правник із незвичайним оживленнєм. — Не дуже знаюся на дітях, але мушу признати, що льорд Фонтлєрой незвичайно мені подобався.“

„Чи хоч добре збудований, здоров і... і... хоч трохи подібний до людий?“

„Виглядає здорово, є повний ґрації і незвичайно гарний.“

„А чи вміє ходити по людськи, чи просто тримається?“ — питав ґраф дальше.

Легкий усміх заграв на лици пана Гевішема; перед очима станув йому сей чудовий хлопчик, розтягнений на тиґровій шкірі перед огнем, хлопчик о принадних рухах, жвавий, усміхнений, повний життя.

„Не смію видавати рішучого суду, повторяю се ще раз“ — сказав по хвильці мовчанки — „але що хлопчик на причуд гарний і звинний, се не підлягає сумнівови. Та се певне, що подібний до наших анґлійських дітий.“

„Но, того я певний“ — забурмотів ґраф і зойкнув, бо нога заболіла його — „мусить мати страшно простацькі навички, як і всі Американці.“

„Не скажу, щоби мав брусоваті навички“ — відповів пан Гевішем так живо, немов почувався особисто обиджений. — „В нім нема нічого брусоватого, лише незвичайне якесь полученнє незвичайної зрілісти з дитинною простотою.“

„Нахаба! так, на певно сей малий мусить бути нахабний. Вони се в Америці звуть передчасною зрілістю, самостійністю, а се ніщо инше, як лише нахабність, брусоватість; о, я знаюся на тім.“

Пан Гевішем не вважав за відповідне спорити дальше зі своїм достойним клієнтом, особливо тепер, коли йому дошкулювала достойна нога. Мовчки вихилив чарку вина і переходячи до иншого предмету розмови, сказав спокійно:

„Маю ще порученнє від пані Ерель. Казала заявити вашій достойности...

„Що, що такого? — перервав ґраф гнівно — „як вона сміє щось мені заявляти? Я не хочу про неї нічого чути.“

„Справа однак є досить важна“ — говорив дальше правник. — „А в тім я приобіцяв, отже мушу додержати. Пані Ерель казала заявити, що не прийме платні, яку ваша достойність призначила на її удержаннє.

Ґраф стрепенувся.

„Що се має значити?“ — закликав.

„Вона говорить, що має власний гріш, а що відносини її з вашою достойністю не є приязні...

„Не є приязні!“ — викрикнув ґраф — „певно, що мої відносини до сеї жінки не можуть бути приязні. Не зношу її, ненавиджу! Інтриґантка! Підступна! Нахабна, не хочу її знати!

„Ваша достойність неслушно зве її нахабною. Вона не тільки нічого не вимагає, але не приймає навіть того, що їй дається.

„Ти сьому віриш, Гевішеме? — сказав ґраф — „адже се комедія. Хотіла би мене підійти, і вдає велику благородність, безкорисність, щоб її подивляти. Ого, не так легко вивести мене в поле. Розуміється, що не хочу мати тут під боком жебрачки. Як мати мого наслідника, мусить мати порядне удержаннє й жити відповідно до її становища, отже гроші посилати належить на всякий випадок, приймити мусить їх, хоче, чи не хоче.“

„Не буде з них користати, напевно.“

„Менша про се“ — буркнув ґраф — „може спалити їх, викинути, аби тільки дійшли до її рук. Не зможе говорити, що я нічого їй не даю, а і в очах сього хлопця не хочу уходити за скупаря. Хоч усе те надармо, бо вона мусіла мене вже гарно змалювати перед дитиною.“

„Ваша достойність помиляється“ — сказав правник, загадочно всміхаючись. — „Маю ще і з сею справою звязане порученнє від пані Ерель...“

„Дайте мені раз спокій з тими порученнями!“ — скрикнув ґраф у найбільшій злости, хапаючись за ногу, бо страшний біль здвоював його нехіть до синової. Пан Гевішем не зважав однак на його гнів і говорив дальше:

„Дуже просила, щоби льорд Фонтлєрой не дізнався ніколи, які причини вплинули на розлуку

його з матірю. Не хоче, щоби дитина знала, що вплинула на се нехіть вашої достойности до неї, бо се могло би некорисно успособити малого льорда до діда, тому, що хлопчик до матери незвичайно привязаний. Вмовила отже в сина, що є тайні причини сеї розлуки, що тепер він іще за малий, щоби се міг зрозуміти. Вона прагне, щоби ніяка хмарка не затьмила першої стрічі вашої достойности з внуком.

З під густих брів ґрафа блиснула блискавка, коли підніс очи на правника.

„Що ти мені тут плетеш теревені? Чи се можливо, щоби вона не жалувалася перед сином, щоби мене не обвиняла?“

„А однак се дійсна правда, майльорде“ — сказав правник ледоватим голосом. — „Можу заручити, що так є дійсно. Хлопчик надіється пізнати найліпшого, найчутливійшого дідуня. Має незвичайне поняттє про совершенність вашої достойности, про яку ніхто ніколи в його окруженню не сумнівався. А що я відповідно до даних мені поручень щедро його обдарував в імени дідуня, отже хлопчик під небеса виносить великодушність сього незнаного діда.

„Що ти мені тут плетеш?“ — повторив ґраф недовірчиво.

„Даю слово чести, що говорю правду. Перше вражіннє, якого дізнасть льорд Фонтлєрой при сій стрічі, залежить лише від вашої достойности. Коли б мені вільно було висловити мій погляд, то додав би покірну увагу, що вражіннє се багато зискало би, коли б не почув тоді ніякого немилого слова про свою матір, яку він так сердечно любить.“

„Но, но“ — закликав ґраф — „малий має лише девять літ.“

„Се правда, що має тілько девять літ, але сих девять літ провів з матірю і любить її цілою душею.

XI.

На другий день пізно з полудня віхала карита, що везла малого льорда і пана Гевішема в замкову алєю. Ґраф бажав, щоби хлопчик прибув на обід, щоб ніхто його не супровожав, не хотів мати свідків при стрічі. Пан Гевішем мав порученнє відвезти його до замку і зараз відїхати. Льорд Фонтлєрой їдучи повозом, розглядався цікаво довкруги. Все завважав: і величавість карити і коний, богату, блискучу ліберію візника і льокая і герб на дверцятах повоза, навіть хотів відгадати його значіннє. Коли повіз станув перед брамою парку, хлопчик вихилився крізь вікно, щоби ліпше приглянутися камянним львам, що прикрашали браму. Як раз отвирала її молода, мила жінка, що вийшла з малого дімка, оброслого диким виноградом. За нею вибігло двоє дітий, що з зачудованнєм споглядали на малого хлопчика в повозі, а й він також приглядався їм цікаво. Жінка ввічливо вклонилася малому льордови, а за матірю й діти несміло поздоровили його.

„Чи вона мене знає?“ — спитав зачудований Седрик. — „Може бере мене за кого иншого.“

Здіймив аксамітну шапочку і вклонився жінці ввічливо, кажучи своїм звінким голосом:

„Як ся, пані, маєте? Добрий вечір!“

Се видно врадувало жінку. Вона всміхнулася приязно, добрими очима споглянула на хлопчика:

„Нехай Бог благословить вашу достойність!“ — закликала — „Витай нам, майльорде! Дай тобі, Боже, щастє!“

Льорд Фонтлєрой знов здіймив шапочку, а коли повіз рушив, сказав до правника:

„Що се за мила жінка! Пізнала мене, мусіла чути про мене. Як то добре, що тут так близько мешкають діти, я зможу деколи побавитися з ними.“

Пан Гевішем не відповів нічого; не вважав за відповідне говорити малому льордови, що напевно не позволять йому бавитися з дітьми замкового сторожа. Повіз покотився дальше поміж двома рядами ильм, якими була висаджена алєя. Їх розлогі галузи лучилися в горі і творили зелений звід. Седрик не бачив іще ніколи так гарних дерев. Алеж бо парк Дорінкорт належав до найгарнійших в Анґлії. Засаджений відвічними деревами, старанно утриманий, представляв величавий вид; тому й не диво, що хлопчик був захоплений ним. Усе тішило його й вправляло в захват. Проміні заходячого сонця мов струї золота переливалися крізь гущавину; дальші закутини покривала вже тінь, а всюди панувала глибока, святочна тиша.

Сей просторий парк представляв що раз нові види; перед очима навідувачів пересувалися то непроходимі гущавини, то відкриті місця, гарні луки, вкриті травою, засіяні дикими цвітами, або зовсім устелені буйною папоротю. Нераз Седрик скрикнув, повний зачудовання, коли з під кінських ніг вирвався заяць, або крілик сполошений і мчав у корчі, або коли громадки перепилиць підлітали, тріпотячи крильцями. Малий льорд плескав у долоні:

„Як тут гарно!“ — казав до пана Гевішема, — „гарнійше, ніж у мійськім парку в Ню-Йорку.

А що то за велич! Їдемо й їдемо і ще не видно замку.“

„Від замкової брами до брами парку є чотири кільометри“ — відповів пан Гевішем.

Що хвилі стрічали нові дива, але ніщо так не очарувало Седрика, як стадо освоєних оленів.

Гарні сі звірята лежали на траві, туркіт повоза зовсім не сполошив їх, піднесли лише головки, прикрашені гарними рогами і гляділи на гостий. Хлопчик, що до сеї пори лише в звіринці бачив оленів, спитав:

„Чи вони тут жиють?“

„Так“ — відповів правник. — „Вони належать до ґрафа так, як і сей цілий парк.“

В кінці побачили замок. Могутні, сірі мури старинної будівлі виглядали величаво, наїжені баштами, вежами, стрільницями; останні проміні заходячого сонця відбивалися в численних вікнах, кидаючи огнисті блески. Дикий виноград й инші пнучі ростини покривали мури. Перед головним вїздом займали великий простір зільники, засаджені пишними цвітами.

„Як тут чудово! Як чудово!“ — повторяв Седрик, із захопленнєм розглядаючися по всіх усюдах. — „Ніколи нічого подібного не бачив я; се зовсім так виглядає, як зачаровані палати в казках!“

Крізь великі входові широко отворені двері видко було слуг, що стояли в двох рядах у поставі, повній пошани. Очи всіх були звернені на малого льорда, що висідав із повоза. А він не менше цікаво глядів на їх гарну, золотисту ліберію і мав велику охоту спитати правника, що вони тут усі роблять? Ані на гадку не прийшло йому, що всі отсі люди, старі й молоді, стояли там лише тому, щоби привитати малого хлопчика, який зго-

...входив до замку поміж двома рядами слуг...

дом мав стати паном усіх отсих величавостий і замку, що подібний був до зачарованих палат із казки і просторого парку, де серед дерев-велитнів, зелених лук і папоротий скакали заяці та крілики, а олені з гарними рогами дрімали на мураві. Ледви два тижні минуло від часу, як сей хлопчина сидів у коріннім склепі на бочівці цукрової муки або на пуделку з милом і вимахуючи в воздусі ніжками, слухав, як пан Гобз говорив про політику і ані у сні не мріяв про сі достатки, що так несподівано мали йому припасти. І ото нині входив до замку поміж двома рядами слуг, бачних на кождий його знак, входив як наслідник і будучий властитель. На чолі слуг стояла старша жінка в чорній, гладкій, шовковій сукні. Пан Гевішем звернувся до неї і сказав указуючи на хлопчика, що провадив за руку:

„Пані Мільон, отсе льорд Фонтлєрой. Майльорде, се пані Мільон, управителька замку.“

Седрик подав їй свою руку.

„Як ся, пані, маєте?“ — сказав зі звичайною в нього вічливістю і простотою. — „Дякую за сього гарного котика, що ви прислали до маминого мешкання. Дякую, дуже дякую.“

„Всюди пізнала б вашу достойність“ — сказала жінка з усміхом задоволення на лиці. — „Здається мені, що бачу капітана. Великий се день, майльорде, великий і святочний.“

Седрик дармо силувався відгадати, чому то був великий день і святочний. Старушка гляділа на нього з дивним зворушеннєм, навіть слеза заблисла в її очах, але не мусіла се бути слеза смутку, бо всміхнулася до хлопчика, а нахиляючися сказала півголосом:

„Є ще й кітка така сама і має двоє котяток; може би занести їх до кімнати вашої достойности?“

XII.

Кілька хвиль пізнійше високий, огрядний льокай, що показував дорогу Седрикови і перевів його через кілька пишних саль, отворив двері, а пускаючи перед собою хлопчика, звістив голосно з повагою:

„Його достойність, льорд Фонтлерой!“

Слуга розумів, як не можна ліпше, вагу сеї хвилі, в якій малий наслідник стане перед лицем діда. Але Седрик переступив поріг найспокійнійше в світі. Найшовся в великій, гарній кімнаті, де меблів не було багато, лише при стінах стояли осклені шафи, повні книжок. Тапети і занавіси темної барви кидали мрачну тінь довкола, а вікна, осаджені високо і не великі, як се в старинних будівлях буває, так мало пропускали світла, що о тій вечірній порі було майже темно в замковій бібліотеці. Седрик думав зразу, що в кімнаті не було нікого, аж по хвильці слостеріг великий фотель, що стояв при коминку, на якім горів сильний огонь, у фотелю сидів старий мужчина. У його ніг, на килимі лежав пес, величезний доґ. Величезний був, немов лев, а й відтіню шерсти пригадував короля пустині. Коли двері отворилися, пес устав звільна і поступив напроти хлопчини, мовби витав його. Тоді старець, що сидів у фотели, боячись, щоби хлопчик не перелякався, закликав:

„Дуґаль, до ноги, тут!“

Але наш малий льорд не знав страху, як і не знав злоби, і найспокійнійше взяв рукою за нашийник пса і разом із ним пішов у сторону, звідки доходив голос. І Седрик уздрів старця в фотели: білий його волос, білі вуса й корчасті брови, загнутий ніс, мов клюв хижої птиці й пронизуваті очи з відблеском криці. А ґраф побачив перед собою принадну стать хлопчика, в стрійнім одязі з чорного аксаміту з кружевним ковніром. Гарне личко, отінене ясними кучерями, звернене було на нього, а очи повні прихильности й пошани стрінулися з його поглядом. Наколи замок подібний був до зачарованої палати, то малий льорд пригадував королевича з казки. Блеск гордости і тріумфу заяснів нараз в очах ґрафа на вид сього гарного внука, що стояв так сміло перед ним із рукою опертою на хребті величезного доґа. Дуже йому подобалося, що хлопець не боявся ані його, ані пса. А Седрик глядів на нього так спокійно, як перед хвилею на замкову господиню, та приступаючи до фотелю, відізвався перший:

„Як ся маєте, дідуню? То я, Седрик, тепер льорд Фонтлєрой, внук дідуня; я приїхав учера з паном Гевішемом.“

І взявши старця за руки, говорив дальше сердечно:

„Я так тішуся, що бачу дідуня та що пізнаємося близше.“

Ґраф був так у першій хвилі зачудований, що нічого не відповідав, мірив лише зором від стіп до голови малого хлопця, в кінці спитав:

„Тішишся, що мене бачиш?“

„О, дуже тішуся“ — повторив Седрик, а сказавши се, усадовився на кріслі побіч ґрафа. Крісло було високе і ніжки його гойдалися над під-

логою досить високо; та він не зважав на се, сидів із поважною міною, але і з великою пошаною і говорив дальше:

„Нераз я пробував представити собі, як дідуньо виглядає. Думав я про се часто на кораблі, чи то дідуньо подібний до мого татуся?“

„Но і щож?“ — спитав ґраф.

„Я був ще дуже малий, коли він умер“ — відповів Седрик — „отже не памятаю його добре, здається мені однак, що нема ніякої подібности.“

„Видиш, що ти завівся“ — муркнув ґраф.

„Ні, зовсім ні“ — сказав живо хлопчик — „було би мені мило побачити лице, подібне до татусевого, але се нічого не значить, я ж тепер і дідуня полюблю, а як кого любимо, то мило нам на нього дивитися.“

Зачудованнє і збентеженнє ґрафа що раз більше зростало і се дитя з такою певністю говорило, що його полюбить, як би се була річ найприроднійша в світі. А він доси ніколи нікого не любив, його ж навіть власні діти не любили, бо про се не дбав. Седрик говорив дальше, бо мовчанка старця не відібрала йому сміливости.

„Чиж може внук не любити дідуня? Особливо я, що маю стілько доказів доброти мого дідуня для мене, якже я не полюбив би його цілим серцем?“

„А!“ — сказав ґраф із дивним блеском в очах — „то я давав тобі докази доброти?“

„Іще скілько“ — відповів хлопчик жваво. — „Я не лише вдячний дідуневи за себе, а й за Діка, за Бриґіду, за стару перекупку.“

„Щож се знов за одні?“ — спитав счудований ґраф. — „Що се за одні, сей Дік і Бриґіда і стара перекупка?“

„То є всі ті, для яких дідуньо прислав мені так багато гроший. Адже дідуньо сказав пану Гевішемови, щоби дав мені стільки гроший, скільки буду потрібувати.“

„Но, так; і щож ти зробив із тими грішми? Я рад би знати.“

Ґраф зморщив брови і бачно глядів на хлопця; був дійсно цікавий, на що сей ужив його дарів?

„Дідуньо не знає їх“ — говорив малий льорд із простотою — „ані Діка, ані Бриґіди, ані старої перекупки. Але я був із ними в великій приязни. А наперід треба сказати, що захорував сей бідний Михайло.“

„Що за Михайло?“ — спитав ґраф.

„Се муж Бриґіди. Обоє були в великій нужді, бо коли чоловік хорий, то не може працювати, а тут шестеро дітий, то страшна річ. Михайло був завсігди добрим робітником, але щож, коли захорував. Отже раз вечером, коли саме пан Гевішем був у нас, Бриґіда прийшла до кухні і плакала, що не мають чим заплатити комірного, ані за що купити хліба, та що діти хиба погинуть із голоду. Бідна Бриґіда бідкалася страшно; я пішов до кухні, щоби її трохи потішити. Аж тут пан Гевішем посилає по мене і каже, що має для мене багато гроший від дідуня. Я тоді митю побіг до кухні, дав пять фунтів Бриґіді, а вона так втішилася, що зразу й вірити не хотіла. І якже не маю бути дідуневи вдячний?

„Но, добре, добре“ — сказав ґраф — „щож дальше?

Підчас сього сидів Дуґаль на задних ногах при кріслі Седрика, підніс голову до гори і споглядав на нього, мов би се оповіданнє незвичайно займало його. Се звернуло увагу старого пана: він

знав свого пса, знав, що не легко привязувався до чужих осіб. Тимчасом із тим хлопцем так поводився, як би се дитя мало над ним якусь дивну владу. Присунувся до малого льорда і львину свою голову положив любязно на його колінах. Хлопчик погладив свого нового приятеля, а відповідаючи на питаннє ґрафа, говорив:

„Що дальше?“ Відтак прийшла черга на Діка.

„Що ж се за Дік?“ — спитав ґраф.

„Се хлопець, що чистить панам чоботи на улиці. Дуже порядний хлопець, пильний і працьовитий. Був великим моїм приятелем, не таким вправді як пан Гобз, але все таки добрим і сердечним приятелем. Він мав шіснайцять, чи сімнайцять літ. Коли я відїздив, подарував мені чудову річ на памятку.“

Тут виймив з кишені старанно зложену червону хусточку, розвинув її і показав з усміхом задоволення.

„То Дік дарував мені отсю хусточку; дуже гарна й вигідна; можна її завсігди мати в кишені, а в разі потреби вложити на шию. Дік купив її за перші гроші, зароблені новими щітками, що їх дістав від мене. Я незмірно тішуся сею хусточкою. Кілько разів гляну на неї, згадую доброго Діка.“

Достойний ґраф Дорінкорт зазнавав незвичайних почувань. Довго жив на світі, не легка була се річ здивувати його чим, або зворушити; але се, що чув і бачив у сій хвилі, було так дивне для нього, що від давна не зазнавав подібного зворушення. Ніколи не займався дітьми, навіть своїми власними. Вони ховалися під опікою платних слуг і тому то може пізнійше стільки журби зазнав через них. Не уявляв собі, щоби дитина могла бути доброю, благородною; для нього була се істота

невиносима, криклива, лакома, докучлива, прикра. Коли його два сини були ще дітьми, ґраф жив лише для своїх приємностий, подорожував, бавився, полював, дому не любив, особливо коли втратив жінку. Пригадав собі вправді, що третій син не був подібний до братів, але прикмети його, як се згадане було висше, дразнили гордого вітця, бо він не був наслідником.

Тому тепер ані крізь думку не перейшло йому, що міг би привязатися до внука. Післав по нього, бо мав стати його наслідником, займати колись високе становище і носити титул ґрафа. Хотів його отже відповідно виховати. Був певний, що син Американки мусить бути занедбаною дитиною, яку трудно буде нагнути й переробити. Се бентежило його незвичайно, і коли льокай оповістив малого льорда, гордий пан не мав спершу відваги глянути на нього. І тому як раз бажав, щоби хлопчик сам ввійшов до нього, бо не хотів мати свідків свого упокорення, що мусить признати наслідником якогось бруса, нужденного уличника з Ню-Йорку. Але вже сам вид гарного хлопця, що зовсім не виглядав на уличника, переймив його радістю. Ціла його зовнішність указувала на старанне вихованнє, кождий рух був принадний і благородний, а сміливість, з якою наближався до нього, опертий о хребет доґа, незвичайно уняла гордого пана. Не надіявся того по синови Американки і се вразило його дуже мило.

Але розмова з хлопчиком счудувала його ще більше і ввела в рід якогось запаморочення. Се було щось таке, що переходило його понятте. Ґраф привик до того, що кождий в його присутности був наляканий і несмілий; не припускав навіть, щоби внук не був також несмілий. Тимчасом Сед-

рик не перестрашився ані пса, ані пана. Хлопчина однак не мав зухвалого виду, його поступованнє було повне невинної простоти і довіря. Уважав ґрафа за люблячого дідуня і хотів відплатити йому любов. І відчув се старець. При всій його затверділости й самолюбстві, мило зворушило його се довірє дитини. І милою була йому гадка, що є хтось на світі прихильний йому, що зближається до нього без страху. Се було для нього щось зовсім нове.

І тому то ґраф позволив дитині говорити свобідно, розповідати про себе і своїх приятелів, слухав її уважно й не зводив очий з неї. А малий льорд відповідав охотно на питання і гуторив своїм звичаєм з оживленнєм і простотою. Оповідав широко про Діка і перекупку з яблоками, про корінний склеп пана Гобза, аж у кінці зачав розповідати про вибір нового президента, про ілюмінацію, похід зі смолоскипами, хоругви. Згадав також про свято 4 липня і чимраз більше оживлявся, коли нараз станув збентежений.

„Но, щож там?“ — спитав старий ґраф, споглядаючи на нього, — „чому не говориш дальше?“

Але малий льорд мовчав, крутився неспокійно на кріслі; видко було, що нова якась гадка зродилася в його головці, а він розважав її зі звичайною в нього второпністю. В кінци промовив із заклопотаннєм:

„Я подумав собі, що дідуневи може не мило буде слухати про свято 4 липня, бо се річниця війни за визволеннє. Може як раз хто з родини дідуня був тоді в Америці, брав участь у сій війні, зістав ранений або убитий! Я забув, що дідуньо Анґлієць.“

„І що й ти також Анґлієць“ — додав ґраф.

„О ні!“ — скрикнув Седрик — „я Американець.“

„Твій отець був Анґлійцем, отже й ти Анґлієць“ — сказав ґраф і впялив очи в хлопчика, цікавий, що на се віповість; ся суперечка бавила його. Але зовсім не була вона по думці Седрика, який не був би ніколи припустив, що може з часом утратити американське горожанство і се справило йому велику прикрість.

„Я вродився в Америці“ — сказав у кінци, а кождий, хто там уродиться, має право зватися Американцем. Перепрошую дідуня, дуже перепрошую“ — мовив дальше споглядаючи на старця з покорою, але й рішучістю разом, — „але я собі постановив і пан Гобз вже знає про се, що наколи би вибухла знов війна між Америкою й Анґлією, то я стану по стороні Американців.“

„Теревені“ — замуркотів ґраф, дивно всміхаючись. Ненавидів Америку й Американців, а однак не брав за зле внукови, що любив землю, яку вважав за свою вітчину і що вмів боронити своїх переконань. Але не могли дальше вести сеї політичної диспути, бо дали знати, що обід на столі.

XIII.

Седрик жваво зіскочив зі свого високого крісла, підійшов до діда, поглянув на його ногу, оперту о подушку і сказав ввічливо:

„Може дідуньо опреться на мині? О, бо я дуже сильний! Раз пан Гобз не міг станути на ногу, бо бочівка з цукром зісунулася і притиснула йому пальці; тоді оперся на мене і ходив сміло по цілім склепі.“

Поставний камердинер ґрафа мало не нарушив своєї поваги і з трудом лише здержав усміх. Був се старий, досвідний слуга, що довгі літа перебував у найперших домах і ніколи не приключилося йому всміхнутися в присутности панів Се було би пониженнєм його достоінства. Такі річи уходять лише льокаям низшого ряду. Але мав добрий спосіб, щоби усунути сю небезпеку: відвертав очи від милої постати Седрика, а споглядав на суворе обличє свого пана і тоді відходила йому охота до сміху, вертала повага.

Старий ґраф змірив хлопчика від стіп до голови:

„Чи ти дійсно думаєш, що міг би підтримати мене, коли б я оперся на тобі цілим тягарем?“ — забурмотав глумливо, відповідаючи на привітні слова внука.

„О утримаю на певно, утримаю“ — сказав Седрик. — „Я сильний, маю скінчених девять літ. Прошу лише одною рукою опертися о паличку, а другу оперти на моїм рамени. Дік усе говорив, що я на свій вік маю велику силу в мязах.“

Затиснув праву руку, а рамя підносив, то спускав по черзі, мов би робив руханкові вправи тягарками і хотів дати ґрафови пізнати силу своїх мязів. Його оживлене лице мало при тім вираз такої забавної поваги, що поважний камердинер мусів чим скорше поглянути на свого пана, щоби не всміхнутися.

„Добре“ — сказав ґраф — „спробуймо.“

Седрик подав йому палицю, відтак поміг піднестися з фотелю, підтримуючи його уважно й обережно. Звичайно робив се камердинер, при чім не обійшлося ніколи без лайки і гніву, бо кождий рух спричиняв старому панови біль, якого він не

вмів терпеливо зносити. Але нині не кричав, ані не гнівався, хоч нога боліла його більше, як звичайно. Піднісся, затискаючи зуби й опер руку о рамя хлопчика, що з напруженнєм усіх сил підтримував старця старанно.

„Нехай дідуньо сильно опреться“ — говорив дбайливо — „я тримаю дідуня сильно.“

Коли слуга провадив ґрафа, сей дійсно опирався на нім цілим тягарем; тепер вправді помагав собі паличкою, але всеж таки тягар його достойної особи поважно заважив на рамени хлопчика і ґраф спостеріг се; хотів його однак випробувати і не прикликав камердинера. Заки дійшли до порога, вже малий льорд був зарумянений, задиханий і серце билося йому, як молоток. Не угинався однак, напружував мязи, ті мязи, яких силу так подивляв Дік.

„Нехай дідуньо не боїться“ — повторяв відважно, хоч голосок його зраджував утому, — „я сильно тримаю дідуня... сильно... то вже недалеко “

Воно дійсно не далека була дорога з бібліотеки до їдальні, а всеж видалася вона Седрикови безконечною. Заки дійшов від порога салі до стола, тяжка долоня пригнітала його чимраз більше, за кождим кроком глибше мусів віддихати, лице палало. Але все таки відважно поконував утому, не перестаючи всміхатися до діда та запевняти, що його удержить.

„То мусить бути дуже прикрий біль“ — говорив повний співчуття. — „Чи дідуньо не уживав ніколи арніки або синапізмів із гірчиці? Пан Гобз прикладав синапізми і се приносило йому полекшу. Арніка також має добре ділати.“

Величезний доґ поступав за ними разом із величезним камердинером. Уста останнього нераз отвиралися, не легко було йому погамувати усміх зворушення на вид сеї дитини, що так відважно поборювала втому, щоби лише дати старцеви доказ прихильности. Дивний вираз малювався також і на лиці ґрафа, коли з під стягнених брів споглядав на внука.

Їдальня в замку Дорінкорт була величава. За фотелем ґрафа при столі стояв другий льокай; поява старця опертого о рамя дитяти счудувала його не мало, але не дав сього по собі пізнати. Дійшли в кінці до стола і ґраф пустив рамя хлопчини. Сей відітхнув глибоко, виймив із кишені хусточку від Діка і обтер нею спочене чоло.

„Но, правда, добре втомився?“ — спитав ґраф.

„Не так дуже“ — відповів Седрик, — „лише мені горячо. Нині така спека.“

І знов обтер чоло хусточкою. Його крісло стояло по другій стороні стола, напротив ґрафа. Було се велике, старосвітське крісло о високих поручах, призначене для осіб високого росту і ніколи може наш малий льорд не видавався так дрібним, ніколи дитинне лице його не ясніло такою простотою і невинністю, як у тій хвилі, коли засів у сім величавім кріслі в окруженню богацтва й роскоші.

Хоч ґраф жив самітно, любив виставне життє, смачні обіди, подані з комфортом, а стіл його був завсіди прибраний блискучим сріблом, хрусталями, теплярняними цвітами. Все те захоплювало Седрика. Обід був справою дуже важною для ґрафа, а не менше важною і для його кухаря, бо не завсігди вдалося йому догодити його достойности. Але сього дня мав ґраф ліпший апетит, як звичайно, все йому смакувало, може трохи тому, що

Безнастанно споглядав через стіл на хлопчика...

його гадка чим иншим була занята і не звертав такої уваги на приправу страв і сосів.

Безнастанно споглядав через стіл на хлопчика. Сам не говорив багато, але заохочував хлопчика до розмови. Не був би ніколи припустив, щоби могла його заняти розмова з дитиною, тимчасом оповідання Седрика займали його і бавили. Безмірної дізнав радости, видячи, як сей хлопчик, одинокий представник його роду, був витрівалий і смілий, як не угинався, коли він заважив цілим тягарем на його ніжнім рамени, як не залишив вести його і поборював вдало труди.

„Чи дідуньо не носить ґрафської корони?“— з нечевя спитав малий льорд Фонтлєрой.

„То ти думав, що я її ніколи не здіймаю?“ — відповів старий пан із тим загадочним півусміхом, який вже нераз сього дня появлявся на його устах.

„То пан Гобз так думав. Але коли застановився над тим, сказав, що дідуньо мусить її деколи здіймати, бо невигідно було би вкладати на сю корону шапку або капелюх.“

„Мав слушність“ — сказав ґраф — „і тому саме не ношу її.“

Сього вже було занадто і один зі слуг, що не міг ніяким способом стримати сміху, ледви зміг відвернутися і легким кашлем закрити неприличний вибух веселости. По обіді Седрик оперся о поруче крісла і розглядався по величавій салі.

„Дідуньо мусить тішитися, що має такий гарний дім“ — сказав до ґрафа. — „Я ще в своїм життю не бачив такого. Правда й те, що я небагато ще видів, бо маю лише девять літ.“

„І думаєш, що я тим тішуся?“

„Певно, бо і хтож би не тішився? Я сам тішуся, коли на се все споглядаю, стілько тут

усюди гарних річий. А парк, який прегарний, що за дерева, як чудово шумить листє на вітрі.“

Мовчав хвильку задуманий, відтак сказав:

„Великий дім, великий, а нас тут лише два.“

„Дім дійсно великий; чи здається тобі, що за великий?“

Малий льорд завагався хвилину.

„Думав я собі“ — сказав відтак — „що наколиб дві особи, що жиють у такім великім домі, не жили з собою в згоді, то було би їм дуже й дуже сумно й пусто.“

„А як думаєш, чи ми з тобою будемо жити в згоді?“ — спитав ґраф.

„О, певно! Пан Гобз жив завсігди зі мною в згоді. То був мій найліпший приятель, розуміється по Любунці.“

„Хтож то є Любунця?“ — спитав ґраф, а брови його грізно зморщилися і мрачний зір впялив у малого льорда.

„Любунця, се моя мамуся“ — сказав сей лагідним, спокійним голосом. — „Татусьо так називав її і я так зву, бо вона для мене найлюбійша, наймилійша на світі.“

Так, мамуся була для нього найлюбійшою і наймилійшою і тому в сій порі вечірній огорнуло його дивне чуттє осамотіння, жаль стискав серце, що не устисне її на „добра ніч“ і далеко від неї проведе ніч. Старався однако запанувати над собою, стримав слези, що напливали до очий і весело поскочив до ґрафа, щоби помогти йому при повстанню від стола. Ґраф не опирався сим разом так тяжко і малий льорд не відчув утоми.

І знов оба засіли в бібліотеці, ґраф на своїм фотели, а Седрик на килимку перед коминком побіч Дуґаля. Погладив пса по голові і мовчки

споглядав в огонь. Ґраф не спускав з нього очий. Лице хлопчика було сумне, кілька разів зітхнув стиха.

„Про що так думаєш, хлопче? — спитав ґраф.

„Думаю про Любунцю, що вона там робить сама одна!“ — відповів зворушливо.

Відтак устав і звільна ходив по кімнаті. В очах блестіли слези, уста затиснув, але голову тримав просто й поступав певним кроком. Дуґаль устав також, хвилю водив за ним очима, відтак ходив за ним крок за кроком. Малий льорд затримався, положив руку на великий лоб доґа і сказав:

„Який то добрий, гарний пес, він уже полюбив мене і розуміє, що я чую.“

„Щож ти чуєш?“ — спитав ґраф. Прикро йому було, що серце хлопця так насильно рвалося до матери; але з другої сторони подобалося йому незвичайно те панованнє над собою, ся сила духа, з якою поборював себе, щоби не виявити свого болю.

„Ходи сюди, до мене,“ — сказав ґраф — „і скажи, що маєш на думці?“

„Хлопчик підійшов до ґрафа, а хоч голос його дрожав трохи, а очи були повні слез, говорив, кілько міг спокійно і виразно:

„Бо прошу, дідуня, я ніколи ще не ночував у чужім домі; то нині перший раз і се тому мені так дивно. Але Любунця мешкає близько й радила мені, щоби я все про те памятав. У кінці я вже маю девять літ, я вже не мала дитина, і мушу бути розсудним. Завтра побачимось, а тепер погляну на її фотоґрафію.

І виймив з кишені мале пуделочко з фіолєтного оксаміту.

„Нехай дідуньо погляне, тут є пружина; я лише потисну, вічко відскочить ...і вже вона!“

Станув при фотели ґрафа, а коли вічко відскочило, похилився разом із фотоґрафією, кладучи головку майже на рамя старця, зовсім мов би тулився до найліпшого діда в світі.

„Ось мамуся“ — повторив, підсуваючи фотоґрафію перед очи ґрафа. Сей не мав найменшої охоти приглядатися їй, рад не рад побачив молоде, принадне лице жінки, так подібне до сього, що в сій хвилі похилялося над ним, що старець мимохіть задрожав.

„І ти її так дуже любиш?“ — спитав звільна.

„О люблю, дуже, дуже“ — говорив хлопчик зі звичайною йому простотою. — „Пан Гобз є моїм приятелем, люблю також Діка і Бриґіду і Михайла, але її люблю зовсім інакше. Ми з Любунцею однаково думаємо й чуємо. Я говорю їй усе, що мені на думку прийде. По смерти татуся я її одинокий опікун, а як виросту, буду працювати і гроші заробляти для неї.“

„І щож ти будеш робити?“

Малий льорд сів знов на килимку, тримаючи фотоґрафію в руці, але заки відповів, думав довшу хвилину.

„Давнійше я мав намір стати купцем“ — сказав у кінці. — „Хотів заложити корінний склеп на спілку з паном Гобзом. Деколи знов приходило мені на думку, що могли би вибрати мене президентом. Се було би мені дуже приємно.“

„Постараємося, щоби тебе приняли до палати льордів!“ — відізвався ґраф.

„Не знаю, що се є“ — сказав Седрик — „але наколи дідуньо думає, що там можна доробитися чого, то добре. Бо сидіти в склепі від рана до вечера, то скучно; я волів би що инше робити“.

І знов задумався глибоко, мабуть розважав нові пляни й наміри, вдивляючися при тім у полумя коминка. Ґраф мовчав також. Вдивлявся в хлопчика й дивні, незнані доси гадки снувалися по голові Його Достойности, справляючи в ній дивний заколот. Дуґаль розтягнувся на килимі і заснув, уложивши лоб на широких лапах. Якийсь час трівала мовчанка.

Льокай звістив прихід пана Гевішема. Коли правник увійшов до бібліотеки, ґраф дав йому знак, щоби говорив тихо і вказав на малого льорда, що спав на килимі з головою притуленою до кудлатої лобини Дуґаля, який спав також неменше смачно.

XIV.

Малий льорд Фонтлєрой збудився аж на другий день рано. Не памятав зовсім, як дістався до спальні і вигідного ліжечка, не пробудившися навіть, коли його розбирали. Коли отворив очи, учув тріскіт огня на коминку і шепіт двох голосів, що стиха розмовляли:

„Памятай, Ґертрудо, щоби про се йому не згадувати“ — говорив один із тих голосів; — „він нічого не знає, чому мати тут не мешкає і для чого не вільно їй навіть сюди приходити“. — „Коли є такий приказ Його Достойности“ — відповів другий голос — то мушу до того пристосуватися. Але я завсігди повторяю своє, що се нечувана лютість. І ви певно так само думаєте, дорога пані Мільон. Учера вечером при вечері оповідали нам Яків і Тимко, що в життю не бачили ще такого

гарного, второпного, милого хлопчика. Сидів собі при столі напроти Його Достойности, мовби обідав із найліпшим своїм приятелем, із найчутливійшим дідунем. Коли на голос дзвінка обоє з Яковом ввійшли ми до бібліотеки, льорд Фонтлєрой спав на килимі. На приказ Його Достойности перенесли ми його сюди. Яків ніс його на руках. Ах, шкода, що ви його не виділи, виглядав, як ангелятко. Головку притулив до грудий Якова, золоте волосячко розсипалося довкола. Спало біднятко так спокійно, що ми не могли надивитися на нього. Його Достойність має також вправні очи, зараз пізнався на малім льорді і глядів на нього так, як ніколи на нікого не дивиться. Я се зараз достерегла. А до Якова сказав тихонько: Осторожно, щоби не збудився".

Тимчасом Седрик протягнувся на ліжку, відтак сів і цікаво розглядався довкруги. В кімнаті побачив дві жінки. Кімната була велика, весела, вибита ясним кретоном у барвні цвіти. Огонь палився на коминку, соняшні проміні заглядали крізь вікна, на яких стояли вазонки зелених, пнучих плащів. Обі жінки підійшли до ліжечка; в одній пізнав Седрик господиню замкову, паню Мільон, друга була трохи молодша; на її милім, усміхненім лиці малювалася доброта і прихильність.

„Добрий день, майльорде" — сказала пані Мільон, „як спалося?"

Седрик протер очи і всміхнувся.

„Добрий день," — відповів — „зовсім не знаю, як я сюди дістався".

„У сні принесли Вашу Достойність до спальні. Ото Ґертруда, що має бути на услуги Вашої Достойности".

Малий льорд подав руку Ґертруді, витаючи її рівно ввічливо, як учера ґрафа.

„Дуже дякую, що ви такі добрі і хочете займатися мною“.

„Вона зветься Ґертруда, майльорде, і так її прошу називати“ — сказала господиня. — Вона привикла до сього.

„Пані, чи панна Ґертруда?“ — питав малий льорд.

„Ані одно, ані друге, Ґертруда без ніяких додатків“ — відізвалася сама Ґертруда. — „Зі мною не потрібно ніяких короводів. Най Господь благословить Вашу Достойність. А тепер може будемо вставати? Я вберу Вашу Достойність, а відтак подам сніданнє“.

„Алеж я від давна вже сам убираюся“ — сказав Седрик. — Любунця сього мене навчила. Любунця, се моя мама — додав — у нас була лише одна служниця дома, Катерина, а роботи багато: варити, прятати, прати і вона не мала на се часу, щоби мене вбирати. І я також сам миюся, часом лише розіллю трошки води, то вже треба витерти“.

Ґертруда й господиня споглянули на себе всміхаючись.

„То добре“ — сказала пані Мільон — „Ваша Достойність скаже Ґертруді, що має робити, вона до сього пристосується“.

„З найбільшою приємністю виповню кождий приказ Вашої Достойности“ — додала весело Ґертруда. — Прошу лише закликати, наколи би майльорд потребував мене при убиранню“.

„Дякую“ сказав малий льорд — „нераз трудно мені дати собі раду з ґузиками і тоді мушу просити о поміч“.

Підчас убираня заприязнився Седрик із Ґертрудою і пізнав історію її життя. Оповіла йому, що її муж служив при війську і впав на війні; син був моряком, відбував далекі подорожі, видів морських розбійників, людоїдів, Турків і Китайців. Привіз матери з сеї подорожі гарні коралі й черепахи й вона обіцяла показати ті дива Седрикови. Сказала також, що її нароком спровадили сюди аж із другого кінця Анґлії, щоби малий льорд мав старанну опіку, бо вона здавна займалася дітьми в богатих домах. Заки сюди приїхала, була при одній чудовій панночці. — Вона є мабуть своячкою Вашої Достойности“ — говорила — „зветься міс Ізабеля Воґан. Може сюди приїде коли“.

„Дійсно? — закликав Седрик — якже би я рад! Ніколи не знав я близше малих панночок, лише видів здалека. Я хотів би, щоби приїхала сюди“.

Коли Седрик убрався і змовив молитву, завела його Ґертруда до другої кімнати на сніданнє. Була се також велика й гарна кімната. Крізь отворені двері видко було ще третю, а Ґертруда сказала малому льордови, що всі ті три кімнати виключно були для нього призначені. І знов прийшло йому на гадку, як і попередного вечера, коли сидів із дідом в їдальні, що дім сей такий великий, а мешканців так мало.

„Чи се не дивно“, — говорив у задумі — „я такий ще малий і маю мешкати в таких великих трох кімнатах, у такім величавім замку. Яке се дивне!“

„О то лише з початку так здається“ — сказала жінка з усміхом. — Небавом Ваша Достойність привикне до сього, тут усюди так гарно“.

„О, дуже гарно, се правда“ — сказав малий льорд і зітхнув стиха. — Шкода лише, що Любунця не мешкає тут зі мною. Ми завсігди разом снідали. Я вкладав їй цукру до чарки і доливав сметанки. Ах, як се було мило“...

„Ваша Достойність буде щоденно її відвідувати“ — перервала Ґертруда — а тут на замку є стілько гарних річий оглядати. Які тут є коники!“

„Коники?“ — закричав весело Седрик. — „Пан Гобз мав коня до розвоження товарів, був досить гарний, я дуже його любив“.

„В замковій стайні певно є красший. Але майльорд не видів іще, що є в тамтій кімнаті“.

„А щож там є?“

„О, незвичайно цікаві річи, але я нічого не скажу; Ваша Достойність піде туди по сніданню і побачить“.

І всміхнулася так загадочно, що Седрик скоро докінчив снідання, зіскочив з крісла, а беручи її за руку, сказав:

„Но, то ходім поглянути“.

Мовчки переступили поріг, хлопчик кинув оком довкола, станув на середині кімнати, обі руки вложив до кишеньок, не промовив ані слова, лише покраснів цілий, а в блискучих його очах відмальовалося зачудованнє і захват. Бо й дійсно, для девятьлітної дитини був се вид чаруючий. Кімната мала ясні веселі тапети в ріжнобарвні пташки і цвітки, при стінах стояли полички, а на них порозкладані були чудові книжки з образками і багато гарних забавок, особливо в роді наукових, як: загадки ґеографічні, зоольогічні, стереоскопи, пуделка з фарбами, барвні аркуші до виклеювання домів, млинів, машин і подібних предметів. Седрик нераз бачив такі річи за виставою

склепів у Ню-Иорку, але ніколи так дорогих забавок не мав.

„Що се є? Чиє се все?“ — спитав по хвилі мовчанки.

„Сі всі забавки, книжечки, образки належать до Вашої Достойности. Мальорд може кожду з сих річий брати до рук, бавитися нею, оглядати“.

„Чи дійсно сі прегарні річи мої, мої власні?“ — І Седрик зачав скакати по кімнаті та плескати в руки з великої втіхи. Коли успокоївся трохи, звернув на Ґертруду очи, мов зірки блистячі, і сказав;

„О, вже знаю, що се значить; то дідуньо дарував мені все отсе; чи так?“

„Так — сказала Ґертруда — Його Достойність ґраф казав сі гарні річи спровадити з Льондону і тут поукладати, щоби майльорд мав чим бавитися. Ґраф нічого не буде жалувати, щоби лише майльорд був веселий, не тужив, не зітхав“.

О, щож се була за радість! Вже само оглядання тих чудес забрало кілька годин, а кождий предмет був такий цікавий, дивний, незвичайний, що Седрик не міг відірватися від нього, хоч і инші хотів оглядати. А вже найбільше захоплювала його гадка, що були нароком спроваджені з Льондону і тут на сих поличках поукладані, щоби він мав чим бавитися, як приїде з Ню-Йорку.

„Ґертрудо!“ — закликав з чуттєм. — Чи є де на світі такий другий дідуньо, такий добрий, великодушний, як сей мій дідуньо коханий?“

Дивний вираз прибрало лице Ґертруди. Не знала ще ґрафа, бо недавно прибула на замок, але від слуг стілько наслухалася про нього. Ніхто однак не називав його добрим, ані великодушним, навпаки всі осуджували його.

„На службі по ріжних дворах зїв я зуби“ — говорив камердинер Тома — „знав злих і добрих панів, але такого злісника, такого невиносимого сваруна не видів іще. Колиб не те, що ліпше від инших платить, то й пес не утримавбися в нього“.

Той сам Тома підслухав був раз і повторив перед Ґертрудою розмову, яку мав ґраф із паном Гевішемом, заки сей виїхав до Америки.

„Ба! — говорив ґраф — таке маленя девять літ. Накупиться йому забавок, ігор, то скоро забуде про матір“.

Ся доброта і великодушність, що так захоплювала невинного Седрика, мала лише се одно на ціли. Але пізнавши внука, спостеріг ґраф, що се не легкодушне дитя і пусте, тому не вірив уже в поводженнє своїх плянів. Думав над тим до пізної ночи і спав неспокійно. Цілий ранок провів у бібліотеці, хмурний, посоловілий. Коло полудня казав закликати Седрика. Хлопчик мигом убіг зі сходів і в веселих підскоках упав до бібліотеки.

„Так уже чекаю й чекаю, може закличе мене дідуньо“ — промовив підходячи до ґрафа весь промінний від радости і втіхи — „бо так пильно мені подякувати дідуневи за стілько чудових дарунків. О, дідуню, дякую, з цілого серця дякую тобі. Я ще в життю не мав такої втіхи, цілий ранок оглядав я сі гарні річи“.

„Отже подобалися тобі забавки? Ти задоволений?“ — спитав ґраф.

„О, ще й як!“ — закликав хлопчик із захватом. — Що то за чудеса! Особливо є там одна ігра, подібна до шахів; по кратках пересуваються пеньки білі й чорні, а точки виграні значаться ігорними значками. Я хотів грати з Ґертрудою,

але вона не могла сього добре зрозуміти, а може я не добре пояснив. Дідуньо певно вміє грати в шахи“.

„Вмію“ — відповів ґраф.

„То й сю ігру зрозумів би дідуньо напевно. Я її знаю, один із хлопців, моїх товаришів у Ню-Йорку, мав таку саму і приносив до мійського парку. То така мила й цікава ігра! Може принести й показати дідуневи? А може оба заграємо? Дінуньо розірветься трохи і забуде про біль у нозі. Чи дуже болить?“

„Ой болить, болить!“

Коли так дуже болить, то не знаю, чи дідуньо буде мати охоту до гри“ — мовив хлопчик, а в голосі звучало щире співчуттє. — „Я рад би знати, чи се дідуня забавить, чи знудить?“

„Побачимо“ — замурмотів старець. — Принеси сю гру“.

Огляданнє забавок і діточих ігор у товаристві малого хлопчика, було дійсно новим і незвичайним заняттєм для достойного ґрафа; але як раз ся новість подобалася йому. Щось мов усміх заграв на його устах, коли Седрик розрадуваний, оживлений, повернув із пуделком у руках.

„Чи можна сей столик присунути до фотелю?“ — спитав.

„Задзвони на Тому“ — сказав ґраф — „і кажи йому присунути“.

О, чи варто кликати його для такої дрібниці? Я сам присуну. Сей столик не тяжкий“.

І знов легкий усміх явився на устах ґрафа, не зводив очий з хлопчика, занятого приготованнєм до гри. Седрик присунув столик до фотелю ґрафа, розложив кратковане пуделко і порозставляв пеньки.

„Се дуже цікаве“ — говорив. — „Дідуньо може взяти для себе чорні пеньки, а я возьму білі. Один зачинає і пересуває з одної кратки на другу, от так, видить дідуньо, а другий перешкоджує, загороджує дорогу, от так. Хто перший дійде до кінця, сей виграв. Я зачинаю“.

І так гуторячи, поясняючи правила, малий льорд розпочав гру, а ґраф дав себе втягнути до неї на добре. Хлопчик сміявся, плескав у руки, кілька разів удалося йому зручно пересунути пеньок, тішився також поводженнєм противника, а ся щира його веселість здужала навіть розхмарити трохи грізне чоло ґрафа.

XV.

Коли би хто перед тижнем був сказав ґрафови, що він, що доси ніколи ласкаво ні до кого не відізвався, забуде на гостець і злобу, граючи в пеньки білі й чорні з девятьлітним хлопцем, був би такого пророка назвав безумним. А одначе грав у найліпше і то з правдивим заняттєм, коли Тома звістив гостя.

Гостем тим був поважний, чорно убраний мужчина, ректор місцевої парохії (те саме, що в нас парох). Се, що побачив, входячи до бібліотеки, було для нього таке дивне, що станув мов укопаний при порозі і аж по хвилині поступив дальше.

Зі всіх обовязків, які ректор Мордент сповняв у парохії, найтяжщим був обовязок приходити до ґрафа та благати його ласки для нуждарів, що потребували помочи гордого й самолюбного маґна-

та. В розлогих добрах анґлійських панів рільне господарство ведене так: Винаймається землю незаможним селянам, що її управляють і платять визначений чинш відповідно до умови, Крім землі винаймається їм також і мешканнє. Сам властитель не потребує ні про що думати, звичайно веде бездільне життє в пишній палаті, полює в гарнім парку, виїздить до столиці, подорожує, лишаючи в добрах управителя. Поміж тими піднаємцями є часто люди дуже вбогі, що працюють на малім куснику землі, жиють у нужденних хатах, а їх залежність від властителя так велика, що нагадує підданство.

Ґраф Дорінкорт був безмежно богатий, а при тім нахабний і скупий, не мав милосердя над біднійшими своїми піднаємцями, не зважав на ніякі їх утрати, неврожаї, навіть не допускав найменшої відволоки в сплаті чиншу. Хто не заплатив на час, того викидали з мешкання, а його річи продавали на прилюднім торзі. І тоді звичайно ректор вставлявся за тими бідняками, старався пояснити причини, що довели їх до неточности в сплаті, просив о пільгу для них.

Ґрафа се гнівало й нетерпеливило незмірно, особливо тоді, коли більше докучала йому нога. Він звичайно відповідав тоді ректорови, що занадто багато має власного болю, тому про чужий не хоче вже чути. Наколи був здоровійший і ліпше успособлений, приймав ректора трохи чемнійше, нераз і сповняв його просьбу, але завсігди давав йому пізнати, що робить се лише виключно тому, щоби позбутися його товариства. При тім мусів ще ректор наслухатися немилих дотинків, що легко робити добродійства з чужої кишені, тому відходив він від ґрафа звичайно пригноблений,

зажурений і лише християнська любов та посвята додавала йому відваги до нової просьби.

Сього дня з великою трівогою входив ректор Мордент у пороги замку, а мав до сього багато причин. І так довідався, що ґраф від кількох днів дуже терпів на гостець, тому був у найгіршім гуморі та кричав на всіх. Сю вість рознесла Іванна, одна з замкової прислуги, котрої сестра мала на селі крамницю. Ся крамарка, іменем міс Діблєт, була особою всевідуючою, говіркою, і славною сплетняркою. Що лише зачула від сестри, зараз повторяла з наддатком мельничці та різничці, а від різнички діставалася новина, вже найчудачнійше перекручена, до господині ректора.

Ректор довідався вже також, але иншою дорогою, що пан Гевішем привіз з Америки ґрафського внука разом із матірю. А було в свіжій памяти людий, як ґраф лютився, коли син його капітан Ерель, оженився а Американкою. Всі знали, як ненавидів Американку і все, що звідти походило. Ректор припускав отже, що приїзд Американки й її сина, на певно занедбаного, простакуватого хлопця, мусів до крайности озлобити ґрафа.

Ані догадувався ґраф, як добре читали в його думках його домівники. Вони з його лиця відчитували почування і внутрішні зворушення, а з кількох підслуханих слів висновували гадки, які доповняли своїми власними здогадами. Гордий пан виносився над ними, уважав їх за нужденну юрбу, за инший рід людий; як же був би обурився, коли би знав, як вони зважають на всі його справи та розмовляють про них. Чи то раз говорив його камердинер Тома до креденсового, кухара, візника, або покоївки Іванни:

„Старий воркотун є тепер у такім настрою, що ліпше не приступати до нього. Буде ще гірше, коли приїде сей малий, синок капітана і якоїсь Американки. Журиться старий страшно, що такий хлопець без виховання, мійський уличник, має стати наслідником роду.

Тому то ректор Мордент, що вже чув про приїзд хлопчика, повний несупокою й трівоги йшов через замкове подвірє, повторяючи собі в душі, що слуга Божий повинен терпеливо зносити всякі супротивности й упокорення. Не числив отже на добре приняттє, але важна справа спонукувала його до нинішного ходу. Ішов одначе з таким почуваннєм, мов би мав кинутися в пащу льва. Тож представмо собі його зачудуваннє, коли станувши в дверях бібліотеки, що їх Тома отворив перед ним, почув несподівано срібний сміх дитинний і звінкий голосочок, що кликав весело:

„А що, два пеньки, два пеньки забираю дідуневи, а два перше, то разом чотири. А що?!“

Ґраф сидів у фотели з хорою ногою, як звичайно, опертою на подушці, а коло нього ясноволосий хлопчик, розрадуваний, сміявся і кликав раз у раз:

„Два пеньки! На другий раз дідуньо відіграється, а нині я виграв!“

Ґраф підніс очи на гостя, коли почув оповіщеннє і отвираннє дверий. Пан Мордент завважав зараз із новим зачудуваннєм, що ґраф не був так грізний, як звичайно, вираз лиця був зовсім відмінний, приязний майже.

„А, се отець ректор, добрий день“ — і простяг руку до гостя; а голос його був немов мягкий, лагіднійший. — „Щож ти на се скажеш, ректоре? Видиш, яке найшов я собі заняттє!“

І поклав руку на рамя Седрика мов блискавка гордости заясніла в його очах. Видко було, що радий представляти такого наслідника:

„Се молодий льорд Фонтлєрой, ректоре“ — а звертаючися до Седрика, додав: — „Отець Мордент, ректор нашої парохії“.

Хлопчик глянув на новоприбулого, на його священичу ношу, намагався приняти поставу повну пошани і сказав, подаючи йому руку:

„Дуже мені приємно пізнати вас, отче ректоре“ — бо чув одного разу, як пан Гобз подібно витав нового покупця, котрому хотів показати велику ввічливість.

Хвилину задержав ректор сю малу руку дитини в своїй руці, залюбки вдивляючись у малого льорда. І його потягнув сей дивний чар, яким наш хлопчик усіх уймав. Але ректор не звертав уваги на красу лиця, лише на доброту, простодушність, щирість, що їх вичитав в очах дитини, і сі то чесноти так милим робили нашого хлопчика та єднали йому людські серця.

„Мені також мило пізнати тебе, майльорде Фонтлєрой“ — сказав отець Мордент. — „Довгу й тяжку мав ти подорож; хвала Богу, що прибув щасливо“.

„О, се правда, що подорож була довга“ — відповів Седрик, „але не була прикра для мене. Я не був сам. Любунця була зі мною; з мамусею то їхав би я і на конець світа. А по правді мило подорожувати на такім великім, гарнім кораблі“.

„Но, сідайте, отче ректоре“ — відізвався ґраф.

Ректор сів, раз іще поглянув на хлопчика, відтак звернув погляд на старця і сказав:

„Складаю Вашій Достойности мої сердечні бажання з нагоди прибуття внука“.

Ґраф не любив звірятися перед ніким, сказав отже коротко:

„Він подібний до вітця, коби лиш мав ліпшу долю!“ — а відтак поспішно додав: — „Що то за справа приводить тебе так скоро, що чувати, ректоре?“

Приняттє було незвичайно приязне; ректор набрав відваги і приступив до річи.

„Йде мені про сього Гуґона, піднаємця з Загороди“ — сказав. — Бідняга довго й тяжко хорував, діти переходили шкарлятину, а тепер знов жінка його захоріла з перевтоми і лежить. Я знаю, що по трохи він і сам собі винен. Нераз я йому се говорив, та він тупа голова. Але в сім році впало на нього стілько нещасть і недолі, що дійсно заслугує на милосердє. Тимчасом пан Нюїк, управитель, заповів, щоб він виносився від першого, як до тої пори не заплатить. А чимже він заплатить, коли гроша в хаті нема? А як викинуть його з хорою жінкою, то щож вони пічнуть, нещасливі? Діти також іще не зовсім здорові. Він просить лише проволоки, а за кілька місяців на певно заплатить“.

„Ба, всі вони так говорять“ — буркнув ґраф, — „а за кілька місяців буде та сама історія“.

Седрик стояв при кріслі свого дідуня і слухав розмови незвичайно уважно. Особливо згадка про шкарлятину дуже його займала. Знав, що се тяжка і небезпечна хороба, тому сердечно співчував дітям сього Гуґона.

„Я охотно поручу за нього“ — говорив ректор. — „Гуґон совісний, колиб лише вернув до сили, то запрацює і віддасть сі гроші. Він дуже

любить свою родину і власне вчера говорив мені, що радо стане наймитом, зарібником, щоби їх лише не викидати з мешкання. Нехай Ваша Достойність зволить узяти під увагу, що жінка не може піднестися з ліжка, а діти по шкарлятині страшно змізерніли. Лікар казав їм добре віджиблятися, а тут і хліба в хаті нема.

Малий льорд підійшов вперед і сказав ненадійно:

„Се зовсім так само, як із тим бідним Михайлом“.

Ґраф порушився в фотели, поглянув на хлопчика і сказав:

„А, я забув що й ти тут. Бо мусиш знати отче ректор, що то великий філянтроп. Но і щож сей твій Михайло?“ — і вдивився в Седрика з тим загадочним усміхом, що появлявся вже кілька разів сього дня на його лиці.

„Михайло, се муж Бриґіди, говорив Седрик.— „Він також хорував і не міг за мешканнє заплатити та не мав за що купити вина і ліпшої їди. Але дідуньо дав мені на те гроші і Михайло та Бриґіда були дуже щасливі“.

„Но, не знаю, що то з нього буде колись за дідич“ — сказав ґраф, звертаючись до ректора — „бо вже тепер... Представте собі, я сказав Гевішемови, щоби дав йому гроший, кілько лише забажає, а він нічого не взяв для себе, лише пороздавав гроші жебракам“.

—„О ні, дідуню — втрутив малий льорд живо — се зовсім не були жебраки. Михайло є мулярем, справним ремісником, а Дік також працює, всі працюють“.

„Но так, так, перепрошую, справний ремісник, порядний хлопець, що чистить чоботи на

улици, шановна перекупка, всі порядні й шановні“,

Хвилю трівала мовчанка, ґраф спід брів глядів на Седрика, нові гадки снувалися по його голові, вагався ще, застановлявся, у кінці закликав:

„— Ходи но сюди, хлопче!“

Седрик підбіг до діда.

„Що ти зробив би“ — спитав ґраф — „колиб ти був на моїм місці і прийшов до тебе ректор у сій справі; адже ти зрозумів, про що ходить?“

Ректор Мордент затримав віддих у груди і слухав, що з того вийде. Надто добре знав старого пана, щоби міг увірити, що серце його так скоро відмінилося і стало чуле. Се була фантазія панська, що могла легко справити багато добра або зла.

В сій хвилі подобалося йому зложити владу в руки дитини; від серця сеї дитини, від її второпности все залежало.

„Но, говори ж“ — повторив ґраф —„ що ти зробив би на моїм місці“.

Седрик пестливо положив рученята на рамена діда, похилився до нього і сказав:

„Колиб я був великий, зрілий, колиб був на місці дідуня, то позволив би сьому Гуґонови відложити сплату на кілька місяців... і... і ще дав би йому гроший на вино і на те все, чого потрібує для хорої жінки й дітий. Але щож я можу зробити? Я ще малий“. Замовк на хвилю, відтак докінчив стиха, майже несміло: „Дідуньо такий богатий, може се в одній хвилі зробити.

„Го, го, дивіться на нього, так зараз в одній хвилі!“ — повторяв се, однак без гніву, навіть із видимим задоволеннєм.

„Абож дінуньо не має права розказати тому панови Нюїкови? Не знаю, хто то такий?

„Се мій управитель, він відбирає чинші від державців; се його обовязок“.

„Але колиб дідуньо написав до нього, то мусів би Гуґона лишити в спокою. Я зараз принесу папір і чорнило, а дідуньо напише, добре?“

Ґраф мовчав хвильку.

„А ти вмієш писати? — спитав у кінці.

„Умію“, — відповів хлопчик — „але ще не дуже добре“.

„Не шкодить; забери се пуделко, а принеси папір, чорнило й перо“.

Пан Мордент слухав сеї розмови з незвичайним заняттєм. Не зводив очий з дитини, що радісно і скоро виповняла приказ діда. В одну мить усе було готове до писання, листок паперу лежав на столі, побіч стояв великий каламар і перо.

„Вже“ — сказав Седрик весело. — Нехай дідуньо пише“.

„То ти будеш писати!“ — сказав ґраф.

„Я?“ — скрикнув хлопчик і почервонів цілий — „алеж пан Нюїк не послухає мене. А також... також... я нераз роблю похибки, коли мені ніхто не поправить писання“.

„Не шкодить. — Гуґо певно не возьме тоб за зле твоїх похибок. Сідай і замачай перо“.

„Щож я маю писати?“

„Напиши коротко: Звільнити Гуґона від чиншу на пів року — і підпиши: Фонтлєрой. Се вистане“.

Хлопчик сів при столику і зачав писати. Не йшло йому складно, але видко було, що намагається писати старанно, бо писав поволи, уважно; в кінци подав картку ґрафови усміхаючись із заклопотаннєм. І на лиці ґрафа показався усміх.

„Гуґо буде задоволений з твого письма“ — сказав, подаючи лист ректорови. Сей прочитав:

Ласкавий Пане! Прошу звільнити Гуґона від чиншу на пів року, буду дуже »вдьачний«.

Прошу »приньати« слова »поважаньа»
Седрик Фонтлєрой.

„Боюся, що є там багато похибок“ — сказав хлопчик. Прошу дідуня поправити.

Ґраф узяв перо до руки, перечеркнув хибно написані слова, написав на горі правильною правописю, відтак сказав до Седрика:

„Можеш узяти инший листок паперу і переписати, коли маєш охоту“.

Хлопчик узявся в сю мить за діло і по хвилі був готовий лист до пана Нюїка, написаний уже поправно. Седрик подав його ректорови. Сей старанно сховав його до кишені і вийшов із замку з утіхою й надією, що за впливом сеї дитини настануть ліпші часи для бідних дооколочних мешканців. Молодий наслідник зачинав свою діяльність на новім становищи ділом милосердя.

Седрик відпровадив ввічливо ректора до дверий кімнати, відтак вернув до діда і спитав:

„Чи не мігби я тепер піти до Любунці? Вона там певно чекає на мене“.

Ґраф мовчав хвильку і не відповідаючи на питаннє хлопця, сказав:

„Задзвони на Тому, він заведе тебе до стайні, а побачиш там щось цікаве“.

„Може вже завтра піду до стайні — відповів хлопчик, легко зарумянівшись. Волю зараз таки піти до Любунці; вона там від рана чекає на мене“.

„Но, то добре“ — замуркотів ґраф, стягаючи брови. — „Задзвони й кажи запрягти до повоза.

Я хотів, щоби ти вперед побачив свого коника“.

„Коника?“ — скрикнув Седрик — „мого коника?“

„Так, я казав приготовити для тебе малого гуцулика, щоб ти міг учитися кінної їзди. Чи хочеш, щоби привели його сюди під вікно?“

Хлопчик покраснів цілий з радости, та повторяв невпинно:

„Коник, мій власний гуцулик, ніколи я не надіявся сього. О, якже Любунця втішиться!“

„Чи хочеш, щоби сюди привели його?“ — повторив ґраф.

Хлопчик зітхнув глибоко і сказав:

„О, рад би я побачити сього коника, рад дуже, мусить бути чудовий, але нині нема вже часу, Любунця чекає“.

„Чому мусиш якраз нині їхати до матери? Завтра поїдеш“.

„О, ні!“ — закликав Седрик. — „Вона там певно цілий ранок думала про мене, а я тут думав про неї, а то вже так пізно“.

„Добре вже, добре“ — сказав сухо ґраф. — Задзвони й кажи запрягати“.

В чверть години пізнійше їхали вже оба в гарнім, відкритім повозі. Пара сивих коний уносила їх крізь тінисті алеї парку. Ґраф мовчав, але хлопчикови ані на хвилю уста не замикалися; говорив про свого коника, питав, як виглядає, яке має імя, що найліпше любить їсти, кілько має літ і о котрій годині буде можна його завтра побачити?

„Алеж то Любунця втішиться“ — говорив. — „Вона буде дуже вдячна дідуневи, що такий добрий для мене. Вона знає, як я завсігди любив коника, але не надіялася, що буду мати свого

власного. В Ню-Йорку був один хлопчик із Пятої Алеї, що їздив кождого дня на гарнім куцику. Ми з Любунцею ходили туди нароком, щоби побачити його“.

Хлопчина оперся о подушки повоза, хвилю вдивлявся в суворе лице ґрафа, відтак почав на ново:

„Який дідуньо добрий, ах який добрий! Певно на цілім світі нема ліпшого чоловіка. Дідуньо так багато добра ділає і безнастанно думає над тим, як би зробити приємність иншим. Любунця нераз говорила мені: Не треба лише про себе думати, але найперше належить памятати про инших. Дідуньо як раз так поступає“.

Достойний ґраф був так зачудований тою підхлібною думкою про свою особу, що не знав, що відповісти і задумався глибоко. Сі невинні слова дитини, що в своїй благородній простоті брала його самолюбні поступки за доброту і великодушність, зробили на нім дивне вражіннє. А малий льорд і дальше глядів на нього своїми ясними великими очима, в котрих блестів захват.

„Стілько осіб дідуньо ущасливив!“ — говорив дальше. — Михайло, Бриґіда, їх діти, стара перекупка, Дік і пан Гобз, бож годинник, що його так урадував, був куплений за гроші дідуня. А тепер сей державець Гуґон, його жінка й діти, а й отець ректор був такий врадуваний! Почислім, кілько то осіб: Буде зо двайцять кілька! Се багато, дуже багато! А я? Дідуньо безнастанно обсипує мене дарами; стілько прегарних забавок, книжок, образків, а тепер іще сей коник! О, як то гарно, як гарно, так завсігди думати про щастє инших!“

„То я так завсігди думаю про щастє инших?“ — повторив ґраф.

„А вжеж“ — сказав хлопчик, а по хвилі мовби вагаючися, додав: „Є однак люди, що мають дивне поняттє про ґрафів, і так межи иншими й пан Гобз, але мушу до нього написати, що дуже помиляється“.

„А якеж то він має поняттє про ґрафів?“ — спитав старець,

„Пан Гобз думав... але він не знав, судив лише по часописах і думав... лише нехай дідуньо не бере того до серця... він думав, що всі ґрафи і великі пани се негідники. Але пан Гобз не був би сього говорив, наколи би був знав дідуня. Мушу як найскорше до нього написати, щоби пізнав свою помилку“.

„І щож ти йому напишеш?“

„Напишу“ — скрикнув Седрик із захватом — „що нема світі ліпшого, благороднійшого, ані більше великодушного чоловіка, як ґраф, мій дідуньо і що всіми силами буду старатися наслідувати його!

„Наслідувати мене!“ — повторив ґраф дивним голосом і зір його з загадочним поглядом спочив на гарнім, покраснілім лиці сидячого побіч нього хлопчика. Та скоро відвернув очи в иншу сторону, блеск перестраху пробіг по його суворім лиці, а очи в задумі гляділи на дерева парку, озолочені промінями сонця.

„О так“ — говорив малий льорд — „я рад наслідувати дідуня, і — додав смирно — старатися буду про се всіма силами“.

Підчас сього повіз мчав скоро алєями парку в тіни величавих, розлогих ильм і кленів. Перед

очима Седрика маяли знов гарні полянки, порослі папоротю і цвітисті луки; легкий вітрець порушав травичку й сині дзвіночки, шумів у листях велетнів дерев. І знов переїздили крізь темну гущавину і відкриті місця, облиті веселим світлом сонця; знов олені й серпни підносили головки та споглядали на проїзжих, а крілики крилися в корчах. Від часу до часу було чути голоси куропатв і перепелиць, птиці щебетали на деревах; цілий парк видався хлопчикови ще гарнійший, ніж учера, серце його було повне радости й любови для діда.

Але з иншими думками глядів старий ґраф на сей краєвид. Невмолима память представляла йому життє його довге, життє без цілі, життє бездільне й пусте. Пригадав собі свої молоді літа; мав здоровлє, силу, богацтво, мав усі добра земські, а обертав їх лише на задоволеннє своїх забаганок, ніколи не думав про ближних і їх потреби, ніколи нічого доброго не робив. І надійшла старість, а він найшовся самітний й опущений посеред своїх богацтв. Коло себе бачив людий, що боялися його й ненавиділи в душі, видів деколи й підхлібників, що ласилися і корилися для своєї користи, але щирого приятеля він не мав ані одного. Ніхто його не пожалував би, наколиб умер. Споглядав на сей величавий парк, що був лише малою частиною його величезних дібр, обчисляв їх у душі, і мимохіть подумав, що споміж усіх людий, що жили в його добрах, ані один, навіть найнужденнійший не ставляв би дітям своїм на взір ненависного маґната. Всі скарби й богацтва не могли вплинути на се, щоби хто назвав його добрим, благородним і великодушним, як то в несвідомости своїй і дитинній простодушности зробив його внук.

Гіркі се були думки, навіть для самолюбного старця, що дожив сімдесяти літ, не дбаючи про світ і людий, щоби лише міг собі догодити, а прихильности людської не потрібував до сього. В перше в життю дізнав прикрого почування, зрозумів, що не заслугує на подив унука, не заслугував, щоби сей внук і його наслідник ступав його слідами і жив по його приміру.

Седрик завважав, що ґраф хмарний і мовчить, думав, що нога більше його болить, перестав отже гуторити, щоби не нудити дідуня і став мовчки приглядатися живописній околиці. Повіз переїхав у кінци браму парку, пімчав зеленою лукою і станув перед штахетами, що окружали вілю. Ледви льокай отворив дверці, вже Седрик вискочив із повоза. Ґраф збудився з задуми.

„Що се?“ — спитав і немов задрожав. — „Чи то вже віля?“

„Так“ — сказав Седрик подаючи йому паличку — „другою рукою нехай дідуньо опреться на мені“.

„Алеж я не думаю висідати — муркнув ґраф.

„Як то? Дідуньо не вступить до Любунці?“ — спитав счудований хлопчик.

„Твоя Любунця вибачить“ — сказав сухо старець. — Йди і скажи їй, що навіть свого коника не хотів ти бачити, так спішно тобі було до неї“.

„Яка шкода“ — говорив засмучений хлопчик. — „Любунці буде прикро, що не побачить нині дідуня“.

„Не думаю“ — забурмотів ґраф і додав: Повіз приїде по тебе вечером“.

На знак ґрафа Тома замкнув дверці повоза і скочив на козел. Седрик був якийсь неспокій-

ний і збентежений, але по хвильці пустився мигом через подвірє; ґраф повів за ним очима. Малі ніжки пімчали мов стріли так само, як коли пан Гевішем був свідком перегонів молодіжи в Ню-Йорку. Власник тих малих ніжок не хотів видко стратити ані хвилі, так спішився.

Заки повіз відіхав, ґраф кинув оком на двері дому, що нараз отворилися. Як раз, коли хлопчик підбігав до ґанку, в дверях дому зявилася принадна, струнка постать молодої жінки і поспішила напроти нього. Обоє здавалися летіти на крилах і хлопчик кинувся на шию матери, вона обняла його і тулила до себе, вкриваючи поцілунками гарне його лице.

XVI.

Давно вже костел у Дорінкорті не бачив так багато набожних, як у першу неділю по приїзді малого наслідника. Ректор Мордент не мав звичайно стілько слухачів на своїх проповідях, але він знав, що й сим разом не задля його краснорічивости прийшли всі вони, навіть люди з сусідних парохій. Цікавість привела сюди тих огорілих селян, їх жінки й діти. Жінки прибралися в найгарнійші святочні одежі, в чепці з пестрими стяжками й кратковані хустки. Коло них дітвора, неменше святочно прибрана. Місцевий лікар сидів у своїй лавці з жінкою й чотирма доньками. Аптикар з родиною, власник корінного склепу, кравчиня й моднярка, всі знатнійші особи ще перед богослуженнєм заняли свої місця. Юрба низшого ряду виповнила костел по береги.

Бож протягом тижня дивні дива оповідали в околиці про малого льорда. Міс Діблєт, крамарка, мала в тім часі незвичайний збут. Що хвилі входив хтось і купував тасємки за два сотики або голки за сотика, а при тім питав, що діється в замку; її близька звязь із замком через сестру загально були звісні, ніхто не міг мати так точних і свіжих вістий про замкові справи, як міс Діблєт.

І ніхто не завівся у своїх надіях: міс Діблєт точно знала про все, почавши від приготовань, що їх робили перед прибуттєм наслідника, аж до сього, що діялося з ним тепер о кождій порі. Розповідала, які були тапети й меблі в кімнахах Його Достойности, які спровадили забавки з Льондону, як виглядав гуцулик, уїжджений машталіром для малого льорда, який був гарний візочок, до котрого мали запрягати инші куцики, прибрані в срібну упряж, щоби малий льорд навчився повозити. Машталір і ґром, призначені на його услуги, були її добрими знакомими. Міс Діблєт розповідала також, що малий льорд очарував усіх на замку, бо був добрий, милий, розумний хлопчик; що ґраф немилосердно розлучив його з матірю, що викликало загальне обуреннє; що вся прислуга з найбільшим співчуттєм повитала бідне дитя при вході до замку, та з якою трівогою вели його до бібліотеки, бо кождий дрожав на саму гадку стрічі сього бідняжки з грізним дідом. В сім місці міс Діблєт переривала звичайно оповіданнє, а водячи очима по присутних, торочила дальше піднесеним голосом:

„Але сей хлопчик, видите, мої панство, неустрашимий; сам Тома се мені казав. Війшов до бібліотеки так сміло, мовби був зі своїм дідом

у найсердечнійших взаєминах. А ґрафа счудувало се й мусів слухати милого щебету невинної дитини, а навіть розпогодив трохи лице. Тома знає старого бурмила наскрізь, отже каже, що ґраф мусить бути у душі дуже задоволений з такого внука, бо то має бути дитя і гарне й добре уложене і розумне, як рідко.

Блискавкою рознеслася також по околиці справа державця Гуґона. Ректор Мордент розповів своїм підчас обіду про свій побут у замку. Служниця повторила се в кухні, а звідти вість рознеслася дальше; в день ярмарку, як лише Гуґон появився на торзі, обступили його знакомі й незнакомі, засипуючи питаннями, а він кождому показував сей лист із підписом малого льорда, лист, що був для нього найціннійшим документом.

Протягом кількох днів сільські господині ні про що инше не говорили, як лише про ті важні події. Цікавість жінок перейшла і на мужів, тому й не дивно, що в найблизшу неділю юрба людий спішила до костела, щоби побачити героя тих чудних оповідань. У кінці малий льорд був особою незвичайно важною для тутешних мешканців. Таж то він мав стати колись паном і власником тих розлогих сіл, від нього буде залежати їх доля і доля їх родин. Уже нині був він для них будучим ґрафом Дорінкорт.

Старий ґраф опускав деколи богослуженнє недільне, але нині задумав поїхати до костела. Мила була йому гадка, що всі погляди будуть звернені на його лавку, коли засяде в ній в товаристві свого нового наслідника. Його гордість була задоволена. Льорд Фонтлерой приносив йому честь, міг ним похвалитися.

Всі побожні не помістилися сього дня в костелі, в бабинці була глота, решта стояла на цминтарі, що розстягався довкола храму, люди стояли аж ген, на сусідній луці. Тут розмовляли з великим оживленнєм; аж в остатній хвилі, вже перед самим розпочаттєм бопослуження, великий неспокій огорнув усіх: чи ґраф прийде, чи не прийде? — питав один другого. В тім якась стара жінка півголосом шепнула до сусідів:

„Се мусить бути мати. Бідна молода пані! Яка гарна, який солодкий вираз лиця!“

Всі очи звернулися на стежку, котрою наближалася молода жінка в жалобі. День був горячий, жінка відкинула отже назад довгий креповий воаль, відкриваючи принадне лице і ясні мягкі кучері, що висовувалися зпід капелюха.

Не звертала вона уваги на сю юрбу, думала про Седрика, тішилася, що його за хвилю побачить у костелі. Пригадувала собі, як то вчера тішився, коли приїхав до неї на своїм гарнім конику. Так просто тримався в сідлі, такий був гордий і щасливий! Хоч так була занята своїми гадками, замітила таки пані Ерель, як усі люди, зібрані перед костелом, вдивлялися в неї, пізнала, що її поява викликала в них велике вражіннє.

Наперед жінки, побіч яких переходила, почали з пошаною поздоровляти її, одна за другою повторяючи привіт, що його уживають селяни в Анґлії.

„Нехай Бог благословить вас, майлєді!!“ Мужчини здіймали шапки й капелюхи, похиляючи перед нею голови з такою почестю, мов би була королевою. Спершу счудували її і збентежили сі почести. Скоро однак догадалася, що відносяться вони до матери малого льорда наслідника. Спале-

ніла легко, і з милим усміхом поздоровляла їх, повторяючи півголосом:

„Спасибі, дякую“.

Для особи, що ціле життє перевела в Америці, в краю цілковитої рівности, сі покірні привіти були новою і несподіваною річею. Тому в першій хвилі пані Ерель чулася тим збентежена. Але в простих словах тих людий чути було прихильність і сердечність і се зворушувало її, бож предметом сих почувань був її синок.

Юрба розступалася перед нею, ввійшла отже помимо глоти до костела і найшла місце, а тимчасом перед костелом повстав великий рух. Сповнилися бажання згромадженого люду і величавий повіз ґрафа, сиві коні та золотиста ліберія слуг, хоч були вправді всім добре знані, нині однак викликали незвичайне вражіннє.

„Ідуть, їдуть!“ — загомоніло серед юрби, і очи всіх звернулися на дорогу, на котрій показався парадний повіз ґрафа. Повіз станув у кінци перед костелом. Тома отворив дверці, а з повоза вискочив хлопчик, убраний як звичайно, у чорний, оксамітний одяг.

„Капітан!“ Викапаний капітан! — шепотіли сі, що памятали вітця Седрика.

Седрик зовсім не догадався, що є предметом загальної уваги, стояв при дверцях повоза й чекав на ґрафа, що висідав поволи при помочи камердинера. Хлопчик із видимою чутливістю слідив кождий рух старця, а коли сей висів, присунувся до нього близенько і подав йому рамя з такою певністю себе, з таким усміхом дитинного довіря глядів в його очи, що счудованнє обняло юрбу. Грізний ґраф, що був загальним стра-

ховищем, видко не був ним для внука, не будив у нім почуття несмілости.

„Сильнійше! сильнійше“ — говорив малий льорд — „нехай дідуньо добре опреться на мені. Ах, як вони всі сердечно витають дідуня“, — додав, коли побачив, як ся громада людий кланялася з пошаною і прихильністю. Всі усміхалися на вид милого лиця дитини.

„Здійми капелюх, хлопче“ — сказав ґраф. — „Вони тебе витають, вклонися“.

„Мене?“ — счудувався Седрик і спаленівши цілий жваво зняв капелюшок.

Ясні кучері розсипалися на його чоло й виски, він ішов звільна, ведучи уважно й обережно діда, всміхався і кланявся на всі сторони.

„Нехай Бог благословить Вашу Достойність! Рости здорово і щасливо!“ — відізвався голос старої жінки, що перша була привитала його матір. За нею повторяли инші:

„Нехай Бог благословить Вашу Достойність“.

„Дякую паням, дуже дякую“ — відповідав Седрик і ввійшов з дідуньом до костела, поважно засів коло нього в парадній лавці, вистеленій килимами, подушками й положив перед собою молитовник. Кинувши оком довкола, з великою радістю побачив свою мамусю, що сиділа по другій стороні в такім місці, що могли на себе глядіти. Вона незначно привитала його, він усміхнувся і спокійно відтак молився на книжечці.

Седрик дуже любив музику, нераз співав із матірю ріжні пісоньки, а в костелі, як співали гимни, все співав разом із хором побожних. І тепер, як лише розпочався спів, озвався його милий і солодкий голосочок, як пташини, що співає на хвалу божу. Підніс у гору свої великі ви-

разисті очи, зложив набожно руки і співав із чуттєм, із захопленнєм, подібний до ангелика, з образу італійських мистців. Соняшні проміні, що крізь вікна продиралися до нутра храму, окружали золотистим сяєвом гарне лице, ясні кучері і творили мов ореол довкола головки дитини. Мати гляділа на нього з чуттєм несказаної любови, уста її шепотіли молитву о щастє для укоханого синка, а особливо благала Господа, щоби се богацтво, що так несподівано йому припало, не змінило на зле його душі.

„О, мій Седруню“ — говорила як раз учера до нього при прощанню — „хотіла б я бути як найскорше старою і досвідною, щоби давати тобі добрі ради. Нині лише тілько можу тобі сказати: Сину, будь добрим, люблячим, щирим. Думай більше про ближних, як про себе. Хто любить ближних, ніколи не зробить їм кривди, противно, на скілько може, старається добре творити. Чоловік, що займає високе становище, як се й тебе колись чекає, має нагоду робити багато добра; не забудь про те ніколи, мій синку дорогий, а будеш щасливий“.

Седрик, вернувши до замку, повторив дідови сі материнські слова.

„А я сказав Любунці“ — додав, — „що завсігди буду старатися наслідувати дідуня, то буду певно добрий і щасливий“.

„І щож вона сказала на се?“ спитав ґраф із деяким неспокоєм.

„Сказала, що добре говорю і що добрий примір треба завсігди наслідувати“.

Старець пригадав собі тепер сі слова, і зпід пурпурової опони о золотистих тороках, раз ураз споглядав на миле, лагідне лице молодої жінки,

що була жінкою його сина; відтак звертав зір на личко дитини, що сиділа побіч нього й оба сі лиця так були подібні до себе. Ріжні почування снувалися тепер у душі ґрафа. Було в них багато горечі, але й инші, солодші почування починали будитися.

По богослуженню зібралося знову багато людий перед костелом, щоби приглянутися виходячому ґрафови та його внукови. Оба підходили вже до повоза, коли з юрби висунувся чоловік, середних літ, і поволи, вагаючися, приступив до них. На мізернім, блідім лиці видко було сліди хороби.

„Ага, Гуґон“ — сказав старий ґраф.

Седрик, учувши се назвиско, скоро обернувся і закликав:

„Ах, то пан Гуґон!“

„Певно хоче близше поглянути на будучого дідича“, — говорив ґраф глумливо.

„Ваша Достойність простить“ — сказав чоловік зворушеним голосом — „я хотів би подякувати мому молодому добродієви. Льорд Фонтлєрой був так добрий, що вставився за мною“.

Державець певно не уявляв собі, що тим добродієм, котрого він і його родина так благословили, був такий малий хлопчик; і дивне зворушенє огорнуло його, коли стрітив сей дитинний погляд, повний простодушности. Малий льорд пригадав йому його власні діти й не догадувався навіть свого значіння в світі.

„Безмежно вдячний я Вашій Достойности і найпокорнійше дякую“ — говорив державець.

„О, нема за що! Я ж лише лист написав“ — сказав Седрик — а дідуньо диктував.

Він такий добрий, мій дідуньо. Як ся має ваша жінка“?

Гуґон не чув іще ніколи, щоби хто називав ґрафа добрим і в першій хвилі був немов збентежений.

„Жінка моя мається значно ліпше“, — сказав у кінці. — Від часу, як успокоїлася, зачала приходити до здоровля. Дуже була пригноблена тими всіми клопотами. Тепер завдяки ласці Вашої Достойности вже не журиться“.

„Дуже тішуся“, — говорив хлопчик, — „що діти щасливо пережили шкарлятину. Се така страшна хороба! Отець ректор розказував нам про се. А треба вам знати“, — додав наближаючись і знижуючи голос — „мій дідуньо не може слухати без зворушення про хорі діти, бо він стратив усі свої й тепер лише мене одного має на світі. Мій татусьо був його рідним сином“.

Гуґон стояв, як на шпильках. Хлопчик говорив вправді півголосом, але не так тихо, щоби ґраф не міг чути. Бідний державець уявляв собі, якого враження мусів зазнавати у душі гордий маґнат, тоді, коли внук так сміло приписував йому співчуттє для дітий якихось нуждарів, що хорували на шкарлятину. І дійсно, ґраф слухав тілько і ні одно слово не уйшло йому з промови дитини. Очи його, мов жаркий огонь блискали зпід корчастих бров.

„Но і щож, Гуґоне“ — відізвався в кінці з дивним усміхом — „ви всі доси мали про мене цілком инше поняттє. Аж льорд Фонтлєрой пізнався на мині. Хто хоче добре пізнати мою вартість, нехай звернеться до мого внука. Но сідай, хлопче“.

XVII.

Седрик жваво скочив до повоза і знов їхали зеленою лукою та зближалися до брами парку, а все ще сей загадочний усміх не переставав кружити по лиці ґрафа. Сей усміх появлявся і в дальших днях на його лиці і розясняв його усуваючи звичайний вираз хмарної, гіркої знеохоти. Товариство малого льорда мало дивно добродійний вплив на старця. Самота, гостець, опущеннє незвичайно вже тяжіли йому, коли се дитя прибуло до замку. О, бо немила се річ сидіти самому від рана до вечера, хочби і в найпараднійшій кімнаті з болючою ногою, опертою на подушці, і не бачити коло себе нікого прихильного. Ґраф знав се добре, що слуги, на яких кричав і вередував безнастанно, не могли мати прихильности до нього. А й гості, що приходили деколи, то не робили сього ізза приязни, лише з огляду на його богатство і значіннє в краю, що ґраф відчував добре.

Доки був здоровійший, сильнійший, подорожував по світі, шукаючи розривок і забави. Але коли літа й хороба прикували його до фотелю, замкнувся у своїй бібліотеці з книжками й часописами. Одначе читаннє навкучувалось і тоді відчував „тягар життя“. Дні воліклися без кінця, безсонні ночи були ще довші, гореч заливала душу і він ставав чимраз прикрійший для свого окруження.

Седрик подобався йому наперед уродою. Як би не був так гарний і добре уложений, то дідо був би може й не звернув уваги на прикмети душі й серця сеї небуденної дитини, був би знеохотився відразу до нього і тримав здалека від себе. Але підбивала його вроджена принада внука,

а старанне вихованнє, що проявлялося в кождім його слові чи русі, доповняли решти. Чим більше пізнавав хлопчика, тим більше вражала його ся второпність, понятливість, злучена з простодушністю й дитинною несвідомістю всього, що тикалося його нового становища в світі. Се підхлібляло гордині старця, бо уявляв собі, що сі незвичайні прикмети є доказом високого роду і шляхотної крови. І не здаючи собі справи з сього, що діялося в його душі, ґраф почав привязуватися до сеї дитини, яка оказувала йому стілько сердечного співчуття. І се не задля милосердя над Гуґоном віддав тоді судьбу його в руки внука, лише мила була йому гадка, що сей внук позискає завчасу загальну любов. І для сеї самої причини поїхав із ним до костела. Знав, яке вражіннє зробить поява гарного хлопчика о ясних кучерях й очах повних лагідного чару; не сумнівався, що кождий, глянувши лише на нього, подумає: „Се викапаний отець!“ А памятав добре, як то давно про наймолодшого сина говорили, коли показався разом з иншими: „Сей один виглядає на пана“. Ґраф Дорінкорт був гордий і хотів як раз задоволити свою гординю, коли представив зібраним у костелі свого гарного внука.

Кілька день перед тим відбулася перша проба їзди на буланім куцику. Ґраф забув навіть про гостець, так був захоплений відвагою Седрика. Хотів бути при першій лекції і на його приказ ґром Вількінс привів коника о блискучій шерсти перед вікно бібліотеки. Старець бачив нераз, як діти, що їх перший раз посадили на коня, кричали, дерлися під небеса зі страху й не легко можна їх було втихомирити, тому був цікавий, як буде заховуватися його внук при сій нагоді.

Недовго трівала його непевність. Седрик сміло приступив по куцика, хоч сей досить живо крутив головкою і гребав ніжкою, відтак із веселим окликом, при помочи Вількінса скочив на сідло. Ґром узяв коня за узду і перепровадив його кілька разів сюди й туди поперед вікна.

„А то малий смільчак!“ — оповідав відтак Вількінс Томі — „так пишно сидів у сідлі, що й старий не потрафив би ліпше. „Чи я добре тримаюся, Вількінс?“ питав „бо я бачив у цирку їздців; вони завсігди так чудово, просто тримаються“. — А я насе: „Ваша Достойність так простенько сидить, як стріла. Він розсміявся і повторяв раз ураз: „Як стріла!“ Буду триматися, як стріла. Пильнуй, Вількінсе, і як лише згорблюся, скажи зараз, я знов випростуюся мов стріла“.

Але така їзда на коні, що його провадив ґром, навкучилася Седрикови.

„Чи я не міг би сам поїхати трохи? — відізвався з просьбою, поглядаючи на діда, що сидів при вікні й не спускав його з очий. — Той хлопчик із Пятої Алеї сам їздив і далеко скорше, чвалом, то так гарно!“

„Го, го, ти думаєш, що то так легко їхати чвалом“!“ — сказав ґраф.

„Я рад би спробувати“.

Ґраф моргнув на Вількінса. Сей подав Седрикови уздечку, сам скочив на свого коня і на знак ґрафа оба коні пустилися легкою рисею. І переконався хлопчик, що се не була так легка річ, як він думав.

„Ах... ах ах..! як то трясе! — кликав, чи й тебе так... так тря... се, Вількінсе?“

„Се лише так спершу, майльорде“ — втихомиряв Вількінс; — „треба призвичаїтися. Не-

хай Ваша Достойність піднесеться трошки в стременах.

„Під... підношуся і... ні.. чого не помагає“.

Підносився дійсно, але не досить справно, тому підскакував на сідлі й опадав разураз, що не надто миле справляло вражіннє. Лице йому горіло, прів і ловив віддих, але сидів просто й не затримав коника. Старець устав, вихилився за вікно й глядів за ним, аж поки оба їздці не зникли серед дерев алеї. Коли по кількох мінутах вернули, Седрик їхав на переді, лице мав розпалене, уста затиснені, але не стратив фантазії і їхав дальше, випереджаючи Вількінса.

„Стій“ — закликав ґраф — „дежто твій капелюх?“

Вількінс діткнувся правою рукою свого капелюха і відповів у заступстві самого льорда:

„Впав на скруті алеї. Його Достойність не хотів затримуватися й капелюх лишився на землі“.

„Як на перший раз“ — сказав ґраф з відзвуком тріумфу до машталіра, льорд Фонтлєрой не зле списався, не боїться коня“,

„О зовсім не боїться“, — відповів Вількінс „мені здається, що льорд Фонтлєрой нічого не боїться. Я вже не одного малого панича вчив їздити кінно, але такого смільчака як Його Достойність, ніколи ще не бачив“.

„Може спічнеш тепер?“ — сказав ґраф до Седрика. — „Мусиш бути втомлений“.

„Я трохи втомився“ — сказав хлопчик, — „бо то страшно трясе. Я не знав, що то так трясе, але вже відпочив і поїду по капелюх“.

Коли хотів би хто вчити Седрика, як має поступати, щоби подобатися ґрафови, не міг би обдумати ліпшого способу над се, що хлопчик робив

сам зі себе, ідучи за спонукою вродженої своєї вдачі. Коли малий їздець, завернувши коника; пустився їхати по капелюх, на зморщенім лиці ґрафа пролетів румянець, а в очах заясніла така радість, якої не надіявся вже дізнати в життю. Стояв непорушно з поглядом зверненим у сторону, де зникла ясна головка хлопчика й нетерпеливо вижидав його повороту. По хвилі тупіт кінських копит оповістив їздців. Седрик і тепер їхав на переді з палаючим лицем, розвіяними кучерами, пустив чвалом куцика. Вількінс тримав у руці капелюх.

„А що“ — кликав малий льорд задиханий, задержуючися перед вікном — „я їхав і чвалом і рисею. Не так іще добре, як той хлопчик із Пятої Алеї, але я їхав перший раз, на другий раз буде ліпше“.

Від того дня почавши, майже що дня сідлав Вількінс куцика Седрикови, який відбував що раз дальші прогульки по околиці рисею й чвалом, мчав по алєях парку та по близьких луках. Діти державців вибігали на дорогу і придивлялися гарному, малому їздцеви, а сей витав їх приязним усміхом і повівав капелюшком на всі сторони, може не по ґрафськи, але з незрівнаною ґрацією.

XVIII.

З кождим днем кріпшала приязнь між дідом і внуком, який щораз більше упевнявся в своїм підхлібнім погляді про совершеність старого пана, бачив у нім завсігди найчеснійшого, найблагороднійшого чоловіка не земли. А ґраф зі своєї сто-

рони намагався відгадувати бажання малого льорда і безнастанно обсипував його так щедрими дарами, що сей з одного зачудовання й захвату переходив у новий. Така метода виховна була би досить небезпечна для инших дітий сього віку, але для Седрика не мала злих наслідків, бо над Седриком чувала безнастанно печалива мати. З нею проводив хлопчик кождого дня кілька годин, звірявся перед нею, слухав її рад, а вертаючи до замку, ховав до серця матерні слова, що там засівали добре зерно й хоронили від злого.

Одна лише обставина каламутила щастє Седрика і часто займала його ум, хоч не видавався з тим навіть перед матірю. Хлопчик був надто второпний й уважний, щоби не запримітив, як старанно уникав дідо стрічі з його мамусею і се боліло його. Нераз відвозив його дідо до брами вілі, але ніколи туди не загостив; позволяв йому розмовляти з матірю, як виходили з костела, навіть супровожати її до дому, але ніколи не прилучився до них. Та все, кождого дня на виразний приказ ґрафа висилалося з замку до вілі коші пишних цвітів і овочів і всі потреби молодої жінки були заспокоювані шедро, а навіть виставно. Бо се уближало би гордині ґрафа, колиб його синова, мати льорда наслідника, не мала відповідних до свого становища вигід і достатків.

В кілька тижнів по тій першій появі в костелі, Седрик вибирався до матери і зчудувався, коли перед ґанком замість великого відкритого повозу, яким звичайно їздив з дідом, уздрів малу, чудову каритку, запряжену в одного пишного білого коня.

„Се дарунок для матери від тебе, хлопче“ — сказав ґраф, що випровадив його на ґанок; — „не повинна пішки ходити, повозик придасться їй. Візник Віль буде на її прикази; але памятай, що се ти даєш матері сей дар“.

Радість малого льорда годі описати; безладними доривочними словами дякував дідови. Підчас їзди ріжні гадки займали його ум; чому сей дідо так великодушний для його матери, не хотів до неї зближитися? Загадка не до розвязання.

Пані Ерель зривала рожі в огороді, коли повозик заїхав перед ґанок. Седрик вискочив, а біжучи до неї, кликав розрадуваний:

„Любунцю! Чи ти знаєш, сей повозик, сей коник, то для тебе! Він сказав, що се я тобі дарую, що се від мене такий пишний дарунок! Будеш могти їздити всюди, куди захочеш“.

Був такий щасливий, що мати не мала серця псувати його радости, хоч було їй немило приймати дари з рук чоловіка, що показував їй таку нехіть. Але не хотіла передчасно отвирати очи дитині, мусіла отже улягти просьбі Седрика і всіла з ним до повозику, забираючи зірвані рожі з собою і так обїхала ціле село. А підчас того хлопчик виславляв доброту, благородність і инші чесноти діда, котрого кожде діло, кожде слово вмів представити в такім світлі, що мати, слухаючи його, не могла опанувати свого зворушення. Голубила се дитя солодке й тішилася, що в невинности своїй не достерігало злого і потрафило здобути сухе серце самолюбного старця, що доси не любив нікого і котрого також ніхто не любив.

XIX.

Одного дня переїздив Седрик коло школи, як раз у хвилі, коли діти з неї виходили. Спостеріг між ними малого каліку, Івася Гартля й уперся, щоби зсісти з коня, посадити його на своїм місци і відвезти до дому.

„Не дав себе ніяк переконати“ — оповідав пізнійше Вількінс у стайні сю пригоду. — „Я хотів Івася посадити на свого коня, але майльорд сказав, що мій кінь за великий, що Івасеви буде далеко вигіднійше на куцику. Не було ради, я мусів уволити його волю, посадив Івася на куцика, а майльорд ішов пішки; руки вложив у кишеньки, шапочку заложив на бакер і розмовляв з Івасем, посвистуючи весело. Коли ми так заїхали перед дім матери хлопчика, вона вибігла зачудована та зачала кланятися аж до землі. А майльорд здіймив перед нею шапочку, мов перед якою великою дамою і говорив:

„Я відвіз вам, пані, сина, бо бачу, що йому тяжко ходити о палиці. Попрошу дідуня, щоби казав йому зробити порядні кулі, тоді буде йому вигіднійше. — Можете уявити собі, що діялося з бідною жінкою; зовсім забула язика в роті“.

Вількінс мав обовязок здавати ґрафови справу з усього, що діялося підчас прогульок кінних із малим льордом; згадав отже і про сю пригоду, але досить осторожно, бо боявся гніву ґрафа. Але навпаки сей зачав сміятися, прикликав Седрика і казав собі все подрібно оповісти, а через увесь той час не сходив усміх з його лиця.

В кілька день пізнійше перед дім удовиці Гартля заїхав повіз ґрафа. З нього висів льорд

Фонтлєрой, тримаючи на раменах мовби стрільбу дві легкі й міцні кулі, зроблені порядно.

„Дідуньо казав вам кланятися“ — сказав до жінки, що вибігла привитати його — „й присилає для вашого сина отсі дві кулі. Дуже нам буде приємно, і мені, й дідуневи, коли вони бідному хлопцеви принесуть яку полекшу“.

А вернувши до повозу, в котрім чекав на нього ґраф, сказав щиро:

„Я сказав сій жінці, що дідуньо велів кланятися їй, бо дідуньо мусів про те забути, правда?“

Достойний ґраф розсміявся знову, а Седрик узяв се яко потвердженнє свого здогаду. В кілька день по сій прогульці малий льорд написав довгий лист до свого старого приятеля, пана Гобза. Заніс бруліон ґрафови з просьбою, щоби прочитав і поправив похибки.

„Не вмію ще поправно писати“ — говорив — „а не хочу посилати листу з похибками. Дідуньо буде ласкавий поправити, я відтак перепишу на чисто і буду спокійний“.

Ґраф найшов дійсно кілька похибок правописних і кілька ґраматичних висловів; поправлений лист звучав:

Дорогий Пане! Я обіцяв донести вам про мого Дідуня. Є се найліпший зі всіх ґрафів на світі. І ви дуже помилялися, думаючи, що ґрафи злі й негідні і неслушно звали ви їх тиранами. Дудуньо зовсім не тиран. О, що я дав би за те, щоби ви могли пізнати його й стати його приятелем. Бідний дідуньо має гостець, нога дуже його болить, але він такий терпеливий! З кождим днем більше його люблю, і кождий мусів би полюбити так, доброго чоловіка що лише над тим думає, як би комусь зробити приємність. А який учений і розумний! Все знає і все вміє пояснити, про що лише спитати. Дарував мені коника, а мамі чудовий повозик. Маю тут кімнати, повні пиш-

них книжок і забавок. Замок є величезний, можна би в нім заблудити. Вількінс оповідав мені (Вількінс се мій машталір), що тут є вязниці у старих льохах! Парк також прегарний. Дерева старі, величаві, по гущавинах повно оленів, серп, кріликів і ріжних звірят. Дідуньо безмірно богатий, але зовсім не гордовитий, як то ви собі думали, що кождий ґраф мусить бути гордий, надутий і неприступний. Дуже люблю їздити з дідунем по сумежних селах. — Нарід тут такий ввічливий, усі кланяються, жінки витають словами: »Нехай Господь благословить«, а се так мило, бо чоловік почувається немов поміж самими приятелями і добрими знакомими. Вже вмію їздити верхом; спершу трясло невиносимо, але я вже привик до сього. Є тут бідний державець. Не мав він чим сплатити чиншу, тому дідуньо звільнив його від сплати, а пані Мільон, господиня, носить йому сама мясо й вино для його хорої жінки й дітий. Я так хотів би з вами побачитися і про все поговорити! Дуже мені також жаль, що Любунця не мешкає разом із нами, але що робити, коли се не може бути. Прошу мені як найскорше відписати.

Щирий приятель

Седрик Фонтлєрой.

P. S. Льохи, про які згадую, стоять порожні; дідуньо не замикав там ніколи нікого; прошу не боятися. Він такий добрий, всі його так люблять!«

„Чи все ще тужиш за матірю?“ — спитав ґраф, скінчивши читати лист.

„О, тужно мені за нею, тужно“ — відповів хлопчик; — „безнастанно думаю про неї!“ — Тут присунувся до ґрафа, а кладучи довірчиво руку на його коліні, спитав з нечевя: — „А дідуньо не думає деколи про Любунцю?“

„Адже я її зовсім не знаю!“ — замурмотав сухо старець.

„Я се знаю“ — говорив малий льорд — „і се як раз чудує мене. Вона казала мені приректи, що не буду дідуня ні про що питати... Отже

вже нічого більше не скажу, але... думати про се мушу і се справляє мені таку прикрість. Не хочу ломити даного слова, не питаю ні про що. Мамуся каже, що інакше не може бути. Кождого вечера, заки положуся спати, стаю при вікні й дивлюся: Там ген за деревами блимає світельце. Се вона його запалює і ставляє в те місце, щоби мені пригадати, що вона памятає про мене, а навіть, хоч се так далеко, знаю, що вона там говорить, немов чую се.

„Щож вона говорить?“ — спитав ґраф.

„Вона каже: Спи спокійно, любий синку. Нехай Бог чуває над тобою і стереже тебе сеї ночи. — Бо вона все так говорила, як ми ще разом мешкали. А знов рано, на добрий день, обіймала мене й повтаряла те саме з малою зміною: „Вставай, любий синку! Нехай Бог стереже тебе увесь день.— Отже, бачить дідуньо, тому нічого злого мене не стрічає ні в день, ні в ночи“.

„Певно, певно“ — забурмотів ґраф і замовк. Стягнув грізно брови і так хмарно й довго і бистро вдивлявся в хлопчика, що сей мав велику охоту спитати, про що дідуньо так думає?

XX.

Ґраф Дорінкорт думав тепер часто над такими справами, що вперед навіть на гадку не приходили йому, а всі ті гадки мали звязь з унуком. Наймогутнійшим чуттєм його душі була гординя, а як раз сю гордість Седрик задоволював у повні. Життє набрало для ґрафа нового чару, хвалився тепер сим унуком, так достойним висо-

кого становища, яке займав. Се був дійсний тріумф для нього, що доси мусів соромитися представників свого роду, своїх власних синів. Малий льорд Фонтлєрой винагороджував йому давнійші журби, приносив потіху і серце наповняв надією.

Думав про будучність, снував чудові мрії й нераз у глубині його душі будився жаль, що змарнував довге життє, що не вмів бути пожиточним і своїми вчинками не заслужив собі на таку високу думку, яку мав про нього легковірний внучок. І дивно прикрого дізнавав почування на згадку, що подумав би сей внук про нього, коли знав би всю правду, коли знав би, що сей возвеличений ним дідо знаний був загально як самолюб, злісник, що не зєднав собі нічиєї прихильности, навпаки, що всі ненавиділи його. І чув старий ґраф, що тяжко діткнула би його втрата пошани і привязання сеї дитини і вже на саму гадку про се дрож переходила його від стіп до голови. Забув про гостець, про біль у нозі й лікар із зачудованнєм слідив корисну зміну в стані здоровля пацієнта. Се певно в сім мало причину, що менше був занятий своєю хоробою і не так скучав.

Одного дня діти з поблизького села з великим зачудованнєм побачили побіч Седрика, що їхав на своїм куцику, величавого їздця, якого від давна не бачив ніхто на коні. Був се ґраф Дорінкорт у власній особі на пишнім шпаку, тримався ще не зле, і задоволеннє ясніло з кождої риси лиця. Коли Седрик вибрався сього дня на свою звичайну кінну прогульку, сказав з відтінком смутку:

„Так люблю верхом їздити, а так мені прикро лишати дідуня самого в тім великім, пустім замку. Шкода, що дідуньо не їздить зі мною“.

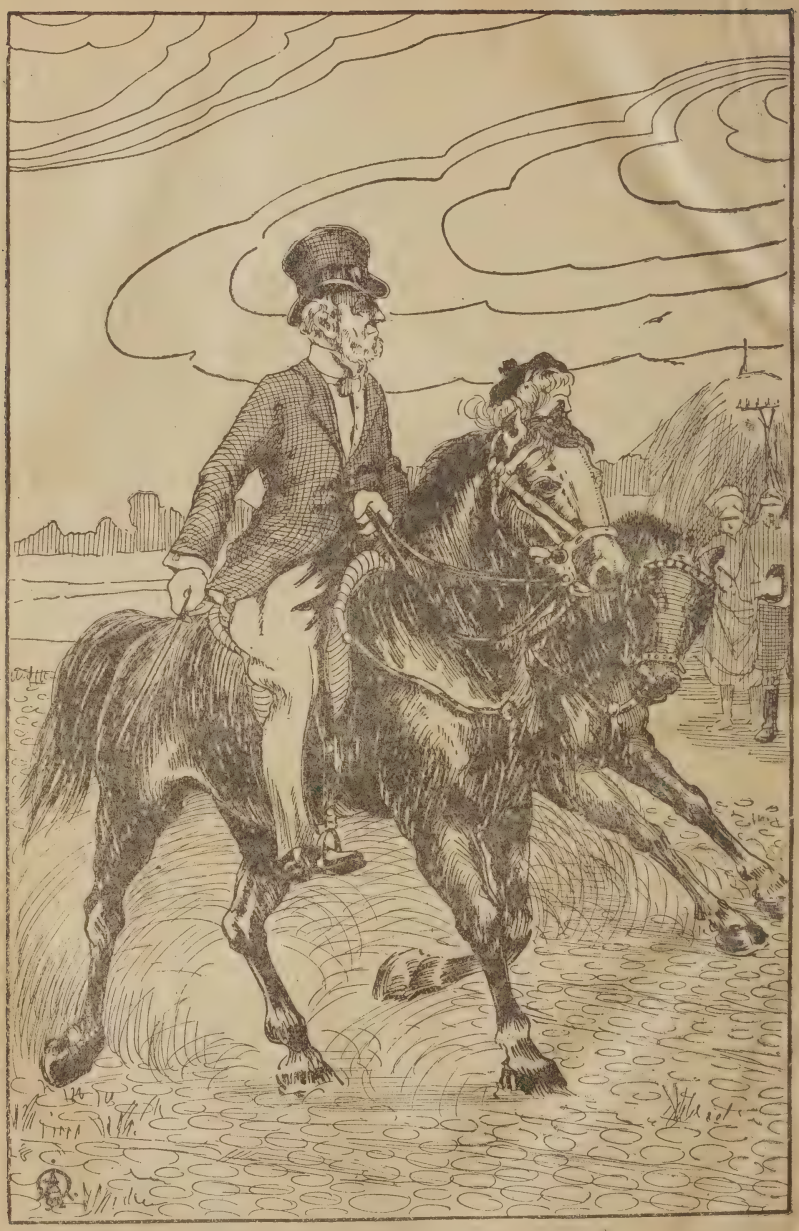

...виділи ґрафа на великім коні...

І в мить закипіло на замку і в стайнях, з уст до уст зчудованої прислуги летів приказ ґрафа, не чутний від чотирох літ:

„Осідлати Селіма!“

І від тоді майже кождого дня сідлали Селіма, а дооколичні мешканці виділи старого ґрафа на сивім, великім кони побіч малого куцика, що на нім парадував Седрик. Підчас тих прогульок по полях і зелених лугах мали наші їздці досить часу на довірочну розмову. І ґраф довідався тоді багато цікавих річий про Любунцю і її спосіб життя. Седрик щебетав невтомно, ґраф звичайно мовчав, слухаючи уважно і пильно, вдивляючись в оживлене лице внука. Деколи заохочував його спробувати „ґальопа“ і хлопчик пускався жваво, відважно, випростований у сідлі мов струна, а ґраф глядів за ним промінними очима, повний радости й гордости. Малий їздець вертав, повіваючи капелюшком із пером, видаючи оклики тріумфу. І тоді то оба, дідо і внук, справді були з себе задоволені.

Ґраф, як се вже сказано висше, слухав радо оповідань Седрика про матір і зачинав чимраз докладнійше пізнавати сю свою синову, про яку доси не хотів нічого й чути. І так довідався, що молода жінка не жила бездільно в своїй самітні, лише вміла статися пожиточною. Її знали та любили бідні й хорі, бо де лише нужда й хороба завитала, там певно незадовго зявився гарний повозик перед домом, а молода пані в жалобі несла терплячим потіху й поміч.

„О, як усі благословлять її“ — говорив Седрик. — „Діти з далека всміхаються до неї. Вона знає їх усіх по імени, збирає старші дівчатка в себе, учить шиття й инших робіт. Любунця гово-

рить, що тепер богата, нічого не потрібує, отже може помагати біднійшим, та що се для неї найбільше щастє“.

Гордовитий ґраф Дорінкорт, глянувши на матір Седрика в костелі, з приємністю запримітив, що мала принадну поставу, ґраціозне уложеннє, що виглядала на паню і навіть на кождім дворі була би на своїм місци. Тепер знов мило було йому чути, що й поведеннє її було гідне високого становища, яке тут займала як мати наслідника. Любили її і благословили бідні, як звикли вже благословити великі, милосердні пані, і се схібляло гордости ґрафа, бо инші огляди не значили в нього нічого.

Але побіч сих прихильних почувань усе ще відзивалася в його души нехіть до сеї жінки, завидував їй любови дитини, котрої невинне й чутливе серце бажав виключно загорнути для себе. Та він знав, що привязаннє Седрика до матери було таке, що немислимо було звести з нею боротьбу в його серци, — і се саме гнівило ґрафа. Одного разу підчас їзди верхом станули на горбку, звідки відслонювався розлогий вид на довколичні села й поля.

„Чи ти знаєш“ — сказав ґраф, указуючи на сей краєвид, — „що все те, що бачиш, ся земля, сі ліси й села, належать до мене?“

„Все?“ — закликнув хлопчик. — „То величезний маєток для одної особи“.

„Мої добра“ — говорив ґраф — „розтягаються ще дальше, займають простори землі, що їх звідси дозріти не можна, не счислив би ти сіл, піль і лісів. А чи ти знаєш“ — додав із притиском, — „що се все буде колись до тебе належати?“

„До мене?“ -- скрикнув хлопчик мовби з острахом.

„Так, до тебе“.

„Колиж се буде, дідуню?“

„По моїй смерти“ — сказав старець.

„О дякую. Не хочу тих достатків. Волю, щоби дідуньо жив і не вмирав ніколи“.

„Ба, все ти довше пожиєш від мене. В кінци як лиш доростеш, зможеш і за мого життя уживати майна, що тобі припаде!

Задумався хлопчик. Довго приглядався околици, освітленій тепер промінями заходячого сонця. Чудово виглядали розлогі поля, вкриті збіжем, цвітисті луки, ліси, що темніли на обрію, а близше знов величавий парк о тінистих алєях, стрункий замок на горі з вежами та баштами. Седрик глядів, глядів, у кінци зітхнув і промовив:

„Я пригадав собі, що говорила Любунця“.

„Щож такого?“ — спитав ґраф.

„Казала, що не легка се річ бути богатим, бо хто має багато гроший, забуває часто на убожших ближних, стає самолюбом, а то дуже зле. Я зараз нагадав дідуня, що такий добрий, хоч так богатий, і завсігди думає про ближних. Вона сказала, що на жаль не всі так поступають і що багато є злих богачів, самолюбних і се власне дуже сумне, бо хто має богацтво, може зділати багато добра і багато ближних ущасливити. Тому грішить тяжко, хто того не робить. І тому я так задумався, бо як колись стану паном сих посілостий, буду мати великі обовязки супроти ближних“.

„То добре, хлопче, що так думаєш“ — забурмотів ґраф — „колиб сповняв ти їх тілько ліпше від мене. А тепер вертаймо домів“.

Їхали мовчки. Ґраф чувся дивно зворушений, хоч не здавав собі добре справи з того, що се було. Не розумів, за що так полюбив се дитя, чому так прагнув його привязання. А чуттє се опанувало його цілковито, мало для нього невисказаний чар, тим більший, що ніколи нікого не любив.

„Старий безумець із мене“ — говорив собі в душі — „задурився я в хлопці, бо нічого ліпшого не маю до роботи“.

Ґраф не розумів, а може не хотів признати, що тим могутним чаром, що його потягав до внука, були прикмети душі хлопчини. Прикмет таких сам не посідав, не дбав за них, а тепер вони уняли його в сій дитині непереможною силою.

XXI.

Було се в тиждень по сій прогульці. Седрик вернув вечером від матери і ввійшов до бібліотеки з незвичайною повагою, мовчазний і сумний. Сів на кріслі з високими поручами, тім самім, що сидів того памятного вечера, коли вперве сюди війшов, і впялив очи в вигаслий попіл на коминку. Ґраф завважав сей дивний настрій внука, але не задавав ніяких питань, чекав, аж сам відозветься.

„Чи сей пан Нюїк знає про все що діється в добрах дідуня?“ — перервав мовчанку малий льорд.

„Бодай повинен знати“ — відповів ґраф. — „Чи маєш що йому закинути?“

І дивна річ. Сей старець, що нікому ніколи не дозволяв мішатися до своїх маєткових справ, не лише не гнівався, але як раз рад був, кілько разів унук позволив собі на се. Тішився незвичайно, що в тій дитинній головці будилися так вчасно поважні думки. Таку мав слабість для хлопчика, що готов був від нині ділити з ним владу дідича й пана.

„Є тут одно місце“ — говорив Седрик дальше, а лице його захмарилося ще більше — „на самім кінци села. Любунця виділа, бо вона буває там часто. Ціла улиця має доми цілковито зруйновані, запалі в землю, вогкі, а такі низенькі й тісні, що віддихати годі, бо воздуха брак. Мешкають там нещасливі, бідні люди, що з голоду майже гинуть. Завсіди хорують на фебри, ревматизми, діти вмирають із нужди. Ах, страшно подумати, що там діється. Дощ ллє крізь діраві дахи, долівка зігнила, на стінах росте гриб. Любунця була там нині в одної жінки і так плакала, оповідаючи мені про се!

І слези великі, мов брилянти заблисли в очах малого льорда, — обтер їх скоренько, зіскочив із високого крісла, станув при фотели ґрафа і своїм звичаєм положив руку на його коліні.

„Я сказав Любунці“ — говорив усміхаючись крізь слези до старця — „що дідуньо певно про все те не знає“. Пан Нюїк не сказав, що там діється, але я скажу все і дідуньо поступить так само, як перше з Гуґоном“.

Ґраф мав спущені очи, глядів на малу руку, оперту на його коліні. Нюїк не забув сказати йому про страшну руїну сеї части села, званої „Заулком“. Говорив йому, що треба доми цілковито перебудувати, бо вода протікає крізь дахи,

вогкі стіни грозять заваленнєм, мешканці жиють в найстрашнійшій нужді, а хороби панують там постійно. І ректор Мордент нераз промовляв в імени тих нещасливих, яркими красками малював образ їх страшного положення, однак не вдалося йому зворушити камянного серця маґната. Ґраф на всі ті представлення відповідав, що як кому невигідно, то може виноситися; але кудиж могли винестися ті нуждарі, хиба на кладовище? В сій хвилі однак, ґраф дивлячися на малу руку внука і уявляючи собі жалісний вираз його лиця, що похилялося над ним у неспокійнім ожиданню, чувся майже засоромлений. Сей „Заулок“ перший раз затяжів на його совісти перед сею дитиною.

„І що ти хочеш властиво від мене?“ — спитав у кінци — „чи маю будувати нові доми?“

„Так, дідуню, конечно, інакше й бути не може. Любунця мовила, що ті старі треба звалити, а побудувати нові“ — говорив малий льорд із великою рішучістю, а голос його дрожав зворушеннєм і очи були повні сліз — „а найліпше буде, як дідуньо сам туди піде і все огляне. Ті бідні люди такі будуть щасливі, що їх нужда незадовго скінчиться, так будуть благословити дідуня“.

Ґраф устав, положив руку на рамени внука і засміявся своїм загадочним сміхом.

„Ходім перейтися по терасі“ — сказав — „поговоримо про те, треба надуматися“.

Іще кілька разів засміявся підчас проходу по городовій терасі, але не гнівався, навпаки, дуже ласкаво споглядав на внука.

Розкажім тепер цілу справу від початку. Пані Ерель звиджувала по черзі всі закутини роз-

логих сіл ґрафа, що так живописно з горба представлялися. Але якіж сумні річи найшла там! Бо є багато річий, що з близька не видаються так гарні, як із далека. В селі, що межувало з замком і звалося також Дорінкорт, панувала найстрашнійша нужда. Нужда потягла за собою недбалість і лінивство; багато з тих бідаків бачучи, що найтяжшою працею можуть ледви оплатити напів розвалену, вогку ліпянку, переставали працювати і не старалися вже про полекшу своєї долі. Инші знов наслідком хороби тратили сили до праці, а всі потрібували моральної і матеріяльної помочі. Ректор Мордент оповідав пані Ерель, як постепенно погіршався стан річий, аж у кінци дійшло до того, що вже й порадити лиху годі було. Один був лише вихід, що міг вплинути на сих людий: надія на ліпшу будучність. Наколиб їм хто міг дати таку надію на красшу долю для них, може би тоді відзискали охоту до праці. Ґраф міг лише се зробити; вже сама відбудова їх мешкань привернула би здоровлє нещасливим, що в тій вогкости вели життє.

Коли пані Ерель перший раз заглянула до „Заулка“, її серце стиснулося на вид нужди, яка там панувала, особливо жаль їй було тих дітий блідих, зголоднілих, опущених від материй наслідком хороби або недбальства. І згадала на свого синка, веселого, румяного, що мешкав у величавім замку серед роскоший й богацтва і в серци доброї матери зродилася гарна і благородна думка: ужити посередництва як раз того синка, щоби принести нещасним поміч і полекшу. З оповіданя Седрика знала, як дідо любить його, як у всім йому догоджає; може з того могло би вийти і для инших що добре.

„Спробую“ — сказала раз до ректора — „ґраф не відмовляє йому нічого, а Седрик второпний і можна спуститися на нього; потрафить промовити відповідним способом. Моїм обовязком є впливати на дитину, щоби на добре уживала своєї влади над дідом“.

І не помилилася, повіривши второпности Седрика. Не давала йому ніяких вказівок, не вчила, як має говорити з дідом, лише подрібно розповіла йому, що бачила в „Заулку“ і як прикрого дізнала там враження. Зовсім спустилася на нього. Завсігди поступала з ним так від найменшого віку, отверто, щиро, без ніяких підступів, ані крутійства, а тим вщіпила в нього сю непорочнність гадок, сю правість характеру, що ціхували кожде слово, кожде діло хлопчика.

Ректор не був так певний доброго успіху, як мати Седрика, а однак усе сталося так, як се вона предвиділа. Ґраф вислухав просьбу внука і сповнив його бажаннє. А ціла тайна сього впливу була віра дитини, що бачила в своїм дідуню справедливого, людяного, благородного чоловіка. А ґраф не бажав собі, щоби внук відкрив правду, щоби переконався, що той, кого величав, не заслугував на се. Сей захват, се привязаннє невинної істоти було для нього роскішною новістю, і не хотів би позбутися її. Хлопчик видів у нім добродія людськости, уосібненнє чесноти, великодушности, чиж мав йому на се відповісти.

„Я старий самолюб і не обходить мене зовсім нужда мешканців „Заулка“ і подібних їм обідранців?“

Навпаки, зачинав думати, що мило йому буде деколи яке добре діло зробити, хочби лише для того, щоби внукови зробити приємність. Мав до-

сить усього, міг собі й на таку забаганку позволити. І глузуючи сам зі себе, прикликав управителя Нюїка й поручив йому звалити нужденні хатки „Заулка“, а виставити в їх місце нові, порядні мешкання.

„Льорд Фонтлєрой бажає сього“ — сказав при кінци; — „великий се кошт, але він думає, що перебудова сих домів піднесе вартість посілости. Можете сказати державцям, що се його видумка“.

І глянув на малого льорда, що лежав на килимі перед коминком, побіч Дуґеля. Не виглядав він на такого, що обчислює в своїй головці кошти накладу і піднесеннє вартости своїх дідичних дібр. Великий пес був майже невідступним товаришем Седрика, ходив за ним поважною ходою по замкових кімнатах, по городі, а коли виїздив, вів за куциком, або за повозом.

XXII.

Вість про перебудову „Заулка“ в мить рознеслася по сусідних селах і дійшла до місточка. Спершу ніхто не хотів сьому вірити, було се щось так неправдоподібно. Всі ж загально знали ґрафа, що протягом довгого свого життя не робив нічого для поправи долі своїх бідних державців, а віднова теперішня не могла принести зисків у короткім часі, і виглядало се на діло милосердя, щось так суперечне з натурою ґрафа. Тому й не диво, що багато осіб не вірило тим поголоскам.

Але коли до „Заулка“ прибула численна громада робітників і коли зачали розбирати нужденні

хати, мусів кождий повірити дійсности. А що Нюїк повторив слова ґрафа, що се була видумка льорда наслідника, пізнали, звідки походить се нове добродійство і в серцях бідаків, що мали з нього користати, збудилася глибока вдячність для Седрика й його матери. Наш хлопчик не мало счудувавбися, наколиб знав з яким захватом говорили про нього бідні державці, кілько благословлення спливало на його головку. Але йому щось подібного і на думку було би не прийшло; зробивши своє, вірив твердо, що все те було ділом великодушности діда.

Його життє плило спокійно і щасливо. Бавився в парку, гонив за кріликами, відпочивав у тіни розлогих дерев, або на килимі в бібліотеці, їздив верхом і повозом. Систематичну науку мав зачати по скінченню десятьох літ, а тепер його умове образованнє полягало головно на читанню й оповіданню того, що прочитав дідови або матері. Писав довгі письма до своїх давних приятелів, до Діка й пана Гобза, діставав від них відповіди і тішився ними дуже. Коли лише зявився в якім селі, всі мешканці здіймали капелюхи і з милим усміхом витали його; але він завсігди був переконаний, що вони так витають ґрафа, що супроважав його і говорив до нього:

„Як тут усі дідуня люблять! Як вони тішаться, скоро лише дідуня побачать. Надіюся, що й мене будуть так любити, се мусить бути дуже мило“.

І гордився в душі чимало, що був унуком чоловіка, так загально шанованого. Коли розпочали будову домів на „Заулку“, ґраф з унуком часто їздив туди й оглядав роботи. Особливо Седрик приглядався всему з великим заняттєм.

Звичайно зсідав з коня, підходив до робітників знакомився з ними, розпитував цікаво про ріжні подробиці будови, порівнував спосіб їх роботи з тим, що бачив в Америці, робив і свої замітки та спостереження, які опісля повторяв дідови.

„Я завсігди любив докладно знати, як кожда річ робиться“ — говорив — „бо се добре знатися на всім“.

По відїзді хлопчика робітники розмовляли про нього, повторяли кожде його слово, ніколи однак не жартували з його заміток; усі любили його, витали радісно, любили слухати його звінкого голосу, та бачити перед собою гарного хлопчика з руками в кишенях, що розмовляв із такою повагою і второпністю.

„Такої дитини нема другої на світі“ — говорив один до другого — „бо то й розумне і сміле, без ніякої гордости“.

А коли вечером вернули домів, оповідали жінкам і дітям про малого льорда, жінки повторяли се знакомим і тим способом стався Седрик предметом розмови дооколичних мешканців; повстало про нього багато поговірок, більше або менше правдивих, але на одно всі годилися: що таки найшовся хтось, що зуміз зворушити неприступне, тверде серце ґрафа.

Ніхто однак не уявляв собі, як дуже запанувало се нове чуттє в серці ґрафа. З кождим днем більше привязувався старець до одинокої істоти, що йому завірила, горячо любив унука і не таївся з тим ні перед собою, ні перед иншими. Бажав тепер довше жити й діждатися хвилі, коли Седрик виросте на гарного, вдалого молодця, заховуючи всі ті прикмети, що вже тепер зедну-

вали йому серця всіх. І нераз вечером, коли поглядав на хлопчика, що як звичайно лежав на килимі перед коминком і зачитувався в якій грубій книжці, оживлялося бліде лице ґрафа, а в його очах запалювалися дивні блески.

„Се дитя могло би підбити світ“ — мовив у душі.

Не звірявся зі своїх почувань перед ніким, але всі дома бачили, що не міг обійтися без унука. Бажав би безнастанно мати його при собі, розяснявся на його вид; коли хлопчик сидів напроти нього при столі на високім кріслі, коли в бібліотеці проходжувався або лежав на килимі, коли їздили разом, тоді ґраф був задоволений і давна морщина зникала з лиця.

„Чи дідуньо памятає нашу розмову при столі першого дня по моїм приїзді?“ — спитав раз Седрик, відриваючи зір від книжки. — „Я говорив, що певно будемо оба жити в згоді в сім великім домі. І правда, що трудно хиба жити в ліпшій згоді?“

„Правда“ — відповів ґраф — „дуже нам обом добре. Але ходи но до мене“.

Седрик зірвався з місця і станув при фотелю діда.

„Чи не брак тобі чого? Чи нічого не бажаєш?“ — питав ґраф, вдивляючись у хлопчика. — Темні очи дитини звернулися на нього з виразом просьби і неспокою.

„О, я бажав би — лише одної річи“.

„І чогож то?“

„Щоби Любунця тут була“.

Ґраф зморщив брови.

„Адже бачишся з нею кождого дня!“ — сказав — „чи то не досить?“

„Перше я мав її завсігди побіч себе. Вечером обіймала мене на „добра ніч“, а рано витала на „добрий день“. Ми могли з собою розмовляти, кілько лише хотіли, не потрібували чекати на означену годину“.

Очи діда і внука стрітилися, обидва мовчали хвилю. В кінци промовив ґраф, іще грізнійше стягаючи сиві брови.

„Чиж ніколи не забудеш про матір?“

„Ніколи!“ — скрикнув хлопчик — „як і вона ніколи не забуде про мене. Тепер я і про дідуня не забув би, а наколи ми мусіли би розлучитися, то дуже тужив би.

„На мою честь“ — скрикнув ґраф, ласкаво споглядаючи на внука — „вірю тобі, хлопче“.

Дивна ся заздрість чим раз більше лучила ґрафа. Любив унука і бажав виключно посідати його серце, а любов дитини до матери дразнила його і гнівала Але рівночасно відчував се, що тут кінчилася його влада, що ніщо не могло змінити, ані спокусити сеї невинної душі, сього правого серця.

Небавом однак наступили нові й важні події, що могутно вплинули на зміну відносин ґрафа до синової, сі події наступили нагло і несподівано, перериваючи спокійне життє мешканців замку і аж вони вилічили ґрафа з його грішного засліплення.

XXIII.

Одного дня не задовго по скінченню робіт у „Заулку“ відбувся на замку Дорінкорт великий,

прошений обід. Від давна вже не було тут ніяких принять, але тепер прибула в гостину на замок одинока сестра ґрафа леді Льорідель зі своїм мужем. Ся подія викликала в цілім селі велике вражіннє; дзвінок при дверях крамику міс Діблєт не втихав від рана до вечера. Бо й було чому дивуватися: Леді Льорідель від часу, як вийшла за муж, се є від трийцять кількох літ, не приїздила до брата. Була се старша пані, високої постави, з волосєм білим, мов молоко, о лицях румяних мимо старого віку. Рівно добра, як гарна. Леді Льорідель не похваляла ніколи поступовання брата, а що була сміла і правдомовна, нераз зовсім отверто говорила йому. З того вийшли непорозуміння, а сестра бачучи, що не переконає брата, зірвала з ним усі зносини і не бачилася протягом довгих літ.

Від чужих зачувала, що діялося в домі брата, а се не заохочувало її до навязання пірваних зносин. Про двох старших синів ґрафа, доходили до неї як найгірші вісти; а вона знала, що причиною того була недбайливість вітця, який думав лише про себе, а про дітий зовсім не дбав.

Одного разу прибув на замок Льорідель вісімнайцятьлітний молодець і представився як Седрик Ерель, наймолодший син ґрафа Дорінкорт. Він перебував, як раз у сусідстві і не хотів оминути терен Костуні, про яку так багато розказувала йому покійна мати. Леді Льорідель була незмірно зворушена сею делікатною вважливістю гарного молодця, задержала його в себе через тиждень, гостила його з найбільшою чутливістю, оказувала найщирійше привязаннє. Сей братанич подобався їй не лише для милого вигляду, але головно тому, що був добрий і благородний. При

прощанню просила його, щоби не забував на неї і відвідував частійше. Але до сього не прийшло, бо ґраф висварив сина, що без його дозволу був у тітки і заборонив відвідувати її. Та леді Льорідель не забула ніколи сього милого, сердечного хлопця, а хоч не похваляла його женитьби з Американкою, бо також думала, що оженився з особою без виховання, не менще однак за зле взяла братови, що вирікся сина і заборонив йому вертати до вітчини. Відтак довідалася про смерть капітана Ереля і його старших братів, а тепер дійшла її вість про приїзд із Америки малого хлопчика на якого переходив титул льорда Фонтлерой.

„Коли мій брат спровадив сю дитину на те, щоб її так зле виховати, як свої діти“ — говорила до мужа — „то невелику прислугу зробив йому. Хиба, що має розсудну і енерґічну матір, яка буде над ним чувати“.

Але коли знов довідалася, що ґраф розлучив Седрика з матірю, обуреннє її не мало границь.

„О того вже за багато“ — говорила, — „щоби дитину в такім віці забирати матери і замикати з таким чоловіком, як мій братчик. Або буде знущатися над дитиною, або зіпсує її нерозсудним веденнєм. Мала би я велику охоту написати до нього, коли би знала, що се на що придасться“.

„Ні на що не придасться, моя дорога“ — відповів її муж, льорд Льорідель.

„То більше, як певно, знаю занадто добре ґрафа, мого достойного брата, щоб я не розуміла, що на се нема ради. Але се дійсно обурююче“.

І в инших сусідних замках говорили про малого льорда. Бо від часу, як прибув унук з Америки, всіх займали вісти про се, що діялося в до-

брах ґрафа, й розходилися вони швидко з під низьких стріх державців до мешкань довколочних маґнатів. Всюди розповідали про красу хлопчика, про його добре серце і про великий вплив, який мав на ґрафа. Пані жалували молодої матери, яку розлучено з її одинокою дитиною, а панове, що так добре знали нелюдяне поступованє ґрафа з народом, клалися від сміху, коли чули про захват малого льорда для чеснот і доброти діда. Сір Вілієм, один із богатих довколочних власників, стрітив раз старого ґрафа, як їхав кінно в товаристві внука. Станув і повитав сусіда, бажаючи йому поліпшення здоровля; зовсім не видко було по нім гостця.

„Пишно виглядав, а з якою гордістю представляв мені внука“ — говорив сір Вілієм, розповідаючи про сю стрічу — „і не дивно, бо в життю не видів я гарнійшого хлопця. Сидів на конику просто, мов струна, а так сміло, мовби старий їздець“.

Леді Льорідель слухала того всього з чимраз більшою цікавістю. Довідалася також про справу Гуґона, про кулявого хлопця, про перебудову домів у „Заулку“ і багато инших подробиць із життя малого льорда й набрала великої охоти побачити се дитя, про котре такі чудеса оповідали. І як раз коли роздумували над тим, як би се зробити, дістала на своє велике зачудованнє лист від достойного брата, де дуже сердечно запрошує її з мужем до себе.

„Алеж се дійсно нечувана річ!“ — закликала; „говорить, що се дитя чудеса творить; зачинаю вже й сама в те вірити. Мій брат просто залюблений у сій дитині; як кажуть, тішиться

нею і гордиться, певно хоче й перед нами похвалитися своїм любимцем“.

Приняла запрошеннє і поїхала з мужем до Дорінкорт. Приїхали до замку перед вечером. Прислуга завела їх зараз до призначених для них кімнат. Лєді Льорідель перебралася на обід і зійшла до сальону. Ґраф вийшов їй на стрічу, а при нім ішов добре знаний нам хлопчик у чорнім, оксамітнім строю, з великим кружевним ковніром. Коли гарний хлопчик звернув свої темні великі очи на гостя, лєді не могла стримати оклику захвату й радости.

„Отже се він, Едварде?“ — сказала до брата, стискаючи йому руку на привитаннє; — „то сей хлопчик, про котрого так богато розповідають?“

„Так, Констанціє“ — відповів ґраф повний задоволення — „се льорд Фонтлєрой“ — а звертаючись до Седрика, додав: — „Се твоя тета, привитайся“.

„Як ся маєте, тето?“ — сказав хлопчик, простягаючи до поважної пані руку зі звичайним йому принадним усміхом.

Лєді Льорідель затримала хвильку сю руку дитини в своїх долонях, споглядаючи сердечно в її очи, в кінци обіймила хлопчика й ніжно поцілувала.

„Називай мене тетою Костунею, хлопчино мій милий!“ — сказала. — „Я дуже любила твого вітця, а ти зовсім до нього подібний“.

„Справді?“ — скрикнув Седрик радісно. — „Я так тішуся, коли мені хто скаже, що я подібний до тата, бо його всі любили, а вже найбільше Любунця. Дякую... теті Костуні“ — останні слова вимовив поволи, немов із ваганнєм.

Леді Льорідель не могла ним натішитися; пестила й цілувала його, та небаром заприязнилися обоє.

„Не уявляла я собі“ — сказала пізнійше до брата, коли найшлися самі в кімнаті,“ — „що се таке миле й розумне дитя. Сердечно тішуся сим, Едварде, не міг ти знайти достойнійшого наслідника“.

„Так, дійсно“, — відповів ґраф, — „хлопець заслугує на се високе становище. І мусиш знати, жиємо з собою в як найліпших зносинах; він уважає мене за філянтропа і добродія людськости. Щож ти на се? А мушу тобі щиро признатися, Констанціє, мушу визнати перед тобою, що чую до нього слабість“.

„А щож на се його мати і яке вона має про тебе поняттє?“ — спитала леді Льорідель зі звичайною у неї отвертістю.

„Не питаю її про се“ — відповів сухо ґраф.

„Отже мушу тобі отверто сказати, Едварде, що не похваляю твого поступовання. Що до мене, то завтра відвідаю бідну пустинницю і постараюся зискати її приязнь. Я чула багато доброго про сю молоду жінку і я переконана, що їй як раз завдячує дитина свої гарні прикмети. Аж до нас дійшли вісти, що твої бідні державці величають її“.

„Більше ще величають сього хлопчину“ — відповів ґраф, указуючи Седрика, що бавився з Дуґалем на другім кінци сальону. — Що до його матери можеш з нею приязнитися, нічого не маю проти сього. Гарна з неї жіночка і я рад, що її краса перейшла на дитя. Я навіть вдячний тобі, що хочеш відвідати її, але від мене

не вимагай, щоби я приймав її у себе, бо на се ніколи не пристану“.

Леді Льорідель переповіла відтак сю розмову мужови і додала на конець:

„Хоч не хоче її видіти і нерадо говорить про неї, здається мені однако, що не має такої ненависти до синової, як удає і вмавляє в себе. Дійсно велику зміну бачу в своїм достойнім браті. Дивні се річи, дивні, але се ясне, що лише привязаннє до сеї дитини, котра такий вплив має на нього, доконало сю чудну переміну. А чи уважав ти, як се хлопя любить його, з якою чутливістю тулиться до нього і кладе рученята йому на коліна? Ніколи жаден з його синів не міг так зблизитися до суворого вітця, ані поглянути йому в очи.

Другого дня леді Льорідель відвідала матір Седрика, а за поворотом сказала до ґрафа:

„Не маєш поняття, Едварде, що се за мила жінка, кілько має принади в погляді, в мові. Не лише свою вроду передала на дитину, але передала їй свою душу й серце і дуже зле робиш, що позбавляєш Седрика такої опіки. Її місце тут на замку. Тимчасом запрошу її до себе“.

„Думаєш, що вона поїде, розстанеться з дитиною?“

„Заберу й дитину разом із нею“ — сказала сміючися леді Льорідель, але добре знала, що і ґраф не розставбися з унуком за ніщо в світі. Кождого дня пізнавала докладнійше, як глибоко привязався старець до сього хлопчика і як хлопчик взаїмно полюбив діда, та бачив у нім у своїй невинности саму досконалість.

XXIV.

Ґраф заповів сестрі, що хоче в її честь видати великий обід та запросити на нього всіх довколичних панів з їх родинами. Леді Льорідель не далася підійти сим словам брата; вона знала аж надто добре, що він хоче зібрати своїх достойних сусідів не в її честь, тілько щоб їм представити внука. Старець рад був похвалитися ним перед світом, та показати, що підхлібні поголоски, які кружили про нього, не дорівнували ще дійсности.

„По стільки упокореннях, яких дізнав з причини обох старших синів“ — говорила леді Констанція до мужа — „немалий се тріумф для нього впровадити в світ такого наслідника“.

Ґраф порозсилав запросини на всі усюди. Всі приняли їх охотно, кождий рад був пізнати малого льорда, хоч деякі сумнівалися, чи покажеться гостям. У маґнатських домах нема звичаю впроваджувати діти до сальону підчас великих принять. Ґраф знав се, але на сей раз рішив відступити від звичаю і розговорюючи з сестрою об тім, закінчив словами:

„Звичайно діти бувають глупі й нестерпні, трудно отже вводити їх межи люди. Але сей хлопець неподібний до инших дітий, він не дошкулить нікому, на запити відповідає второпно, а непитаний уміє мовчати. Може проте зістати в сальоні при гостях“.

Надійшов день прошеного обіду. Седрик вийшов до гостий, а хоч умів мовчати, мусів майже безперервно розмовляти, бо не позволяли йому мовчати. Пані саджали його побіч себе, пестили, обсипували запитами, панове побуджували до жар-

тів, а хоч хлопчик найчастійше і не догадувався, чому так сміялися, коли він говорив поважно, се його й тішило. Вечером горів цілий замок від світла, всюди повно було цвітів, панове були веселі, пані построїлися в ясні ріжнобарвні сукні блискучі і Седрик захоплений був тим новим для себе видом. Особливо одна молода пані видалася йому така чудово гарна, мов царівна з казки. Мала білу довгу сукню і перли на шиї. Хлопчик не міг відвести очий від неї. Се звернуло її увагу і вона спитала мило всміхаючись:

Льорд Фонтлєрой так дивно приглядається мені, чому се?“

„Бо ви такі прегарні“ — відповів Седрик, підходячи до неї.

Панове знов почали сміятися, а на лице молодої пані виступив румянець. Простягла руку до хлопчика, посадила побіч себе, а він говорив дальше:

„О, ви прегарні, і певно на цілім світі нема гарнійшої, крім одної лише Любунці, моєї матусі. Але се трудно, Любунця в моїх очах гарнійша від найгарнійших“.

„І такою мусить бути дійсно“ — сказала зворушена гарна пані; вона називалася міс Вівіян і була донькою одного з сусідів ґрафа. По сім розпочалася дуже оживлена розмова, до якої прилучилося кілька пань і панів. — Седрик ані спостеріг, що всі виключно були лише ним заняті; задавали йому ріжні питання, а він розповідав про Ню-Йорк, про приятелів, яких там лишив, про републику американську й народне свято. Пан Гобз і Дік не надіялися певно, що їх імена будуть згадувані в крузі так знаменитих анґлійських маґнатів. Коли розповідав про своє про-

щаннє з Діком на кораблі, виймив із кишені червону, шовкову хусточку і показав міс Вівіяні.

„Нині вложив я її до кишені“ — сказав — „бо нині такий святочний день. Як же тішивбися Дік, колиб знав, що на великім, прошенім обіді я мав його дарунок при собі“.

Ся червона хустина не виглядала елеґантно, але Седрик у такий спосіб оповів її історію і представив значіннє сеї памятки, що ніхто не мав охоти глузувати, всі слухали з заняттєм і співчуттєм. Хоч малий льорд розмовляв з оживленнєм, коли його до сього заохочували, нікому однако не наприкрився, як се слушно сказав старий ґраф. Переходив із місця на місце, прислухувався розмові старших, але не мішався до неї, лише коли хто заговорив до нього. Деколи перелетний усміх являвся на лицях старших панів, що то здавна знали добре ґрафа, а тепер бачили, як хлопчик горнувся до нього з тим довірєм люблячої і любленної взаїмно дитини, як опирався о фотель старця, та клав йому руку на рамена, або на колінах. Ґраф достерігав сі усміхи і сам усміхався. Йому було мило, що сердечні почування внука для нього так неподібні до тих, що їх загально будив, звернули увагу гостий.

Пан Гевішем був також прошений на обід до замку, але години минали, вже подали до столу, а його все ще не було. В тім було щось незвичайне, бо на кожде візваннє ґрафа все точно являвся старий правник. Уже вставали від стола, коли ввійшов до їдальні і видко було, що мимо спізненної пори йшов швидко, обтирав піт з чола, незвичайне зворушеннє малювалося на його сухім, поморщенім лиці.

„Я не міг на означену годину прийти задля дуже важної причини — шепнув ґрафови стиха — зайшла дивна, предивна подія“.

І мусіло се бути дійсно щось важне й дивне заразом, бо правник не спізнявся ніколи і не зворушувався так легко. А тепер від часу до часу поглядав на малого льорда з виразом смутку і неспокою, кілька разів здержував зітханнє. Пан Гевішем був завсігди в найсердечнійших зносинах із Седриком, а тепер навіть не всміхнувся до нього, не заговорив, якісь дивні і прикрі гадки опанували його.

В сій хвилі забув правник про цілий світ, думав лише про сю одну, важну, дивну вістку, яку нині ще мав звістити ґрафови. Знав, що сим завдасть йому тяжкий удар, бо ся вістка несла з собою заповідь великих змін, обертала в ніщо всі надії, всі пляни ґрафа, руйнувала цілу будучність малого льорда. Пан Гевішем був правником і привик холодно глядіти на справи, а однак серце його стискалося, коли видів очима по тім світлім товаристві, по тих величних салях, та з черги переносив зір то на ґрафа, що сидів у фотели, то на всміхнене дитя при його боці. О, який страшний удар мав їм завдати!

Бачив усе те мов крізь сон, був майже непритомний і кілька разів стрінув счудований зір ґрафа, якого увазі не уйшло його дивне поведеннє. Малий льорд Фонтлєрой приступив до столика, при якім сиділа міс Вівіян і переглядав із нею картини.

„Дякую вам“ — сказав хлопчик, коли вже оглянули все, — „що ви такі добрі для мене. Ніколи в життю не був я ще на такім великім обіді і забавився я дуже добре“.

Одна ніжка звисла, головка спочивала на подушці...

Забавився добре, то правда, але ще ніколи в життю не сидів так довго вечером і чувся дуже втомлений. Змагався ще отворяти очи, прислухався розмові гарної панночки з иншими панями і жартам молодих панів, але сонність огортала його чимраз більша, очи замикалися поволи, головка опадала раз у раз на подушку канапи, на якій сидів побіч міс Вівіян. Та дармо змагався, здався в кінци, стулив повіки, притулився до подушки і чув мов крізь сон, як хтось поцілував його в чоло, а милий голос шептав:

„Малий льорд Фонтлєрой засипляє; добраніч, майльорде, спи спокійно“.

Намагався відповісти:

Добраніч вам, пані“ — дуже тішуся, що ви добрі такі“...

І вже не тямив, що діялося в сальоні, все зникло з очий, заснув глибоко і збудився аж другого дня. А забава весела протяглася ще довго на замку, аж у кінци гості розїхалися одні по других.

XXV.

Як лише останній гість вийшов із сальону, пан Гевішем устав з крісла і приступив до канапи. Кілька хвиль споглядав на милу стать дитини, що лежала недбало в глубокім сні. Одна ніжка звисла, головка спочивала на атласовій подушці, підперта правою рукою. Ясні кучері, розсипані довкола, чудово відбивали від румянного, черствого лиця. Правдивий модель для маляра. Пан Ге-

вішем глядів на сю гарну картину і потирав бороду; на його лици видко було пригнобленнє.

„Но, щож там, Гевішем“ — відізвався ґраф — що сталося? Бо виджу, що щось зайшло. Чи можу знати, що?“

Старий правник відвернувся, тер дальше бороду, що було в нього знаком неспокою.

„Злі маю вісти“ — сказав у кінци — „дуже злі, майльорде; найгірші, які можуть бути і прикро мені дуже, що мушу переказувати їх“.

Ґраф прочував уже щось недобре з вигляду правника і наперед був роздразнений, усе нетерпеливило його.

„Щож так глядиш на сього хлопця, Гевішем?“ — закликав гнівно. — „Цілий вечер споглядаєш на нього так дивно. — Що то має значити? Дійсно, ти виглядаєш нині на вістуна злих новин. Але щож сі новини можуть мати спільного з льордом наслідником?“

„Не думаю надуживати терпеливости Вашої Достойности“ — сказав пан Гевішем; — „мої вісти дотикаються як раз льорда наслідника; а коли вони правдиві, то се не льорд наслідник спить тут перед нами, лише синок капітана Ереля, що не має ніякого права до сього титулу, ані наслідства. Бо правдивим льордом Фонтлєрой був би син пана Бевіса, старшого брата капітана, а другого з ряду сина Вашої Достойности. Я бачив його в Льондоні, де жиє з матірю в гостинниці.

Ґраф хватив за поруче фотеля обома руками, смертельна блідість покрила його лице, на висках виступили набренілі, сиві жили, в очах пробивався острах.

„Що кажеш, Гевішеме?“ — закликав зміненним голосом; — се безглуздість, божевіллє, се негідна видумка!“

„На жаль“ — сказав правник — „не видумка се, але дійсна правда. Молода жінка прийшла сьогодня рано до моеї канцелярії. Сказала, що син Вашої Достойности, Бевіс, оженився з нею перед шести роками в Льондоні, показала метрику вінчання. По році пожиття розсталися; син її має нині пять літ. І ся жінка також Американка, але низького походження, без ніякого виховання. Каже, що недавно лише довідалася про смерть найстаршого сина та про титул, що переходить на її дитину. Радилася вже иншого правника, а до мене прийшла і зараз грозила процесом.

В сій хвили малий льорд, що спав на канапі, порушився легко і звернув личко в сторону, де сидів ґраф. На сім дитиннім, румянім, свіжім личку малювався такий глибокий спокій, така несвідомість світових справ, що серце ґрафа переймив тим більший біль на згадку про процес, що міг кинути пляму на се невинне дитя, посуджуючи його о обман і намір загарбання чужої власности. І гіркий усміх майнув по його лици, коли так глядів на спляче дитя.

„Я не повірив би так легко в сю історію, наколиб не було звязане з нею імя мого сина Бевіса. Все було в нього можливе, він був завсігди безчесним мерзотником. І ся жінка, як кажете, є проста, без ніякого виховання?“

„Без виховання і без благородности. Говорить про сю справу, як про добру грошеву спекуляцію. Є досить гарна в своїм роді, але не дуже вірю, чи вміє підписатися“.

Правник замовк і стрясся з видимим несмаком на саму згадку сеї жінки. Тимчасом на чолі ґрафа чимраз більше набирали жили, здавалося, що туй туй потріскають, а краплі поту спливали з чола; обтер їх хусткою. Вираз горечи чимраз більше викривляв його лице.

„А я не хотів бачити тамтої, матери сеї дитини!“ — скрикнув вказуючи Седрика. „Я не приняв її до дому, не признав за синову. Тамта вміє підписатися... О, як тяжко я покараний!“

Зірвався з фотелю і неспокійно ходив по кімнаті. З уст виривалися йому невиразні слова. Був він немов старе дерево в лісі, що ним буря потрясає, так страшний гнів метав ним, відбираючи майже притомність. Але завважав пан Гевішем, що при всій скажености, що опанувала його, здержував її вибухи, щоби не збудити сплячого хлопчика.

Щораз нові питання ставляв правникови, хотів знати кожду подробицю про сю жінку, про докази, які мала, а рівночасно безупинно ходив по кімнаті, як хиже звіря в клітці. В кінци станув побіч канапи, на якій спав Седрик.

„Наколиб мені був хто сказав, що я привяжуся до дитини“ — говорив півголосом, повний здержуваного зворушення — „ніколиб я не був повірив йому. Яж сього хлопця люблю і він мене любить. Люди бояться мене, а він від самого початку зблизився до мене без найменшого страху. Державці ненавидять мене, а його вже нині люблять. Він достойнійший сього становища, як я, приніс би честь старому родови“.

Схилився і довшу хвилю приглядався сплячій дитині. Сиві брови його були зморщені, але лице мало вже лагідний вираз. Осторожно відгор-

нув волосє з чола Седрика, мов би хотів ліпше приглянутися йому, в кінци відійшов і потягнув за дзвінок. Війшов слуга.

„Віднесіть майльорда до ліжка“ — сказав мягким, зворушеним голосом.

XXVI.

По виїзді Седрика з Ню-Йорку, знаний нам корінний купець, чесний пан Гобз, переконавшися, що цілий великий Атлянтийський океан відділює його від малого приятеля, почувався нараз дивно осамотненим.

Пан Гобз не був світовим чоловіком, не мав відповідного виховання, а навіть, коли вже маємо сказати правду, він не мав ніякої освіти. Від найраншої молодости, доробляючися хліба в торговлі, не ходив до школи, нічого не читав, крім дневників, не відзначався ані дотепом, ані ніякими иншими прикметами, вів самітне життє, не мав приятелів, близших знакомих і ніяких розривок.

Припадково пізнався пан Гобз із Седриком, і привязався до нього цілим серцем, бо кождий, хто лише пізнав сю дитину, мусів полюбити її. Пан Гобз не відзначався біглістю в рахунках і часто натрудився чимало, заки додав без помилки всі числа у своїх рахункових книгах. Седрик мав до всього великі здібности, а рахунки незвичайно любив і нераз помагав купцеви в його скучних додаваннях. А що любив при тім розмову про політику, тому слухав цікаво, як купець розмовляв про президента, про справи краю, не пе-

речив йому ніколи. Тому оба стали сердечними приятелями. І коли хлопчина ненадійно відїхав до Анґлії, щоби заняти там високе становище льорда наслідника, пан Гобз не міг собі дати ради без нього. В життю доброго чоловіка повстала велика пустка.

Не від разу відчув се так сильно. Спершу пан Гобз не здавав собі добре справи з того, що сталося: не міг увірити, що Седрик виїхав і не верне. Се видавалося йому неможливе. Він уявляв собі, що коли не нині, то завтра скрипнуть двері і на порозі стане хлопчик у червоних панчішках і закличе весело:

„Як ся маєте, пане Гобз? А що нового в ґазетах?“

Але дні минали й чарівна ява не показувалася; тому пан Гобз ставав чимраз сумнійший. Навіть читаннє часописий не справляло йому такої приємности; не мав із ким розмовляти про те, що вичитав. Клав звичайно на колінах великий, задрукований аркуш і жалісно споглядав на високе крісло, де сідав Седрик. Се крісло носило на собі сліди малих ніжок і дивно болісне вражіннє робило на нім. Підчас політичних розмов, що велися при читанню часописий, мав будучий ґраф Дорінкорт звичай, спільний усім дітям, чи вони ґрафські, чи инші, що в хвилях найбільшого захоплення висловляв се захопленнє ногами, а не маючи змоги дістати до землі, ударяв запятками о крісло. Оглянувши ті сліди, витягав купець із кишені гарний, золотий годинник, отвирав коверту і відчитував кількакратно напись: „На памятку свому найліпшому приятелеви жертвує льорд Фонтлєрой“.

Відтак замикав годинник, вкладав знов до кишені, вставав і проходився поміж бочівками

цукру і мішками кави, глядів крізь вікно на улицю і сідав знов на давнім місци. Вечером замикав склеп, закурював люльку, виходив на прохід і йшов здовж улиці аж до дому, на котрім висіла табличка з написом: „До винайму“. Пан Гобз ставав перед тим домом, поглядав на табличку, хитав головою, випускав з люльки клуби диму, в кінци зітхнувши, вертав тою самою дорогою до свого мешкання.

І се повторялося довший час по виїзді Седрика. Пан Гобз не видумував нічого нового, бо в загалі рідко повставали в його голові нові думки. Не любив задавати собі сього труду, волів триматися знаних доріг. Але по двох чи трох тижнях чувся так пригноблений сею одноманітністю, що рішив шукати якоїсь розривки. І прийшов йому на гадку Дік. Не знав його особисто, але чув про нього багато від Седрика. Хлопець знав також малого приятеля; чомуж би не познакомитися з ним і не поговорити про неприсутного?

Довго думав над тим, багато викурив люльок, заки виконав сей намір. Так тяжка була для нього вже самота, що перестав вагатися і пішов шукати Діка. Коли не міг видіти Седрика, то бажав бодай розмовляти про нього. Чому мавби собі відмовляти сеї приємности? І одного дня, коли Дік чистив як раз чоботи якогось прохожого, махаючи щіткою з цілої сили, щоби надати їм гарного полиску, явився старий, лисий панисько, станув на хіднику, та почав відчитувати напис на таблици, уміщеній побіч приладів хлопця; напис звучав:

Дік Тіптон

ремісник, що чистить обуву мужеську і дамську найліпшим способом по умірковании цінах.

Пан Гобз глядів на таблицю так довго, що Дік звернув на нього увагу, а упоравшися з тамтим гостем, звернувся до старого купця з вічливим питаннєм:

„Чи може й вам можу служити?“

Старий пан приступив жваво, бо пізнав, що се буде найліпшій спосіб познакомлення з Діком. Притакнув головою, сів на параднім кріслі під парасолем, а ногу поставив на малім стільчику. Ціле те величне урядженнє купив Дік за гроші, даровані йому Седриком. Пан Гобз оглянув усе уважно, в часі, коли хлопець звивався зі щітками при його чоботях.

„Як бачу, то се урядженнє зовсім нове, недавно куплене“ — сказав купець, дотепно ведучи розмову на властиві шляхи. І пішло йому се гладко, бо хлопець відповів зараз:

„Все те новісіньке і коштувало чимало. Я не міг би був ніколи так гарно урядитися, наколиб не поміг мені мій великий приятель, один хлопчик, що виїхав до Анґлії. Се найліпший, найчеснійший хлопчик у світі, нехай його Господь благословить“.

„Льорд Фонтлєрой, будучий ґраф Дорінкорт“ — говорив пан Гобз поволи, виразно вимовляючи кожде слово.

Дікови мало щітки з рук не випали, з великого зачудовання.

„Звідки ви, пане, се знаєте?“ — спитав; — „чи може ви з ним знакомі?“

„Я знаю його майже від уродин“ — відповів купець — „і ми жили в великій приязни“.

А коли се говорив, опанувало його велике зворушеннє; обтер піт із чола, виймив з кишені

гарний, золотий годинник, отворив і показав напис Дікови.

„Назвав тут мене він сам своїм найліпшим приятелем і підписався: Льорд Фонтлєрой. Сей годинник то памятка. Коли давав його мені, просив, щоб я не забув про нього. О, нехай не боїться сього! Не забув би я про нього і без сеї памятки. Таких приятелів не забувається“.

„Прегарний хлопчик, правда?“ — говорив Дік, — а що за серце! В своїм життю не бачив я подібної дитини. Раз на улици випав йому мяч із руки і покотився між повози, а я підняв його. І він не забув мені сеї малої прислуги; кілько разів переходив сюди з матірю або служницею, завсігди привитав мене чемно: „Добрий день, Діку; як ся маєш, Діку. О, що се був за хлопчик! Душа радувалася, коли глянув на тебе, промовив“.

„І з такої дитини зробили якогось там ґрафа“ — сказав пан Гобз зітхаючи; — „щоби то за купець був із нього. Сотворений був на купця“.

І сумно похитав головою. Два нові знакомі переконалися, що так цікавий предмет не міг бути вичерпаний підчас одноразової розмови. Стануло отже на тім, що Дік прийде завтра до склепу пана Гобза.

Дік був дуже задоволенний з сього запрошення. Бідний хлопець іще в дитинстві стратив родичів, не мав дому, ані свого кутика. Якийсь час жив у свого брата, Бена. Сей опікувався ним до часу, коли Дік на стілько підріс, що міг розносити часописи, бігати з посилками і таким способом заробляти на життє. Вже від давна стояв о власних силах. Хлопець працював пильно, а від часу, коли з ласки Седрика велося йому ліпше, і трохи більше заробляв, винаймив собі кутик на

піддашу, куди ходив ночувати. Перед тим спав звичайно під голим небом. Зачинав уже навіть мріяти про те, щоби винаймити собі маленьку кімнатку, купити до неї скромну обстанову і так мати власне мешканнє. Але здійсненнє сих мрій не було легке. Нинішне ненадійне запрошеннє наповнило радістю і гордістю бідного хлопця. Піти в гостину до корінного купця, богача, що мав свій склеп, візок і коня, поводитися з ним мов рівний з рівним, було для Діка великою почестю і важною подією в його життю.

„Чи ти знаєш що про ґрафів і ґрафські замки?“ — спитав пан Гобз при прощанню; — „хотів би я дещо близше про се дізнатися“.

„Я читав у „Сотиковім Дневнику“ повість про ґрафів“ — сказав хлопець — „повість під заголовком: „Злочин маґната і месть ґрафині Май“. Один із моїх знакомих позичив мені сей дневник. Се досить цікава повість“.

„Прошу тебе, купи сю повість на мій рахунок і принеси. Наколи найдеш ще що про ґрафів, марґрафів і инших маґнатів, то купи все, даю тобі гроші, завтра почислимося. Він (він, означало для обох Седрика) також не багато знав про се. І так приміром, що до сеї корони, чи вони, сі ґрафи, носять її безнастанно на голові? Думаю, що ні, бо якже вкладали би капелюхи?“

„І якже би спали з тими коронами?“ — додав Дік...

XXVII.

Такий був початок знакомства корінного купця з Діком. Коли другого дня хлопець прийшов до

склепу, пан Гобз приняв його незвичайно гостинно. Посадив хлопця на кріслі побіч бочівки з яблоками, сам сів по другій стороні, закурив люльку і застукав кілька разів рукою о бочівку, заохочуючи гостя, щоби близше з нею познакомився".

„Не злі яблока" — говорив; — „скоштуй, — не жалуй собі".

Коли так Дік, користаючи з запросин, заїдав смачні яблока, пан Гобз листував принесену ним повість. Відтак слідувала довга розмова про анґлійську аристократію, в кінци показав пан Гобз Дікови сліди черевиків на кріслі і сказав зворушений:

„Се він своїми ніжками зробив. Годинами поглядаю на крісло. Мій Боже! І подумати, що він сидів тут так ще недавно, гриз орішки, заїдав яблочка, а тепер є льордом і мешкає десь у параднім замку. Се, що тут бачиш, мій хлопче, се сліди ніг льорда, будучого ґрафа. Як подумаю про се..."

Гостина Діка принесла добродушному купцеви полекшу й потіху. А угощеннє не обмежилося лише яблоками: пан Гобз завів гостя до малої кімнатки за склепом і посадив при столику, заставленім ріжними ласощами: були там і сардинки і сир і вудженина й овочеві консерви. Купець відкоркував фляшку портеру, налив дві склянки і сказав:

„На його здоровлє! Він там навчить їх, тих ґрафів, марґрафів і инших".

Від того часу пан Гобз сходився часто з Діком і не чувся так сумним і самітним. Читали спільно „Сотиковий Дневник", особливо повість „Злочин маґната і месть ґрафині Май", і сим способом познакомилися з обичаями анґлійської аристократії, що не мало зчудувалабися сими опи-

сами, наколиб вони дійшли до неї. Але се ще не задоволювало чесного купця. Він рад був найдокладнійше пізнати все, що дотикало Седрика, краю, в якім жив і осіб, що з ними мав діло. Одного дня вибрався аж на другий конець міста до книгарні, бо постановив закупити більшу скількість книжок, не жалуючи гроший. Підійшов до склепового помічника і сказав:

„Прошу мені дати яку книжку про ґрафів“.

„Про ґрафів?“ — повторив зчудований помічник; — „не розумію, про що властиво вам іде?

„Як то про що? Хочу мати книжку про ґрафів“.

„Не знаю“ — сказав заклопотаний помічник — „чи найдеться в нас подібна книжка“.

„Не найдеться?“ — повторив зажурений пан Гобз; — „шкода, то може про марґрафів?“

„Не маємо таких книжок“.

Пан Гобз був у великім клопоті, стояв кілька хвиль мовчки, не хотів відходити з порожними руками, спитав отже ще на всякий випадок:

„Ані про ґрафині?“

„Нічого, нічого подібного не маємо“ — відповів помічник і зачав усміхатися.

„Дивна річ!“ — сказав пан Гобз і мав уже відходити, коли помічник, немовби пригадав собі щось, затримав його і спитав, чи не купив би твору під заголовком: „Історія старих анґлійських родів“.

Пан Гобз згодився купити сю книжку, коли вже не міг дістати твору, присвяченного лише виключно ґрафам. Помічник подав йому грубий том, який купець поніс під пахою домів.

Дік прийшов вечером і оба зібралися до читання. Трафили на події з часів панування королевої Марії, що її звуть „Крівавою“. Дік читав

голосно, пан Гобз слухав із напруженою увагою. Життє сеї монархині, діла, що спричинили се її прізвище, робили на нім велике вражіннє; виймив люльку з зубів, сидів непорушно, кілька разів мусів обтирати піт із чола, так був обурений і згіршений.

„Видиш, — видиш!“ — кликав — „у тім краю нема ніякої безпеки. Наколи королева одним словом може такі мерзоти поповняти, то чоловік ані хвилі там небезпечний. І він там не безпечний, я те прочував. Що доброго може бути в краю, де такі жінки мають власть?“

„Певно, певно“ — відповів Дік, неменше затрівожений у першій хвилі; але бистрійший від старого купця, швидко зорієнтувався. — „Алеж то все діялося в Анґлії дуже давно і нині панує в Анґлії не королева Марія, вона вже давно вмерла, лише королева Вікторія“.

„Се правда“ — потвердив пан Гобз, обтираючи знов чоло — „се правда і тепер нема в дневниках, у вістях із Анґлії, ніколи згадки про тортури й руштовання та про всі ті злочини, яких повно в сій книжці. Всеж однако небезпечно жити в краю, де... де навіть не обходять свята 4 липня“.

Пан Гобз через кілька днів по тім читанню був неспокійний, а прикре вражіннє затерлося аж тоді, коли надійшло довге і сердечне письмо від малого льорда. Рівночасно прийшло й друге, адресоване до Діка.

Легко уявити собі радість обох наших знакомих. Читали, перечитували письма по кілька разів, розважали кожде слово Седрика, бо все, що дотикало його, не могло для них бути скучне. Відтак зійшо кілька днів на обдуманню і пе-

ресланню відповіди. Радили над нею спільно і відчитували сі відповіди не менше разів, що й письма Седрика.

Переписка не була легкою річею для доброго Діка. Не мав ніякого образовання, умів тілько читати й писати і то лише стілько, скілько навчився в вечірній шкілці, до якої колись ходили разом із Беном. Але що був второпний з роду, не забув сеї науки, навпаки завершив її читаючи дневники, та пишучи крейдою або вуглем на мурах. Тому тяжко напрацювався, заки уложив відповідь на письмо Седрика. При сій нагоді оповів хлопець купцеви ріжні події зі свого життя, згадував також і про брата.

„Я вже був трохи старший“, — говорив, — „розносив дневники, посилки, як мій брат оженився. Я в життю не бачив такої злісниці, як ся його жінка, Мінна. Се звірюка. Бувало, як впаде в злість, то мече всім, що їй лише під руку впаде, — все розбиває, товче, шарпає; а так злостилася від рана до вечера. Мала дитину, зовсім до себе подібну: верещало день і ніч. Ах! щож то було за життє в того бідного Бена! Раз кинула ся відьма в мене полумиском; я щасливо усунувся в час, а полумисок влучив в її сина. Лікар сказав, що з сього лишиться йому знак під бородою на ціле життє. І се мати! А що вже мій бідний брат витерпів через неї! Все закидувала йому, що за мало заробляє, а вона потрібувала дуже багато гроший. В кінци розійшлися. Брат перенісся на село, де найшов службу в якогось господаря, Мінна десь зникла з дитиною. Сусідка говорила нам, що якась пані анґлійська взяла її за няньку до дитини і вивезла з собою аж поза Атлянтик. Від того часу не чули ми нічого про

неї, ні Бено, ні я. Ся Мінна була навіть досить гарна. Бувало, як вистроїться, а любила пишно одягатися, то на улици всі зглядалися на неї. Мала гарні очи і чорне волосє, довге аж по за коліна. Сплітала його в грубу косу і обвивала кілька разів довкола голови. Затуманила бідного Бена сею красою, а він зробив велику дурницю, беручи за жінку таку язю.

„Ой велику дурницю“ — притакнув пан Гобз. — „Я ніколи не мав охоти до женитьби“.

Дік діставав деколи вісти від старшого брата. Не велося йому, переходив з місця на місце, аж найшов наконець трохи ліпший заробіток у Каліфорнії, звідки недавно писав до Діка.

Одного вечера сиділи оба приятелі як звичайно в склепі корінного купця. Пан Гобз наложив люльку і потер як раз сірник, щоби її запалити, коли несподіванний оклик вирвався з його грудий. При світлі сірника побачив лист, що лежав на ляді.

Листонос мусів покласти його там незамітно Купець узяв лист до руки і оглянув.

„Се від нього“ — сказав; — „се певно від нього“. Вже не запалював люльки, відложив її на бік, розтяв ножем коверту листа, розложив його і читав голосно, що слідує:

»Любий пане! Спішу писати до Вас, бо зайшли тут такі ріжні річи, що і вас певно зачудують. Се була похибка. Я не льорд і ніколи ґрафом не буду. Найшлася одна пані, жінка мого стрия Бевіса, того, що вже не жиє; ся пані має синка і то він повинен називатися льордом Фонтлєрой, бо в Анґлії такий звичай, що син старшого брата зістає ґрафом по смерти

вітця й діда. Мій дідуньо, що є також дідунем сього хлопчика, не вмер ще, отже є все ще ґрафом, але вмер стрий мій Бевіс, а хлопчик став його наслідником. Я вже не можу бути наслідником, бо татусьо був наймолодшим сином і знову буду називатися по просту Седрик Ерель, так зовсім, як у Ню-Йорку.

»Спершу думав я, що треба буде віддати сьому хлопчикови всі забавки, й коника й візочок, але дідуньо сказав, що ні, бо се моя власність. Дідуньо дуже тим журився і що видиться мені, що не любить сеї пані, матери малого хлопчика. Дідуньо волів би, щоби я був ґрафом. І мені трохи жаль сього ґрафства. Давнійше не мав я до нього охоти, але переконався, що можна бути ґрафом, а при тім і добрим. Я полюбив сей гарний замок і парк тутешних людий; а до того я бачу, що будучи богатим, міг би багато добра зділати. Тепер уже не буду богатим, мій отець також не був, як наймолодший син, отже й я не буду«.

»Мушу тепер подумати про яку працю, щоби Любунці нічого не бракувало. Я повинен для неї працювати. Може возмуся до торговлі. Ся пані, мати того хлопчика, приїхала сюди вчера зі своїм синком. Дідуньо і пан Гевішем вийшли до неї і не знаю, що такого їй сказали, бо дуже зачала кричати, а дідуньо впав у гнів. Бідний дідуньо дуже змінився і боюся, щоби не захорував із журби. Пишу про се все до вас і до Діка, бо знаю, що се обходить і Вас і його«.

»Сердечний друг Седрик Ерель«
(»уже не льорд Фонтлерой«).

Пан Гобз оперся о крісло, коверта з ножем впала на землю.

„А то новина!“ — закликав зміненим голосом. „Що се діється! Сам не знаю“.

І дійсно чесний купець сам не знав, що з ним діялося. Сі несподівані вісти так збентежили його, що не стало йому слів на означеннє вражінь і почувань, що ним ворушили. В голові його повстав заколот, був майже непритомний, мовчав і сидів непорушно з очима до землі, не схилився навіть по ніж, що лежав у його ніг.

„Но і щож“ — відізвався Дік, що скорше відзискав рівновагу ума — „но і щож? І ліпше, що не буде тим якимось ґрафом. Думаю, що й ви, пане, є сеї гадки“.

„Тим ліпше... ліпше!“ — повторяв купець, бючися очевидячки з гадками; — „легко то казати; а я тобі говорю, що вони неслушно хотять його скривдити для того, бо він Американець! Сі Анґлійці доси не можуть забути нам нашої революції. Так, так; хотять скривдити його, обдерти, ніщо инше. Я те провиджував, памятаєш, я говоров що він у тім краю небезпечний. Сам тепер бачиш, що сталося. Я заложивбися, що там і правительство і вся аристократія були проти нього і ось у кінци видерли йому майно і титул, що йому по закону належиться. Бідна дитина!“

Пан Ґобз був незвичайно збентежений. Спершу годі було йому погодитися з великою зміною, яка зайшла в життю Седрика; звільна однак привик до гадки, що малий його приятель є льордом, а зістане ґрафом. Попередні письма Седрика наповняли його гордістю, мовби то він сам брав участь в його вивисшенню і достоїнствах. Вправді не зовсім і був ще змінив своє переконаннє про льордів і ґрафів, але його завзяттє значно зменшилося, а в кінци, сказавши правду, пан Ґобз не здавав собі ніколи докладно справи зі своїх переконань.

Іще одна річ грала тут важну ролю, а се гроші. Вони так само приємні в Америці, як і в инших краях; а коли з богацтвом звязаний був титул, то одно й друге на погляд пана Гобза не заслугувало на погорду.

„Так, так, повторяв — хотять обдерти бідну дитину! Я се відразу зрозумів. Але родина повинна би станути в його обороні і не позволити скривдити його. А може ще не все страчене, може і майно і титул при нім зістануть. Не тратьмо надії!“

Затримав Діка в склепі до пізна, безнастанно розмовляв із ним про ту важну справу, відтак відпровадив хлопця до рога улиці, а вертаючи, станув перед знаним нам домом, потягнув кілька разів дим із люльки і відчитав напис; „До винайму.“ Пан Гобз спав дуже неспокійно сеї ночи.

XXVIII.

В кілька днів по тім великім обіді на замку Дорінкорт, усі в Анґлії могли вичитати в часописях вісти про дивні події в родині ґрафа. Ся цікава історія була описана дуже подрібно. Вже перед тим чули, що малий Американець, спроваджений до Анґлії, де обняв становище льорда наслідника, був гарним, розумним хлопчиком, за яким усі пропадали, не виключаючи діда. Жалували молоду вдову, що її не приняв гордий старець. А тут нараз виринула ся нова вість про женитьбу Бевіса, що коротко лише перед смертю носив титул льорда Фонтлерой. Вдова по нім, також Американка,

зявилася ненадійно на видівні і представила сина, як законного дідича титулу й майна. Сі важні й дивні події були тепер предметом розмов у столиці і на провінції.

Рівночасно розійшлася поголоска, що ґраф не хотів сеї зміни признати, що не довіряв удові старшого сина і справу мав рішати суд. Але сього, що діялося в найблизшім сусідстві замку, в сумежних селах, того жадне перо описати не в силі. На торгах, по місточках збиралися гуртки людий і розважали права обох наслідників.

Нікого однак не обходила так ся справа, як державців. Їх жінки зі всіх усюдів зносили ріжні вісти, одна повторяла другій, що сей і той сказав, які надії, чи побоюваня крила незнана будучність. Чули про гнів ґрафа і про його постанову, що не допустить до спадщини сина жінки, яку зненавидів від першого погляду. А вжеж найліпші і найпевнійші вісти мала, як звичайно, міс Діблєт, властителька крамику. Її близькі зносини з замком давали їй нагоду розсуджувати кожду подробицю і уможливляли виведеннє на денне світло богато обставин, зовсім незвісних иншим, менше упривилейованим особам.

Тому не дивота, що в крамику завсігди було повно, розмова ані на хвилину не вгавала.

„Як що маю отверто висловити свій погляд, ласкаве панство“ — говорила міс Діблєт до покупців, зібраних у склепику, — „то скажу, що се справедлива кара Божа для ґрафа, що так негідно обійшовся з тою молодою вдовою, що їй видер дитину; тепер має за своє. Ся друга неподібна зовсім до тамтої. Хоч гордо поглядає чорними очима, не виглядає зовім на паню. Тома каже, що

стидавбися в неї служити, хочби й золотом обсипувала його. І хлопець до неї подібний, ані вмився до тамтого. А старий ґраф, хоч який він злісник, без серця, так привязався до внука, що попав у розпуку. Що з сього вийде, один Бог знає; я мало не зімліла, коли прибігла Ганусяй зачала те все розповідати".

В самім замку була ще більша метушня, ніж в околици. В бібліотеці нараджувався ґраф безнастанно з паном Гевішемом, а в челядній розговорювала про те вся служба. І в стайнях ні про що инше не говорили; робота йшла недбало, конюхи й візники мали тепер що инше в голові. Вількінс був незвичайно пригноблений. Ходив іще старанніше коло малого куцика і сіделце чистив пильно, але серце стискалося йому на гадку, що те все буде може незабаром належати до кого иншого.

„Ні, ні" — говорив жалісно до візника, „такого здібного панича нема другого на світі. Чиж то я мало вже вчив їх верхом їздити, але такого не бачив. Сидить на кони, немов приріс до нього, а добрий, а чемний; що то за серце! Ніколи не забуду, як посадив на куцика каліку Івася. З таким паничем мило чоловікови їздити, бо то всі люди в цілій околици пропадають за ним".

Серед сеї загальної метушні одна лише особа не показувала майже ніякого неспокою, а сею особою був малий льорд, що то незабаром мав утратити і титул льорда і становище наслідника. Коли довідався про те, з початку було йому се прикре, але в серці не зродилося ніяке неблагородне почуваннє. Сам ґраф розповів йому про

все. Хлопчик слухав уважно, положив обі руки на колінах діда, а личко його стало незвичайно поважне, навіть сумне. Коли ґраф скінчив, відізвався дрожачим по трохи голосом, з тиха зітхнувши:

„Так мені се дивне... таке дивне... не знаю... що думати!“

Ґраф мовчки глядів на нього. Йому також було дивно, дізнавав незнаного почування; щось стискало йому серце, стискало болісно і чимраз більше на вид хмарки, що в сій хвилі покрила лице дитини, се личко принадне, доси завсігди так веселе й погідне.

„Чи ся пані забере зараз Любунці вілю й повозик, що дідуньо подарував їй?“ — спитав неспокійно Седрик.

„Ні, ні,“ — відповів ґраф із великою рішучістю — „ніхто нічого не відбере їй“.

„Аа!“ — закликав хлопчик, мовби великий тягар упав йому з душі. По хвилі підніс очи на старця, повні зворушення і замрачені слезами:

„Чи той другий хлопчик буде тепер тут мешкати?“ — спитав дрожачим і стишеним голосом — „і буде дідуневим хлопчиком?

„Сохрани Господи!“ — крикнув ґраф так сильно, що Седрик задрожав цілий.

„А я думав... я думав“ — і підскочив весело, обняв руками долоню старця і поглядаючи йому в очи, говорив дальше: — „То я тут буду мешкати і буду дідуневим хлопчиком, а дідуньо буде мене так любити, як вперед, хоч я вже ані льорд, ані ґраф?“

І личко його розясніло. Ґраф мірив його якийсь час зором від стіп до голови; брови його стягнулися, а очи незвичайно блестіли.

„Чи ти будеш моїм хлопчиком?“ — повторив, а голос його був так дивно змінений, зворушений і дрожачий, що не було в нім ані сліду давної суворости, лише та сама рушучість лишилася. — „Будь спокійний, будеш моїм хлопчиком, моєю найлюбійшою дитинкою і доки я жию, ніхто мені тебе не видре“.

На сі слова ґрафа лице Седрика покрилося живим румянцем і радість заясніла на нім; вложив собі руки до кишені, що робив завсігди в хвилях великого задоволення і закликав весело:

„Чи дійсно так? Дідуньо буде мене завсігди однаково любити? В такім разі не жаль мені сього ґрафства. Бо я думав, що лише льорд Фонтлєрой може бути дідуневим унуком і се тому так дивно якось мені було. Але ніхто не відбере Любунці дому й повозика, а я лишаюся дідуневим любим унуком, то щож мені шкодить, що буду називатися Седрик Ерель, а не льорд Фонтлєрой?“

Ґраф пригорнув дитя до себе і сказав тим самим зворушеним голосом:

„Не видруть тобі сього, що я всіми силами постараюсь заховати для тебе. Взагалі не вірю, щоби змогли тобі дещо видерти. Ти гідний сього становища, ти повинен на нім позістати,... і дасть Бог, зістанеш. А доки я жию, ніщо не зміниться, ніщо!“

Ґраф здавався забувати, що говорить до дитини, радше сам з собою говорив і рішав. Ніколи ще не відчув так глибоко, як дорогою була йому ся дитина. Його гордість була поборена, серце взяло верх над нею, вже не наслідника любив, лише внука.

XXIX.

В кілька днів по першій своїй гостині на замку, прибула туди знову та женщина, що то казала титулувати себе леді Фонтлерой; прибула з синком. Але ґраф не приняв її, лише переказав через Тому, що коли має до нього яке діло, нехай звернеться до пана Гевішема. Тома сповнив се порученнє пана і відтак широко розговорився в челядній про сю паню. Він служив уже в неоднім маґнатськім домі, знався на панях, бачив же їх так багато в життю, і запевняв усіх, що ся жінка ніяк не може бути панею.

„Ся з вілі, то зовсім що иншого“ — додавав із великою повагою. — „Американка, чи не Американка, я на тім не знаюся, але що то правдива пані, на цілу губу, за те ручу. Я се відразу пізнав і кождий пізнає легко“.

Жінка, якій Тома відмовляв титулу пані, відїхала з замку повна гніву й люти. Лице її хоч досить гарне, вказувало однак на низьке походженнє, а мова й ціле поведеннє зраджували особу без ніякого виховання. Пан Гевішем пізнав небавом, що не була вона так певна себе, як спершу здавалося. Вправді ставлялася гордо, надробляла зуховатістю, але часто плуталася у своїх зізнаннях. Бувала неспокійна, збентежена, не надіялася певно стрітити стілько перешкод, думала, що все піде гладко мов по маслі. Видно було часами мовби знеохоченнє, як би жалувала, що розпочала сю справу. Відтак зачинала знову кричати, грозити, мовби хотіла винагородити сю хвилю сумніву.

„Се ясна річ“ — говорив раз пан Гевішем до матери Седрика — „що ся жінка не оберталася ніколи в ліпшім товаристві, не має ніякого

виховання, не вміє поводитися, мусіла перевести ціле життє серед черні. Дуже була пригноблена, як ґраф не приняв її. Коли відтак прийшла до мене, була мов скажена з люти, але видно було по ній пригнобленнє. Я просив ґрафа, щоби поїхав зі мною до гостинниці „під короною Дорінкорт“, куди заїхала, коли її випросили з замку. Як уздріла Його Достойність у дверях, поблідна мов стіна і аж по хвилі прийшовши до себе, почала викрикувати і грозити неприлично.

І не дивота, що поява ґрафа злякала її. Війшов він мовчки, не витаючи її ані словом, з гордо піднесеною головою, і впялив у неї очи з таким виразом байдужности й погорди, мов би оглядав яке злобне звіря. Позволив їй кричати, виговорювати, грозити, доки не втомилася, Відтак відізвався з великою рішучістю і повагою:

„Коли ти дійсно жінка мого сина, представ докази на те, а тоді будеш мати право за собою і твій син буде признаний за льорда наслідника. Суд рішить сю справу, а рішить певно справедливо. Наколиби справа випала на твою користь, тоді дістанеш для себе й дитини приличне удержаннє; але памятай, що поки жию, нога ваша не стане в замку. Досить, на жаль, буде там вашого панування по моїй смерти“.

А на конець додав:

„Но, гарну жінку вибрав собі мій син Бевіс, нема що казати“.

І вийшов спокійно, як і ввійшов. Кілька днів пізнійше, коли пані Ерель була занята роботою в своїй кімнаті, вбігла служниця, звіщаючи гостя; при тім Катерина була незвичайно зворушена і з очевидним неспокоєм гляділа на паню.

„Се ґраф, прошу пані“ — говорила тремтячим голосом, мовби се її саму ся честь стрітила, — „се сам старий ґраф; є в сальоні“.

Пані Ерель пішла швидко до сальону, де застала старця величної гордої постати, що стояв на шкірі тхора перед коминком. Його пронизливі очи звернулися на молоду жінку і він спитав:

„Пані Ерель?“

„Так“ — відповіла, з пошаною кланяючися старцеви.

„Я ґраф Дорінкорт“.

Старець замовк на хвилю; зір його стрінув двоє очий звернених лагідно до нього. Сі великі, темні очи так були подібні до тамтих діточих, що кождого дня так любязно гляділи на нього, що дивного дізнавав враження.

„Як се дитя подібне до матери!“ — сказав майже несвідомо.

„Так усі кажуть“ — відповіла молода жінка — „але мені здається, що воно більше подібне до вітця“.

Не помилялася леді Льорідель, коли казала, що мати Седрика має дивний чар у поведенню й мові; спостеріг се й ґраф. Її голос був звучний і милий, поведеннє скромне, але повне поваги. Зовсім не виглядала на збентежену з нагоди сих відвідин.

„Так — потвердив ґраф — хлопець також дуже подібний до мого сина;“ — тут потягнув сильно за сивий вус і сказав: — „Чи догадуєтеся, пані, за чим я сюди прийшов?“

„Пан Гевішем був у мене“ — відповіла — розповідав про сю жінку, що упоминається про права для свого сина і...“

„А я приходжу сказати вам“, — перервав ґраф, — „що про сі права буде рішати суд, і відкине їх, коли се буде можливе. Я буду боронити сина пані всіма силами, буду боротися з законами, з цілим світом“.

„В імени мого сина мушу занести просьбу до Вашої Достойности“ — перервала з черги пані Ерель; — „я була би нерада, колиб дещо дісталося йому неслушно, хочби закон можна обійти, наколи се мало би статися коштом справедливости“.

„На жаль, закона не можна обійти; ся мерзка жінка знає добре про се“.

„Ся жінка любить своє дитя, як і я люблю Седрика“ — сказала знов молода жінка — „і коли вона дійсно є жінкою старшого брата, то її син має право до наслідства, а мій не має“.

Пані Ерель говорила своїм звичайним, спокійним, солодким голосом. Приява ґрафа зовсім не бентежила її, гляділа йому в очи так сміло, як тоді Седрик при першій стрічи. А сей старець, що протягом цілого життя всіх гнобив і ширив довкола пострах і трівогу, зазнавав тепер милого враження, стрітивши когось, хто сміло, без страху глядів на нього, а навіть відважився в його приявi висловляти свої переконання.

„Гарна будучність отвиралася перед моїм сином“ — говорила дальше легко почервонівши — „і я тішилася тим дуже; однак бажаю передо всім, щоби син мій ішов слідами вітця, був добрий, чесний і правий“.

„Щоби не наслідував діда, чи так?“ — спитав ґраф глумливим голосом.

„Доси не мала я приємности особисто пізнати його діда“ — відповіла пані Ерель спокійно; — „знаю лише, що був добрий для моєї дитини

і знаю також...“ — тут задержалася хвильку і піднесла зір на старця — „і знаю, що Седрик любить свого дідуня“.

„А чи був би мене любив“ — спитав ґраф із легким дрожаннєм у голосі, — „наколи би знав, чому його мати не допущена до замку?“

„Здається, що ні“ — щиро відповіла пані Ерель — „і тому не допустила я до сього, щоби знав об тім“.

„А однак мало є жінок, що здужали би мовчати в такім разі“ — сказав ґраф живо. Встав з крісла і ходив великими кроками по кімнаті, шарпаючи нервово сивий вус.

„Так, він мене любить“ — говорив мов сам до себе, — „любить мене і я його люблю. Ніколи я не любив нікого, а його полюбив так сильно; я сам не припускав, щоб міг так до кого привязатися. Від разу, з першого дня взяв мене за серце. Я був немічний старець, втомленний довгим життєм, а він погодив мене з ним, дав мені ціль життя. Я горджуся сим хлопцем і мене наповняла щастєм гадка, що він займе колись високе становище в краю, бо гідний сього“.

Станув перед панею Ерель, що також встала.

„Я нещасливий!“ — сказав — „я дуже нещасливий“.

І видно було по нім, що чувся нещасливий. Не міг запанувати над собою, не мав сили стримати дрожаннє голосу та неспокійні рухи. Заломив руки, в понурих очах блестіли слези.

„Нещастє привело мене до тебе, пані“ — говорив дальше; — „скажу отвертó, я ненавидів тебе, завидував тобі любови сеї дитини. Останні події змінили се вороже успосібленнє. Коли дивлюся на вороже нужденне сотворіннє, що буцім то має бу-

ти жінкою Бевіса, дізнаю великої полекші й потіхи на гадку, що маю другу синову. Я був божевільний і негарно поступив із тобою. Але є одна нитка, що вяже нас із собою: Ти любиш Седрика, а Седрик є всім для мене. Я приходжу до матери Седрика, приходжу, щоби з огляду на нього простила мені і співчула зі мною".

Все те говорив швидко, мовби хотів скинути тягар із душі; голос його не був сердечний, але звучав у нім такий глубокий біль, що молода жінка щиро була зворушена. Присунула фотель, а дотикаючи з легка рамени старця, сказала:

„Сідай, майльорде," — сідай і спічни. Всі ті події занадто зворушили тебе й можуть зле вплинути на твоє здоровлє.

Як усів, вона принесла подушку і похиляючись ґраціозно, підсунула йому під ноги. Ся стараність жіночих рук була також новістю для нього. Але невзгодини стали найліпшою школою для гордого старця. Наколиб не був так пригноблений і нещасливий, може би й дальше трівав у своїй ненависти до синової, але в сім страшнім стані душі її лагідність і співчуттє принесли йому велику розраду. Тамта жінка, що подавалася за його синову, переймила його такою відразою, що кожда инша видала бися йому чарівною. А пані Ерель не лише відзначалася красою, але й правдивим образованнєм ума й серця. У цілій її поставі видніла благородність. Під впливом її лагідних слів ґраф успокоївся і його біль утихомирився.

„На кождий випадок" — сказав уже спокійнійше, — „будучність Седрика буде запевнена. Маю своє власне майно, що в цілости перейде на нього".

Встав і розглядаючися довкола, додав:

„Як ся хата гарно тепер виглядає. Ти урядила все з таким смаком! Чи позволиш мені сюди деколи зайти?“

„Завсігди рада буду Вашій Достойности.“ — Відпровадила гостя з пошаною аж на ґанок. Як Тома, усадовивши ґрафа в повозі, скочив на кізла й сів побіч візника, оба поглянули собі в очи; не говорили нічого, бо з великого зачудовання бракло їм слів. Серед стілько незвичайних подій, ся несподівана приязнь ґрафа для синової, була одною з неменше цікавих.

XXX.

Як уже було сказано, сі незвичайні події, які дотикали одної з найзнаменитших анґлійських родин і які мав остаточно рішати суд, не могли лишитися тайною для публики. Дневники розголосили їх небавом по цілім краю. З анґлійських часописий перейшла ся історія до американських, де обудила тим більше зацікавленнє, що оба будучі льорди наслідники походили з Америки. Кружляли найріжнійші здогади, кожда часопись представляла річ інакше, подаючи зовсім відмінні подробиці, а коли був би хто хотів справу пізнати докладно, мусів би хиба все читати, порівнувати і доходити правдоподібности подаваних вістий. Пан Ґобз стілько про те начитався, що в кінци все помішалося в його голові і нічого вже не розумів.

Одна часопись подавала, що Седрик був немовлятком у колисці; в другій виступав молодий

льорд Фонтлєрой, як кандидат Оксфордського університету, що скінчив уже всі курси і відзначився написаннєм знаменитої грецької поеми. Инша доносила, що був заручений з донькою князя, ще в иншій знов було вже по шлюбі. А ні одна часопись не писала правди, ні одна не знала гарного девятьлітного хлопчика о темних, великих очах, яснім волосю і звинних ніжках.

Не менше розписувалися і про другого льорда, що першому заперечував права до наслідства. Про його матір писали раз, що була Циганкою, то знов Еспанкою, акторкою, танцюристкою. Взагалі не мала вона симпатій в публики; всі часописи згідно доносили, що неприличним і нахабним поведеннєм образила старого ґрафа Дорінкорт, який зненавидів її і старається всяко позбутися і її самої й її сина. А що папери й документи, які представляла, були недокладні, отже вивязався процес, що буде на певно довгий і цікавий, як догадувалися дневники.

Пан Гобз читав усі ті вісти одні по других, аж поки не повстав із них в його умі якийсь хаос, заколот, вир, аж у голові шуміло. Вечером приходив Дік і оба розмовляли, радили без кінця, повторяючи все те саме, роблячи ріжні замітки і спостереження так, що їх розмови тягнулися пізно в ніч. Аж із сих дневникарських описів пізнали оба, яке високе становище займав ґраф Дорінкорт, як великанські мав добра й доходи, в якім величавім замку мешкав. Вправді Седрик згадував про се в своїх письмах, але не так докладно і тому не зробило се на них такого враження. Пан Гобз не потрібував тепер студіювати осібних творів, щоби довідатися, що се ґраф, чи анґлійський маґнат. Чим довше про те говорили,

тим більше жалували, що всі ті богацтва, почести, достоїнства висувалися з рук їх малого приятеля.

„Адже се неможливе“ — говорив одного дня купець — „щоби не можна тут нічого порадити. Сам не знаю як, але треба би щось радити; не годиться опускати приятелів у потребі, чи вони ґрафи, чи ні“.

На великий жаль, ні пан Гобз, ні Дік не могли нічого видумати, дармо сушили собі голови; мусіли отже обмежитися на писанню до Седрика писем, повних сердечного співчуття і приязни. Оба відповідно до принятого в них звичаю, взаїмно відчитували собі сі письма. От що писав Дік:

»Дорогий Пане Седрику! І я і пан Гобз отримали вість, що нас дуже зажурила. Ми оба повторяємо: Не треба опускати рук, але боронити своєї власности до останку. На світі є богато злих людий, що кривдять неслушно инших. При сій нагоді доношу, що все згадую добродійство, яке ти для мене, пане Седрику, зробив. Мій інтерес іде тепер дуже добре і я не боюся конкуренції. Коли се наслідство дійсно пропаде, то може знов побачимося в Ню-Йорку«.

»Вірний приятель Дік«.

Письмо купця звучало:

»Дорогий Пане Седрику!«

Вправді пан Гобз не називав доси хлопчика „паном“, але тепер, коли здобув яке таке виображеннє про ріжницю станів через несподіване вивисшеннє малого приятеля, сказав собі, що не випадало так довірено трактувати хлопця, який мало що не став ґрафом і носив якийсь час титул льорда. Писав отже:

»Дорогий Пане Седрику! Письмо твоє я дістав і бачу, що зле діється. На мою думку в сій справі є якесь обманство і треба бути осторожним.

Дві річи хочу тобі сказати. Перше: Звернися до правника і всіми силами борони своєї власности. Друге: Наколиб річи взяли злий оборот і наколиб ти мав утратити і льордівство і ґрафство, вертай тоді до Америки і будь доброї гадки. Маєш тут у корінним склепі доброго приятеля, що прийме тебе до спілки, як лише доростеш, а тимчасом найдеш разом із матірю в його хаті мешканнє й опіку«.

»Щирий приятель Сіляс Гобз«.

XXXI.

Другого дня зазнав один із щоденних гостий Діка немалого зачудовання. Був се молодий адвокат, що зачинав лише свою карієру. Мав він багато відваги й охоти до праці, незвичайні здібности, але при всім тім не велося йому, мало хто заглядав до нього і він заробляв дуже мало. Канцелярія молодого адвоката стояла недалеко площі, на якій Дік розложив свій варстат і він кождого дня приводив до порядку чоботи пана Герісена, як було імя адвоката. Вправді руки хлопця — при помочи добрих щіток і знаменитого чорнила — надавали сим чоботям блеску, що закривав деякі недостачі, спричинені довгим ношеннєм. А правник мав завсігди для Діка якесь ввічливе слівце, чи веселий жарт.

Сього ранку сідаючи на крісло під парасолем і опираючи ногу на стільчик, тримав у руці ілюстровану часопись і цікаво читав якусь статю, а коли прочитав, подав ґазету Дікови, що як раз скінчив був роботу, і сказав до нього:

Возьми се собі, мій любий, і прочитай. Добре убавишся і побачиш цікаві картини; одна пред-

ставляє пишний маґнатський замок в Анґлії, а друга — се фотоґрафія гарної пані, синової ґрафа, властителя замку. Гарна жінка, нема що казати, хоч не виглядає на велику паню; риси лиця прості, без виразу, але волосє прегарне. Довідаєшся при тім, мій приятелю Діку, що діється в маґнатських сферах Анґлії, хоч не думаю, щоби дуже займали тебе справи таких знаменитих осіб, як ґраф Дорінкорт, або леді Фонтлерой; та прочитай собі таки. — Але що тобі сталося, що се?

Зачудованнє правника спричинив несподіваний оклик Діка, що поглянувши на подану йому часопись, побачив на перший стороні портрет жінки з надписом: „Леді Фонтлерой, мати одного з претендентів до наслідства. Була се жінка молода, досить гарна, мала великі, чорні очи, велике волосє, сплетене в довгу косу, уложену довкола голови.

„Но, но!“ — закликав Дік, отямившися з зачудовання — „знаю я добре сю велику паню, ще ліпше знаю, як пана“.

Адвокат засміявся.

„А при якій же то нагоді поробив ти такі знакомства?“ — спитав; — „чи на двірських приняттях у Льондоні, чи в Парижи підчас весняних перегонів?“

Дік не відповів нічого на сі насмішки, а може й не чув їх, так був занятий своїми думками; поскладав щітки та инші прибори до шуфляди, де звичайно ховав їх на ніч, але видно було, що має якусь важну справу до полагоди й мусить зараз відійти.

„Ой, знаю я сю пташку, знаю, як свою кишеню. Побачимо, що пан Гобз на се скаже“ —

муркотів хлопець і поскладавши все в порядку, мигом пустився до корінного склепу, лишаючи молодого правника зчудованого незмірно тим дивним його поведеннєм.

Дік прибіг до склепу. Пан Гобз здивувався також чимало, узрівши його о так незвичайній порі. Хлопець ніколи не занедбував роботи підчас дня, аж вечером відвідував старого приятеля. З рана мав усе найбільше заняття і треба було важної причини, щоби покинув його. Купець засипав його впрост питаннями, але хлопець не міг ані слова промовити; він біг так швидко і був так зворушений, що на разі відняло йому мову. Кинув лише часопись на бюрко, за яким сидів пан Гобз і дав йому знак, щоб оглянув її.

„Щож се таке?“ — спитав купець. — „Ага! се портрет тої другої“ — закликав відчитавши підпис! — „мати претендента, розуміється другого, бож се не пані Ерель, мати Седрика. Ся їмость зовсім не подібна до неї, хоч також уродлива в своїм роді; так, так, гарна особа, але мусить то бути баба з пекла родом“.

„Що се не мати Седрика, то певно“ — відізвався в кінци Дік, відзискавши мову і відітхнувши. — „Пригляньтеся, пане, добре, се має бути велика пані, жінка льорда! Отсе але льорд! Сим льордом є, як мені здається, мій братчик Бен. У мене добрі очи і я присяг би, що се Мінна, моя люба братова. Мінна, жінка Бена, в цілій своїй величи“.

„Чи се можливе?“ — скрикнув пан Гобз; зірвався з крісла і знов упав на нього. Виймив хустку з кишені й обтирав нею чоло та лисину, бо звичайно з великого зворушення прів. Втихо-

мирився по хвильці і говорив із великим оживленнєм:

„А що! Чи не згадав я відразу, що се обман, підступ, заговір на нього!.. А то все для того, що він Американець“.

„Но, но, побачимо, чи вдасться штука“ — кликав Дік — „чи я позволю на се! О, знаю її добре і не позволю їй ворохобити. Захотілося їмосці ґрафської корони! До лиця булаб їй, як тій безрозі в павиних перах! Тепер пригадую собі, що в одній часописи подавали, що сей будучий льорд Фонтлєрой має під бородою близну мов від загоєної рани. Отож я знаю, звідки ся близна. І я розповідав вам уже, пане, як то раз у злости кинула Мінна в мене полумиском, а влучила у власного сина. Рана була страшна. Бен завізвав лікаря, а сей сказав, що знак лишиться вже на ціле життє. Но, прошу панства! І сей хлопець вийшов тепер на льорда! То пишне! Такий він льорд, як і я. Присягну, що се ріднісінький син Бена, а мій братанок. Іще зийду на стрия льордів і ґрафів. І хто був би сього надіявся!“

Дік був із природи второпний, а що від дитинства мусів собі сам радити на світі, набув багато досвіду. Вмів над кождою справою добре застановитися, вирозуміти її значіннє. І наколиб малий льорд міг був сього дня заглянути до склепу пана Гобза, пізнав би, як щирих приятелів лишив у Ню-Йорку. Години минали незамітно на довгих, оживлених нарадах, а вони обдумували пляни і укладали спосіб поступовання. Пан Гобз поділяв зовсім погляд Діка і хвалив його видумки.

Коли так розглянули цілу справу і розібрали всі подробиці, рішили оба приятелі розпочати за-

раз акцію і тому Дік вислав іще того самого дня до свого брата Бена письмо, до якого залучив витятий з часописи портрет із підписом: „Леді Фонтлерой“. Підчас того пан Гобз писав до Седрика і до самого ґрафа. Заки однак полагодили оба свою кореспонденцію, впала Дікови до голови нова гадка.

„Я забув сказати“ — мовив до купця — „що той пан, від якого я дістав часопись, є адвокатом. Він називається Герісен і має канцелярію зараз коло мого варстату. Може би він нам дав яку добру раду? Адвокати розуміються найліпше на таких справах; він порадив би нам, що маємо робити, щоб боронити Седрика від напасти“.

Пан Гобз поглянув на Діка з захопленнєм і просто заявив, що мало знає людий так спосібних і догадливих.

„Так, маєш слушність“ — сказав — „треба порадитися того адвоката“.

І не гаючи часу, віддав склеп під опіку сусіда, що виручав його деколи, а сам узяв загортку, капелюх і разом із Діком поспішив до канцелярії Герісена. Колиб сей адвокат не був початкуючим і мав більше справ на голові, а менше свобідного часу, можеб сі незвичайні події, розказувані незвичайним способом, не зробили на нім великого враження і можеб уважав їх за маячення хорої уяви та не повірив їм, бо і в дійсности, все те не виглядало зовсім правдоподібно, особливо в устах звичайного купця й Діка. Але як сказано висше, молодий правник мав мало клієнтів, а багато часу, щоби вислухати цілу сю предовгу історію. Діка знав з як найліпшої сторони, а сей умів трафити до його переконання і збудити в нім прихильність для Седрика.

„А я зі своєї сторони впевняю вас“ — сказав поважно пан Гобз по скінченню оповідання — „що не стратите часу на дармо. Обчислите совісно, кілько годин присвятили на розмотаннє сеї запутанини, а я заплачу належитість. Моє імя: Сіляс Гобз, властитель корінного склепу, на розі Блянкостріт“.

„Охотно візьмуся до сього“ — відповів молодий правник. — „Ся справа, наколиб я міг її лише розяснити, може мати для мене провелике значіннє, може вплинути на цілу мою будучність і здобути мені славу. На кождий випадок, не страчу нічого, коли постараюся вияснити, котрий з обох претендентів має дійсно право за собою. З часописий знаю, що повстали сумніви на точці віку сеї другої дитини; мати запуталася в зізнаннях і се збудило підзір. Мусимо як найшвидше повідомити про се ґрафа, або його адвоката, а також повідомити брата Діка“.

Заки сонце зайшло, вислано два поручені письма в дві противні сторони світа. Одно з них, адресоване до пана Гевішема в Льондоні, дісталося на почтовий пароплав, що плив до Европи, друге, що адресоване було до Бена Тіптона, забрав зелізничий поїзд, що їхав до Каліфорнії. І хоч оба приятелі цілий день були заняті лише малим льордом і його справою, неменше займалися ним і ввесь вечір у склепі пана Гобза, а розмова їх протяглася аж ген по за північ.

XXXII.

Дивна річ, як багато важних подій може наступити по собі в короткім часі! Одна хвиля ви-

стала, щоби змінити цілу будучність хлопчика, що доси скакав по бочівках і мішках у склепі пана Гобза, щоби перенести його зі скромного мешкання матери, з тихого передмістя Ню-Йорку до одного з найвеличавійших замків старої Анґлії. Протягом сеї одної хвилі став він льордом, унуком можного ґрафа, наслідником просторих дібр і великого майна, представником знаменитого роду. І знову друга хвиля могла позбавити малого льорда тих усіх богацтв і достоїнств, зробити його вбогим сиротою без гроша, а навіть кинути на нього в очах багатьох людий підзір обманства. Тепер мала наступити третя, остатня зміна в долі малого льорда. Сумніви розяснялися, упокорені напастники уступали, а він у тріумфі і славі лишався на становищи, яке бажали йому видерти.

Але не упереджуймо подій. Коли справа перейшла на судову дорогу, показалося, що жінка, яка відгравала ролю леді Фонтлерой, не була на стілько проворна, скілько зла й нахабна. Приперта до муру паном Гевішемом, почала так путатися у своїх зізнаннях, особливо при даті уродин синка, що збудила підзір старого, досвідного правника. Коли се пізнала, впала у божевільний гнів і втратила решту зимної крови й притомности. Старалася надробляти зуховатістю, обстоюючи запевнення, які кождого разу зміняла, плуталася чим раз більше у своїх вигадках і брехнях.

Пан Гевішем стілько лише вирозумів із її зізнань, що коли й була жінкою Бевіса, то недовго жили з собою в згоді і розійшлися по короткім, бурливім пожиттю. Але найважнійшої річи, се є дня уродин дитини, не можна було ніяк розяснити. Мати впевняла, що хлопчик мав пять літ,

а він виглядав на вісім або девять, і що дивне, не могла собі пригадати, в котрій парохії був хрещений. Обіцювала вистаратися метрику, але завсігди відволікала, мала лише метрику шлюбу з перед шести літ. На підставі сього почав уже й сам пан Гевішем догадуватися, що ся жінка, коли виходила за сина ґрафа, мала дитину з першого подружа, а тепер хотіла підставити її як наслідника. Як раз тоді надійшли письма з Ню-Йорку від купця до Седрика і до ґрафа, а від молодого адвоката до нього. Легко уявити собі, яке враженнє викликали сі письма. Ґраф зовсім не образився, що якийсь там корінний купець посмів писати до нього, візвав безпроволочно пана Гевішема з Льондону до себе, і замкнені в замковій бібліотеці нараджувалися довго оба над тим, як серед сих обставин належало поступити.

„Сі вісти“ — сказав пан Гевішем — „стверджують мій підзір що до віку дитини, про що згадував я вже Вашій Достойности. Я був переконаний, що вона значно старша і припускав инше, давнійше подруже, а от тепер є на се докази. На мою думку треба безпроволочно телеґрафувати до Ню-Йорку, щоби як найскорше приїхали сюди оба брати Тіптони, щоби перед судом ствердили правду своїх зізнань. А тимчасом треба се тримати в найбільшій тайні, щоби бувша леді Фонтлерой нічого не догадувалася. Коли її муж і шурин стануть перед нею ненадійно, стратить голову і відразу признаться до всього. Ся жінка й так уже мішається і плутає, а тоді буде!“

Ґраф згодився на се і все пішло так, як предвидів правник. Щоби не будити підзору жін-

ки, пан Гевішем і тепер заходив до неї, задавав питання, хоч і не дуже зважав на її відповіди, від коли мав надію, що з иншого жерела добуде вірнійші вісти. Але йому йшло лише про се, щоби її утримати в супокою, доки не приїдуть сподівані гості з Америки. Підступ у повні удався, бо бувша леді Фонтлерой думаючи, що противна сторона переконалася її видумками, ставала чимраз нахабнійша і певнійша себе.

А в тім, коли одного рана сиділа найспокійнійша у своїй кімнаті в гостинниці „Під Короною ґрафів Дорінкорт“, у найпараднійшій кімнаті, яку звала сальоном і мріяла про будучу світлість, звістили їй пана Гевішема. Та яке було її зачудованнє й перераженнє, коли в товаристві правника побачила трох инших гостий; були се ґраф Дорінкорт, знаний нам добре Дік Тіптон і його брат Бен, мущина трийцятьлітний, якого лице відбивало чесність і рішучість.

Жінка зірвалася з канапи, на якій прибирала звичайно поважну і святочну поставу, з її грудий вирвався крик трівоги і люти. Від давна вже перестала думати про першого свого мужа й його брата. Широкий океан розділяв їх і ніколи не прийшло їй навіть до голови, щоби мала ще коли в життю побачити. Тому не дивно, що при їх появі стратила голову і зрадилася голосним окликом.

Перший відізвався Дік:

„Якося [illegible] Вже давно, як ми бачилися“

Мовчки і з очевидним смутком глядів його брат на жінку, з якою вязали його найприкрійші спомини.

„Чи пізнаєте сю паню?“ — спитав пан Гевішем, що бистро приглядався їм.

„Так“ — відповів Бен Тіптон. — „Я пізнав її, а й вона певно також пізнала мене“.

Сказавши се підійшов звільна до вікна і споглядав на улицю; хотів, здається, відвернути зір від особи, якої вид не справляв йому ніякої приємности. Сповнив обовязок, пізнав її, і не бачив потреби довше придивлятися їй. Жінка пізнала, що все страчене, її огорнула злість, уже не гамувалася, кидалася мов непритомна в безсильнім гніву і скажености, викидаючи з себе потоки зневажливих слів. Дік памятав добре такі напади, яких нераз був свідком у домі брата, що стояв тепер непорушно при вікні, не бажаючи ані видіти, ані слухати того, що діялося. Коли крик утихомирився, підійшов Бен до пана Гевішема і сказав спокійно й поважно:

„Можу присягнути перед Богом і перед кождим судом, що пізнав сю жінку, що вона була моєю жінкою, але не маючи змоги витримати з нею, розійшовся та зовсім стратив її з очий. Отець її є чесним чоловіком, жиє ще; але зазнав багато журби через сю негідну доньку. Він також пізнав би її і ствердив би правду моїх слів“.

По хвилі мовчанки відізвався до жінки; говорив, не дивлячися на неї.

„Що ти зробила з моєю дитиною? Де вона? Віддай мені мого сина, заберу його з собою, бо щож би з ним сталося під опікою такої матери?

Заки ще скінчив, отворилися двері сусідної кімнати і виглянула з них голова дитини, що певно підслухувала там. Се дитя не було ані гарне, ані принадне, але мало вираз лиця добродушний і щирий, подібно як отець.

Бен підійшов до дверий, а взявши хлопчика за руку, притягнув до себе. Повний зворушення говорив дальше:

„Присягну також, що се моя дитина, видерта мені виродною матерю. Юрцю — сказав до хлопця — „я твій отець, забираю тебе з собою“.

„О, то добре татусю“ — швидко закликав хлопчина втішним і задоволеним голосом. — Очевидячки не дуже миле було йому життє при матері. Дитинство своє перевів у платної якоїсь жінки, матери майже не знав, бо зовсім про нього не дбала. Ледви перед кількома тижнями, коли в її голові зродився новий плян і мала надію при помочи дитини зробити добрий інтерес, узяла хлопця до себе, але й тепер не оказувала йому ніякого серця. Був він для неї лише способом, що вів до маєтку і світлого становища. Ріжні пригоди, яких дізнавав, відграваючи ролю льорда, вже надоїли біднязі; отець промовив сердечно до нього, тому радо готов був іти за ним.

„А я також можу засвідчити, що се син мого брата і Мінни“ — сказав тоді Дік, приступаючи дс хлопця. — „Не треба ліпшого доказу, як ся близна під бородою“.

І вказав на білий значок у виді звіздочки, що виразно відбивав від румяного тіла під бородою.

„Чи тямиш, Мінно, — „говорив насмішливо до братової — „звідки взялася тут ся близна? Се памятка твоєї материнської любови. Що правда, то той полумисок, що його тоді ти кинула, не для нього був призначений“...

І голосно розсміявся.

„Ходім звідси, Юрцю, — сказав Бен, беручи хлопця за руку — „не маємо тут що робити. Коли маєш який капелюх, то пошукай його й ходім“.

Хлопчик побіг до сусідної кімнати, приніс капелюх, плащик і з цілим довірєм подав руку вітцеви, якого лише що пізнав; із матірю навіть не попрощався.

„Наколиб я був іще коли до чого потрібний — сказав Бен до пана Гевішема — „то знаєте, де мене шукати, буду на ваші услуги“.

І вийшов із дитиною, не глянувши на розлючену жінку, що знов піднесла голос. З її уст падали зневажливі слова і проклони, в очах горіли блискавки лютого гніву. Ґраф вложив на ніс льорнетку і холоднокровно глядів на неї мов на дикого кота, або на яке инше злобне звіря.

„Но, досить уже того, моя пані“ — відізвався спокійно пан Гевішем, коли Бен із братом і синком вийшов із кімнати — заперестаньте сих криків і злости, се на ніщо не придасться. Як не хочете дістатися до вязниці за підступ і обман, раджу втихомиритися і замовкнути“.

Голос старого правника був так рішучий, що злобна жінка налякалася і втихла. Мов скажена вибігла до другої кімнати, лишаючи обох панів самих.

„Но, тепер позбулися ми її вже на завсігди“ — сказав пан Гевішем, затираючи руки — „й можемо бути спокійні; вона не відізветься більше“.

І дійсно, ще того самого дня виїхала й більше про неї не чули.

XXXIII

Підвівши правника до його мешкання, сказав ґраф до Томи, що замикав дверці повозу:

„А тепер до вілі“.

„До вілі!“ — повторив Тома візникови, сідаючи побіч нього на кізлі, а тихше додав; — „Але тепер побачиш дивні річи“.

Повіз станув перед ґанком вілі і Седрик був як раз у матери, обоє сиділи в сальоні. Ґраф увійшов без заповідження, просто яснів із задоволення; здавалося, що відмолоднів о 10 літ. Ішов випростований, з піднесеною головою, з очий падали блискавки, станув при порозі і закликав:

„А, й льорд Фонтлєрой є тут?“

Пані Ерель швидко підбігла до нього, румянець виступив на лице, голос зраджував зворушеннє.

„А чи він льорд?“ — спитала. — „Чи дійсно?“

„Так“ — відповів граф — „він льорд, одинокий мій унук і правний наслідник.“ Відтак положивши руку на рамени внука, піднесеним трохи голосом із рішучістю сказав до нього: — „А тепер, хлопче, проси маму в своїм і моїм імени, щоб як найскорше, не відкладаючи, перенеслася до нас на замок.“

Седрик крикнув із радости. Ся відомість утішила його далеко більше, ніж певність, що лишається льордом. Кинувся матері на шию, кличучи:

„На замок! Любунця буде з нами жити на замку! О, Любунцю, переносися як найскорше, нині таки!“

Пані Ерель глянула на ґрафа. Лице його було поважне, але не було вже на нім слідів давної суворости, лише рішучість лишилася. Видко було, що зробив сильну постанову і від неї не відступить. Зрозумів в останніх часах, що найпевнійшим способом запевнити собі на будучність привязаннє внука, було помиритися з його ма-

тірю. По сій розмові з перед кількох днів, переконався ґраф, що се помиреннє зовсім не буде прикре, навпаки, може принести йому потіху. Чекав лише на остаточне рішеннє в справі наслідства і довше не хотів відкладати сього ані на хвильку.

„А чи я не буду там кому на заваді?“ — спитала пані Ерель зі звичайним у неї милим, солодким усміхом.

„Ні, ні, нікому, нікому“ — скоро відповів ґраф; — „ми й так припізнилися значно, не тратьмо отже часу“.

XXXIV.

Пан Гевішем бачився ще раз із Беном Тіптоном перед його відїздом до Америки. Сказав йому, що ґраф щиро бажає віддячити йому що, й братови за так велику прислугу, хотів також зробити щось для дитини. Правник питав отже Бена в імени ґрафа, що міг би для нього зробити. Бен відповів, що був би найщасливший, коли хто схотів би позичити йому певну суму гроший. Купив би тоді в Каліфорнії гарну посілість; там земля урожайна, пасовиска буйні і по кількох роках пильної праці міг би сплатити затягнений довг. Пан Гевішем в імени ґрафа дав йому бажану суму гроший і просив, щоби приняв се як дар та не звертав більше.

Бен із вдячністю приняв дар, вернув до Каліфорнії, купив згадану посілість і так пощастилося йому, що небавом доробився значного майна. Юрцьо ріс здорово, а вихований вітцем ста-

ранно, привязався сердечно до нього, ревно помагав йому в праці і став потіхою вітця. Нераз повторяв Бен, що ся дитина винагородила йому всі журби, яких у молодости зазнав. Дік не вернув разом із братом до Америки. Ґраф обіцяв занятися ним, а що мав великі здібности й охоту до науки, дали йому спосіб до того і улекшили дорогу, а щасливий Дік забрався горячково до науки.

Пан Гобз приїхав також до Анґлії разом із Діком і його братом. Ми не згадували про нього, бо не брав ніякої участи в справі, що так швидко і щасливо скінчилася. Добродушний купець пустився з Діком у дорогу і хоч ніхто не взивав його, але не міг оминути так доброї нагоди, щоби побачити свого малого приятеля, а по друге, коли розглядав сам перед собою причини, що спонукали його до сеї подорожі, говорив собі в душі:

„Остаточно не знати ще, як усе те скінчиться. Де процес, там рішеннє завсігди сумнівне. А наколи би ґраф не виграв справи, наколи би суди, — а хто вірив би в справедливість анґлійських судів? — наколиб отже суди признали наслідство і титул приблуді, тоді Седрик із матірю мусів би вернути до Америки, Хтож відпровадив би їх тоді, опікувався ними в дорозі і по приїзді до Ню-Йорку?..

Сього очевидно ніхто инший не міг зробити, як лише пан Гобз і думаючи об тім, бідний купець сам не знав, чого бажав: Чи щоби Седрик лишився льордом і ґрафом в Анґлії, чи щоби з ним вертав до Америки? Вибрався отже пан Гобз у дорогу, лишаючи склеп на опіці заступника. По щасливому закінченню справи хотів відїхати разом із Беном, але полишився на горячі

просьби Седрика, що бажав конечно, щоб його старий приятель брав участь у святі, яке незадовго мало відбутися на замку в десяту річницю його уродин. На свято були запрошені всі державці, а також і достойні сусіди. Робили великі приготовлення, мав бути великий пир, танці, забави, а все те в парку, серед зелені і цвітів. Вечером мала бути величава ілюмінація, ракети і найпишнійші штучні огні.

„А мої уродини припадають 4 липня!“ — говорив Седрик півголосом до старого купця. — Правда, як се щасливо склалося! Ми оба будемо обходити нараз два свята“.

Треба одначе признати, що стріча пана Гобза з ґрафом не випала так сердечно, як то собі Седрик уявляв. Ґраф не мав доси в життю близших зносин із корінними купцями, а знов пан Гобз із ґрафами. Стрічалися, коли се було неминуче, а розмови їх не були дуже цікаві. Треба також сказати, що ті богацтва й пишні урядження ґрафського замку впроваджували нашого чесного купця в рід запаморочення. Кілько разів переступав пороги замку, тратив зовсім звичайну певність себе, ступав несміло по пишних килимах, його переймало якесь дивне святочне чуттє, коли разом із Седриком, звиджував пишні кімнати. Вже входова брама з великими, камянними львами переймала його зачудованнєм і пошаною, а сі почування змагалися на вид башт, веж, та стрільниць, що сторчали над дахом. Неменше чудували його травники, цвітники, тераси, по яких ходили пави з барвистими хвостами, саджавки з лебедями, високі бючі водограї. В кінци великі, парадні сходи і служба в ліберії, що стояла рядом у поставі повній пошани, скілько разів переходив туди

з Седриком, а радше, кілько разів Седрик супровожав його. Захопленнє його росло, коли звиджував оранжерії, повні рідких ростин, стайні, де кождий кінь мав осібне мешканнє, а при кождім табличка подавала його ґенеальоґію, вік, імя. Дальше зброївня, де рядом стояли давні панцирі, шеломи і инші воєнні прибори, немов би чекали на лицарів, що мали в них приодітися. Але ніщо так не чудувало і не захоплювало добродушного купця, як ґалєрія родинних портретів.

„Се щось, мов би музей, правда?“ — спитав, коли ввійшов туди з Седриком перший раз і побачив портрети мужчин і жінок у старинних одягах; одні були в лицарських збруях, другі мали великі перуки й роскішні, двірські строї, жінки в одягах з оксаміту й парчі, в жемчугах і самоцвітах. — „Я видів подібний музей у Ню-Йорку“.

„Ні, не здається мені, щоби се було те саме, що музей“ — відповів Седрик із певним ваганнєм, бо сам не знав, як се пояснити. — „Мусить то бути щось инше. Дідуньо говорить, що то наші предки, наша родина.

„Родина?“ — скрикнув пан Гобз — то має бути одна родина, всі ті панове й пані? Боже мій, як же могли всі вони виховатися“.

І тут знов старався Седрик пояснити, скілько міг, що то не одно поколіннє, лише предки його роду. Тут нове зачудуваннє для нашого чесного купця! Він із власних предків ледви памятав вітця, матери зовсім не знав, так само й діда, бо отець його прибув до Ню-Йорку з далекої околиці, там лишив родину і ніколи пізнійше не мав зносин із нею.

„Бо се так, прошу вас“ — говорив Седрик поясняючи — „се отець і мати дідуня, а се знов

Але ніщо так не чудувало добродушного купця, як ґалєрія родинних портретів...

їх отець і мати, а то отець і мати тамтих і так дальше аж до... тут підносив палець, надумувався — аж до... не можу пригадати собі, як він називався сей пра-пра-пра-дідуньо мого дідуня, знаю лише, що він прибув до Анґлії ще з Вільгельмом Завойовником дуже давно тому".

Коли не був певний, взивав до помочи паню Мільон, господиню замкову, вона знала на память імена осіб, представлених на портретах, знала також імена малярів, що малювали сі портрети. Оповідала при тім історії тих панів і пань, історії повні незвичайних подій, як се буває в повістях або казках. Сим способом запізнався пан Гобз з особами, представленими на портретах замкової ґалєрії, і так засмакував у тих малюнках, що найрадше завсігди з ними перебував би. А всі ті особи тому лише, що належали до роду Седрика, окружав в очах його ореол геройства і слави.

З гостинниці „Під Ґрафською Короною", де мешкав, приходив нераз до замку на годинку для того лише, щоби поглянути на предків Седрика. І ніколи не було йому скучно в товаристві тих світлих лицарів і гарних пань, що так ласкаво споглядали на нього з золотих рам.

„А всі вони ґрафи!" — повторяв собі в души — „самі ґрафи! І він буде ґрафом, як і всі ті".

І дійшло до того, що пан Гобз не чув уже давної відрази до ґрафів і їх способу життя. Хоч був чоловіком сильного характеру, то так близькі зносини з потомком ґрафів і достойними його предками вплинули на зміну його поглядів. Стан души чесного купця найліпше змалюємо, коли повторимо його слова, що раз мимохіть вирвалися йому:

„Наколиб судьба була хотіла, щоб я, Сіляс Гобз, уродився ґрафом, но, то я згодивбися з судьбою“ — зі сторони так завзятого демократа було се немале уступство.

XXXV.

О, якже гарний був день уродин малого льорда і як усе тішило його! Цілий парк повний веселих гостий, святочно прибраних у ясні, ріжнобарвні одяги. Все те маяло серед зелені величних дерев, поміж котрими розставлені були шатра з їдою, щоби кождий міг випочати і покріпитися, а з веж замку і шатер маяли прегарні барвні хоруговки. Мужчини, жінки, діти, всі, що жили в околиці, спішили на замок, щоби натішитися видом малого льорда, якого вже мали втратити. З захватом витали його тепер як льорда наслідника, їх будучого пана і власника всіх дібр. А з ним разом неменше прихильно витали й його матір, ту молоду милосердну паню, що так багато добра робила і позискала загальну любов.

У тім дни загальної радости і втіхи й до старого ґрафа звернулася частина загального одушевлення. В тих простих, щирих серцях почала і для нього будитися прихильність задля сеї дитини, що оказувала йому стілько привязання й любови, і задля молодої пані, якій старець віддавав тепер прилюдно справедливість, оказуючи їй пошану і честь, належну синовій, матері дорогого внука. Ходили навіть слухи, що гордий ґраф полюбив уже ту синову так само, як і дитя, тому всі сього дня були повні радости і надії на

щасливу будучність, бо чиж під впливом тих обох солодких істот міг би зістати давним самолюбом, байдужним на нещастє й нужду?

О! що за юрби пересуваються алєями ильм, розсипаються по цвітистих муравах та наметах! Усі сусідні панове прибули також із родинами, побажати ґрафови щасливого закінчення справи й пізнати паню Ерель, про яку стілько доброго чули. Прибула й леді Льорідель і міс Вівіян. Старенька пані відчуває щось у роді тріумфу, але не глузує з брата, а сердечно тішиться його наверненнєм.

Як лише Седрик побачив міс Вівіяну, підбіг і простяг обі руки до неї. Вона обіймила його і сердечно уцілувала, як би молодшого, коханого братчика.

„О, мій дорогий, малий льорде“ — говорила — „як же сердечно тішуся, що все так щасливо скінчилося. Ми вже лякалися... О, яке се щастє!“

Обійшли обоє цілий парк, бо Седрик хотів показати їй приготовання до ілюмінації. Представив їй також своїх приятелів із Ню-Йорку, корінного купця й Діка, що їх уже знала з оповідання.

„Міс Вівіян“ — сказав хлопчик — „се пан Гобз, мій найдавнійший приятель, а се мій другий приятель Дік. Я говорив уже їм, що пані така прегарна, і що побачать паню в день моїх уродин“.

Міс Вівіяна подала приязно руку, купцеви й Дікови, розмовляла з ними про їх подорож та Америку, й питала, чи Анґлія подобається їм. Седрик був щасливий, що гарна панна очаровує обох його приятелів, як і його самого чарувала.

„Дуже гарна й мила панночка, а яка ввічлива“ — говорив Дік до купця — „я ніколи не видів гарнійшої і милійшої в цілім Ню-Йорку“.

І довго водив очима за гарною панною, що тримала малого льорда за руку, переходила від громадки до громадки, розговорювала з селянами, приглядалася танцям.

В цілім парку панував веселий гамір. Грали в ріжні гри на муравниках або наметах, оркестри приграваали до танців; столи були повні ласощів, — усі були задоволені і щасливі, почавши від малого солєнізанта.

Щасливий був і старець, який до сеї пори при всіх своїх богацтвах не зазнав щастя. Може й саме тому був тепер більше, ніж коли небудь задоволенний, бо почувся трохи ліпшим. Не був він іще так добрий, як се уявляв собі Седрик, але вже привязався до когось і нераз охотно сповняв добрі вчинки, до яких спонуку піддавало йому чутливе серце дитини. Був се на кождий випадок, добрий початок. А треба додати, що від часу, як пані Ерель спровадилася до замку, ґраф полюбив її товариство. Слуги говорили правду і старець на своє велике зачудуваннє полюбив дійсно синову. Любив споглядати на її лагідне лице і слухати її милого голосу. Коли сидів у бібліотеці в своїм великім фотели, любив, щоб обоє були коло нього, і цікаво прислухувався їх розмові. Сі солодкі, сердечні вислови були для нього новістю; тепер розумів, чому се дитя, виховане в скромнім американськім дімку, заприязнене з корінним купцем і хлопцем, що чистив чоботи на улици, чому се дитя мало так благородні почування і так гарне поводеннє, що від разу потрафило найтися в найпаранійшім сальоні серед знаменитого товариства і примінилося так легко до свого високого становища.

Легко се було зрозуміти. Се дитя мало завсігди при собі праве і любляче серце, завчасу перейми-лося найблагороднійшими почуваннями, бачило завсігди примір найліпшої матери і примір сей наслідувало. Роскоші й богацтва не попсували його, бо невинне його серце посідало скарби любови ближних, а гадка була занята добром тих ближних. Сі богацтва, що припали малому льордови так ненадійно, були для нього лише способом до творення добра.

Ґраф Дорінкорт, проходжувався по парку і не зводив очий з хлопчика, що увивався всюди весело, переходив від громадки до громадки, витав знакомих, поясняв се й те своїм американським приятелям, то знов вертав до матери й инших пань, зі всіми розмовляв, усміхався до всіх. Ґраф бачив те все, гладив вус і повторяв собі в душі, що такий наслідник не лише йому, але й старому родови честь принесе.

В великім шатрі зібралися найстарші і найповажнійші державці. По перекусці почала чарка довкола кружити, пили за ріжні здоровля по анґлійському звичаю. Наперед випили за здоровлє ґрафа з такою прихильністю, як ніколи ще доси, а відтак із черги внесли здоровлє льорда наслідника.

Наколиб дехто з присутних не був іще свідомий, з якими почуваннями відносилася довколишня людність до Седрика, пізнав би найліпше в сій хвилі:

„Нехай нам жиє льорд Фонтлєрой!“ — Сей оклик викликав таку бурю многоліть та оплесків, повстав у цілім парку такий радісний гамір, такий галас, що заглушив музику. Всюди чутно було лише се одно імя, повторюване тисячами голосів з оду-

шевленнєм. Сі добродушні люди захрипли з крику, не зважали на присутність пань, ударяли чарками, підносили їх у гору і що сили повторяли:

„Нехай жиє льорд Фонтлєрой!“

І очи всіх звернені були на гарного хлопчика, що стояв між матірю й дідом, промінний, щасливий, предмет усіх тих пошановань та одушевлення.

„Нехай Бог благословить се любе дитя!“ — кликали жінки, — нехай росте на нашу потіху.

Седрик дякував, кланявся на всі сторони, а відтак говорив до матери:

„Як вони мене люблять! мусять мене дуже любити, правда? О, Любунцю, яке то щастє!“

Ґраф положив руку на рамени дитини:

„Треба їм відповісти, хлопче“ — сказав, — „подякуй за сі многоліття й оклики.“

„Чи дійсно? — спитав збентежений Седрик — „щож я їм скажу?“ — І підніс очи на матір і міс Вівіян, мов би взивав їх помочи.

Пані Ерель усміхнулася й додала йому відваги, а міс Вівіяна шепнула також слівце заохоти

Хлопчик виступив наперід і говорив голосно виразно, хоч спершу трохи несміло:

„Я дуже, дуже вдячний панству за стільки вічливости і... і... надіюся, що всі бавляться добре в день моїх уродин, бо я бавлюся дуже добре; також дуже мені мило, що мене так усі люблять бо й я також люблю всіх, усіх тут присутних. Я рад би, щоби всі були щасливі, а й дідуньо сього ба , бо він такий добрий і для мене і для кождо Як я виросту, буду старатися йти його слідами асливляти всіх довкола, так само, як і він“

знову озвалися оглушаючі оклики, Седрик в до діда, взяв його за руки і пестливо при вся до нього.

На тім і конець повісти. Згадаємо лише ще що сталося з корінним купцем. Чесний сей чоловік так був одушевлений всім, що видів у замку, так жаль було йому розставатися з молодим приятелем, що з дня на день відкладав виїзд до Америки. Скінчилося на тім, що відступив свій склеп у Ню-Йорку заступникови, а сам заложив подібний склеп у сусіднім місті. Інтерес його небавом незвичайно розвинувся, бо всі богаті доми з цілої околиці, за приміром замку робили у нього закупна, одні другим поручали його. Коли Дік Тіптон, скінчивши науки, мав вертати до брата до Америки, і намовляв його, щоби разом їхав, старий купець похитав головою і сказав:

„Ні, ні, не можу з ним розстатися.

В кінци скажу тобі отверто, я вже привик до тутешного краю. Америка має свої добрі сторони, се певно, але Англія стоїть висше.

І старий купець зістав в Англії.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 062271165